

VIT DUISTERNIS TOT LICHT

ELIËSER KROFVELD

*Geboren Israëliet, thans Predikant bij de Chr. Ger. Gemeente
te Alblasserdam.*

UITGEGEVEN

DOOR

De Comm. de Christ. Geref. Zending ISRAEL

HEUSDEN,
A. GEZELL MEERBURG. •
1887.

"Broeders! de toegenegenheid mijns harten, en het gebed , dat ik tot God voor Israël doe, is tot hun zaligheid."

Rom. X : 1.

VOORWOORD

VAN

DE COMMISSIE DER CHR. GER. KERK VOOR DE ZENDING ONDER ISRAËL

Op 'onze laatste Vergadering, — 6 October te Vlaardingen gehouden, — werd besloten om een bescheiden, maar dringend verzoek te richten tot ons geacht medelid, broeder

E. KROPVELD.

't Was het verzoek om de aantekeningen, welke de Commissie wist, dat indertijd door hem gehouden waren, van de wonderlijke leidingen, door welke God hem van de Synagoge naar het Kruis had gebracht, tot Bene geschiedenis zijner bekering te willen uitwerken, en het manuscript hiervan aan haar af te staan, met het recht om dit ten voordele der Zending onder Israël uit te geven.

De Commissie wist wel dat zij haar geacht medelid hier-Mede jets vroeg, dal hij slechts inwilligen ,kon, als hij eerst' eigen belang geheel en al ten offer gebracht, en de stem van vlees en bloed het zwijgen opgelegd had. Ongetwijfeld toch zou een uitgave van het onderhavige werkje ten eigenen bate, de zoo algemeen en zoo gunstig bekenden Schrijver, .een voordeel hebben opgeleverd, dat thans aan de Zending — dat is aan Israël — vervalt, aan hel volk, dat hem niet meer kent.

Maar dit is slechts het minste.

Gewichtiger was het bezwaar,' , dat de uitgave ener geschiedenis, waarin, om allen schijn van onware voorstelling te vermijden, veel met naam en plaats verhaald worden moest, bij menigen Israëliet, op wiens achting en liefde onze broeder ook na zijn overgang steeds prijs bleef stellen, bitterheid en vijandschap opwekken zou. Maar de wetenschap, dat onze broeder zich met al het zijne aan Christus en Zijne Kerk overgegeven had, maakte de Commissie vrijmoedig, en — onze' broeder beschaamde haar niet, maar Willigde in, wat zij begeerde.

Openlijk betuigt zij bij dezen hem h,iervoór haren hartelijken dank; zich bewust, dal zij dit doet in de geest van geheel de Kerk, die zij de "eere heeft tegenover Israël

te vertegenwoordigen. Hierbij voegt zij de wens, dat de

Geschiedenis van Gods leidingen met ELIËZER KROPVELD", vóór alles geestelijke vrucht afwerpen mag'; en, zal zij al-, les zeggen wat haar op het hart ligt, dan uit zij de wens, dat des Schrijvers oude volksgenoten uit Israël (onder welke nog zovelen, voor wie zijn hart warm klopt) door de lezing er van niet slechts tot ernstig onderioek der Schriften, maar ook tot zijn geloof en zijne hope worden gebracht. Geen ander loon begeert de Schrijver dan dit; moge God het hein geven.

Diene deze Uitgave tevens om hen die geloven, maar al twijfelende, in het geloof te sterken; en hen, die sterk zijn te prikkelen, tot de lof van Jehovah's trouw.

Verzelle 's Heeren gunst dit verhaal, en oogsté de Schrijver voor eigen hart de vrucht van dezen arbeid rijkelijk in.

DE COMMISSIE VOORNOEMD,

Namens Dezelve:

**A. H. GEZELLE MEERBURG.
J. VAN ANDEL.**

**K. DE GEUS.
J. W. A. NOTTEN.**

J N H Ó U D .

I.	INLEIDING.	BI ADZ. 1.
II.	KINDERJAREN.	7.
III.	NAAR EMLenkAMP.	15.
IV.	DES FIEEREN TIJD.....	41.
V.	DIEPERE ONTDEKKING.	61.
VI.	TER VERANTWOORDING.	93.
VII.	WEGGEJAAGD.	140.
VIII.	NAAR SCHONEBEEK <i>it</i>	169.
IX.	EBEN HAËZER.	198.

I.

INLEIDING .

oe menigmaal ik er ook over gedacht heb, en hoe sterk

ik er ook op aangedrongen ben om de weg, dien God met mij gehouden heeft, publiek mede te delen, deinsde ik evenwel, om onderscheidene redenen er immer voor terug.

Nu eens meende ik, dat het onbescheiden was om een gehele brochure over mij zelf uit te geven; dan weer werd ik teruggehouden door de gedachte, dat door het mededelen van mijne bekeringsgeschiedenis de vroeger ondervonden vijandschap weer opgewekt zoude worden, en mijne voormalige geloofsgenoten daaruit aanleiding zouden vinden om bij vernieuwing de naam des Heeren te lasteren,, en zoo- doende zichzelf te bezondigen.

Wel was het steeds mijne begeerte, dat, hetgeen de Heere mij had doen ondervinden in wijder kring bekend zoude worden; maar ik dacht altijd dat dit eerst na mijn overlijden zou moeten plaats hebben.

Wel wist ik, dat o. a. SALOMON DITSCH, Dr. CAPADOSE en anderen reeds bij hun leven min of meer van hun be-

keringsweg in het licht hadden gegeven, toch heb ik er nimmer toe kunnen besluiten; zelfs niet toen de vraag bij mij oprees, of het niet zeer eigenaardig zonde wezen om, bij gelegenheid van de 25ten verjaardag van mijnen Doop, uit dankbaarheid aan God, te vermelden hoe Hij Zijne genade aan mij heeft verheerlijkt.

Het scheen alzoo, dat van het werk, hetwelk mijzelf wel aantrok, en ter uitvoering waarvan ik menigmaal verzocht ben, bij mijn leven althans, niets zonde komen; ook hier echter bleek het, dat de mens schikkingen des harten heeft, maar dat het antwoord der tong van de Heere is.

Toen, gelijk in het voorwoord vermeld staat, op de vergadering te *Vlaardingen* gans onverwacht het verzoek tot mij kwam, om mijne bekeringsgeschiedenis in het licht te geven, was mij dat een opmerkelijke zaak, en zag ik daar dadelijk de leiding des Heeren in.

Zoo menigmaal toch had ik overleggingen dienaangaande gehad, en begeerten gekoesterd, die echter nimmer tot uitvoering kwamen; omdat — ja, omdat ik het eigenlijk gezegd, met mij zelf niet eens was; niet wetende, of ik in dezen wel in de weg des Heeren zoude wezen, en bevreemd, dat mijn arglistig hart mij op doolpaden zoude leiden.

Maar zie! daar richt „de Eerwaarde Commissie voor de Chr. Geref. Zending onder Israël" het vriendelijk verzoek tot mij, om mijne levensbeschrijving voor de pers in gereedheid te brengen. Was dat niet een fingerwijzing Gods; was dat niet een duidelijk antwoord op mijne herhaalde vraag of het wel goed zonde wezen., dat ik openlijk, als aan geheel de wereld vertelde, wat God aan mijne ziel had gedaan?

Dit helder inziende en wars van alle onoprechtheid en gemaakte nederigheid, gevoelde ik geen vrijheid het tot mij

gerichte verzoek lang in overweging te nemen; maar gaf ik, lettende op de wenken van Gods- voorzienigheid, tot de voorgestelde uitgave van mijn , bekeringsweg, zonder veel aarzelen, mijne toestemming; het in orde te brengen hand-schrift stond ik onvoorwaardelijk aan de Commissie af, die dit geschenk zeer gaarne aanvaardde, en onmiddellijk tot de uitgave besloot.

Evenals ik, vond ook zij het •zeer eigenaardig, dat deze bladzijden zoo mogelijk tegen 12 Maart 1887 het licht zouden zien; wijl het dan juist 25 jaar is geleden, dat ik door de Heiligen Doop der Gemeente des Heeren ingelijfd ben.

" En zoo is dan door de zegen onzes Gods deze wens vervuld; in de blijde hoop, dat velen met mij dien dag dankend en biddend mogen gedenken , en dat de lezing van geheel dit verhaal rijke winst mag afwerpen voor de hemel.

O, welk een vreugde zonde het voor mij wezen indien het strekken mocht ter waarachtige bekering van mijne nog onbekeerde famielieleden; alsmede ter ontdekking van vele anderen onder het nákroost van Abraham.

Duidt het mij niet ten kwade, Geliefde Broeders en mijn enige geliefde 'Zuster, die met mij onder hetzelfde hart zijt gedragen; duidt, het mij niet ten kwade, verdere leden van mijn geslacht/dat ik deze bladzijden het licht doe zien. Bijna 25 jaren heb ik er mee gewacht; maar nu had ik tot langer uitstellen geen vrijmoedigheid; te minder wijl ik mij nog in het land der levenden bevind, en derhalve mij op mogelijke tegenspraak zal kunnen verdedigen, en de waarheid van het hierna vermelde zal kunnen handhaven.

Immers indien deze levensgeschiedenis eerst na mijn overlijden ware uitgegeven geworden, dan had men wellicht de beschuldiging mij naar het hoofd geworpen, dat ik het bij mijn leven niet heb *durven* doen , om reden hetgeen ik ver-

haalde niet op waarheid was gegrond. Nu God mij echter het voorrecht schenkt, dat ik nog in het land der levenden mij bevind, kan ik op mogelijke beschuldigingen persoonlijk mij verdedigen.

Dit beseffende zult ook gij, waarde Heer DENNEBOOM I het mij niet euvel duiden, dat ik deze bladzijden het licht doe zien, en hier en daar uw naam of gezin ter sprake breng.

Zal ik volledig zijn, hoe zal ik dan zwijgen van het huis, waarin, hetgeen ik beschrijven wil, heeft plaats gevonden; zwijgen van de personen die met mijn levensgeschiedenis in zoo nauw verband staan ? Aan alles kunt gij merken, dat het om te kwetsen mij geenszins te doen was; neen, daarvoor heb ik immer teveel achting u toegedragen, en beslaat ge nog een te ruime plaats in mijn hart. Daarom heb ik ook van datgene wat u minder aangenaam is zoo min mogelijk melding gemaakt, en alles in zoo zacht mogelijke bewoordingen gesteld. Echter alles voorbijgaan was mij ten eenenmale onmogelijk, wilde ik geen belangrijke toestanden onvermeld laten, en daardoor het geheel onduidelijk doen worden. Bitterheid is er echter in mijn hart niet, hoeveel bitters ik ook heb gesmaakt, omdat mijn Heiland mij heeft geleerd, zelfs mijne vijanden lief te hebben.

Beschouwt het daarom, familie en vrienden, of wie ge ook zijt, niet als een bewijs van vijandschap, acht het niet voor Ris chg nat h" dat ik personen en toestanden zoo duidelijk heb aangewezen. Dit *moest* ik doen, wilde ik der waarheid getuigenis geven, en tegen elke beschuldiging, als zou ik in deze volgende bladzijden verdichting in plaats van waarheid leveren, gewapend zijn.

Dat het verschijnen van deze lectuur p niet aangenaam is, laat zich o zoo gemakkelijk begrijpen; wijl daardoor personen en toestanden in herinnering worden gebracht, die

reeds lang vergeten schenen te zijn, en die gij uit de aard der zaak liever voorbijgegaan had gezien.

Maar hoe zal ik geschiedenis schrijven, zonder op personen en feiten te wijzen, die de geschiedenis mee hebben gevormd, en die van de geschiedenis een onmisbaar bestanddeel uitmaken ? Neutraal in dezen te zijn, het mag worden beweerd, maar mogelijk is het niet; en waar men dat niet is, daar zullen ook altijd mensen worden geërgerd; zij namelijk die het licht der waarheid niet kunnen verdragen.

Dit is echter niet mijne schuld, en kan ik ook onmogelijk voorkomen.

Zolang toch de gekruiste Christus de Jood een ergernis en de Griek een dwaasheid is, zullen ook Joden zich ergeren aan alles wat van dien Christus geschreven of gepredikt wordt; en zullen Grieken letterlijk alles dwaasheid vinden wat met dien Christus in verband staat. De ergernis des kruises wordt eerst dan weggenomen, wanneer wij voor dat kruis loeren knielen, en het loeren beschouwen als de boom des levens, waarvan de meest heerlijke vrucht wordt geplukt.

Diep zou het mij smarten, indien het verschijnen van dit geschrift leiden zou tot vernieuwde breuken van zoolang genoten vriendschap, en van zoo aangenaam broederlijk verkeer; niets is dan ook door de genade des Hoeren in mij wat aan vredebreuk of vijandschap mijnerzijds, met wie ook van mijne familie of geslacht, in de verste verte heeft gedacht of er aan denkt. Mocht nochtans dit boekje wrevel verwekken en bitterheid openbaar doen worden, ik zal dan een en 'ander moeten dragen als een nieuw deel van de versmaadheid van Christus, die Hij Zijnen discipelen heeft voorspeld, en die mij door genade niet onbekend is. Die smaadheid had ik kunnen Ontgaan, had ik naar de stem van

—

vlees en bloed willen luisteren; d. i. had ik mijne conscientie met voeten getreden, en gebleven wie ik was. Dat was mij echter onmogelijk, want de Almachtige was mij te sterk geworden. En heeft in die dagen de Heere mij verwaardigd om Zijne smaadheid te mogen dragen, zoo zal het mij een eer en een voorrecht wezen om — indien het Hem behaagt om Zijns Naams wille te moeten lijden — andermaal te ondervinden, dat, wanneer wij de daden des Heeren vermelden, wij dan op miskennis moeten rekenen. Nog eens : te beledigen wens ik niemand; maar waarheid moet ik melden.

Zoo ga dan dit eenvoudig geschrift de wereld in, en worde het door vele duizenden gelezen 1 Make bovenal Abraham's God hetzelfde dienstbaar om mijnen Broederen naar de vleese te doen zien, dat de Messias reeds lang is gekomen; dat alleen in de Heere Jezus Christus het enig en waarachtig geluk is te vinden, en dat God genadig en barmhartig is, voor een iegelijk die in geest en waarheid Hem aanroept En wordt dan tevens het hart van Gods kinderen verkwikt door bij vernieuwing te vernemen, dat een eenvoudig middel door de Heere kan worden gezegend; dat Hij de gebeden der Zijnen verhoort, en dat Hij het verbond der vaders gedenkt; dan wordt deze nederige arbeid heerlijk bekroond, en wordt de wens vervuld van

DEN VER AFGEDWAALDEN, MAAR DOOR GOD GEZOCHTEN
ISRAELIET,

asserclam, Februari 1887.

KINDERJAREN.

E. KROPVELD. II.

de Koevorden in Drente, 8 Juni 1840 uit Joodsche ouders geboren, spreekt het van zelf dat ik in de Mozaïschen godsdienst opgevoed werft, naar de wijze zoals die thans onder Abrahams nakomelingen bestaat; terwijl mijne geliefde en onvergetelijke Moeder met geheel haar hart er zich op toelagde, om mij in de inzettingen der ouden te doen wandelen. Moeder zeg ik; aangezien Vader, toen ik, nog maar drie weken oud was, aan een borstkwaal, die reeds lang zijn gestel ondermijnd had, is overleden, en ik dus nimmer de vadersnaam als zodanig heb mogen noemen.

Op Moeder, die met 7 kinderen overbleef, rustte toen een zeer zware taak; te meer, daar ook 4 ouderloze kinderen van vaders broeder door moeder als hare eigene waren aangenomen. Toch vervulde zij hare roeping met lust, en was het haar ernstig streven om geheel het gezin in orde en tucht te houden, en ging zij allen in een zeer onberispelijk leven voor.

Streng orthodox alg zij was, evenals al hare broeders en

zusters, en naar men mij meegedeeld heeft, als ook vader geweest was, spreekt het van zelfs, dat zij ook de kinderen in denzelfden geest opvoedde. Geen schooltijd mocht worden verzuimd, geen gebed mocht worden nagelaten, met geen ongewassene handen mocht worden gegeten. Was een der kinderen niet naar de Synagoge geweest, of had het haar, zoals dit menigmaal gebeurd, lang voor het eindigen van de godsdienstverlaten, dan werd het ernstig berispt, en niet zelden streng gestraft; zodat ook aan mij niets werd gespaard om mij tot een flinken vromen Joodschen jongeling te maken.

Zoo vroeg mogelijk moest ik meê naar de Synagoge, en werd ik naar de Joodsche school — „*Gedag*” genaamd — gezonden, om in de voorvaderlijken godsdienst te worden onderwezen, terwijl ik de stadsschool bezocht om gewoon lager onderwijs te genieten.

Waar het van daan kwam weet ik niet, maar feit is het, dat ik op acht- of negenjarigen leeftijd veel liever naar de gemengde lagere school dan naar de Joodsche ging; dit was zóó sterk, dat ik de laatste wel verzuimde, om de eerste te bezoeken. Of de Heere toen dan al in mij werkte? Dit zou ik niet gaarne beweren, aangezien er zoveel tegenover stond; hoewel er aan de andere zijde 'ook weer verschijnselen aanwezig waren, die bij andere Jodenkinderen niet werden gevonden.

Ik durf niet zeggen, dat de Heere reeds in mijn kindsche dagen bizonder in mij werkte, omdat ik," evenals ieder ander kind uit Israëlietische gezinnen, met bittere vijandschap was vervuld tegen de Heere Jezus.' Natuurlijk was dit bij een kind blinde vijandschap, en een nadoen van hetgeen in huis en omgeving gezien en gehoord werd. Toch was die vijandschap zóó sterk, dat ik zoo goed als ieder ander Joodsch

kind, de naam van Jezus, zoo dikwerf die bij het lezen voorkwam — het was nog vóór 1857 — eenvoudig oversloeg, waartoe de onderwijzer volkomen vrijheid gegeven had; evenals dat wij gedurende de schooltijd ons hoofd gedekt mochten houden. Een ander bewijs voor de bitterheid waarmee ik beziel was, is, dat ik bij gelegenheid, dat ik eens twist had met een christen-schoolkameraad, ik o zoo hevig op de Heere Jezus schold, en het als zeer Gode welgevallig aanmerkte, dat mijne voorvaderen Hem tot de kruisdood hadden overgeleverd; zelfs voegde ik er in mijne kinderlijke dwaasheid bij, dat, indien ik getuige van Zijn kruisiging geweest ware, ik Zijn lijden zeer zou hebben verzwaaard.

Waren zulke uitingen nu dwaas en droevig, ik durf aan de andere zijde ook niet ontkennen, dat ik mij in sommige opzichten wel ietwat van andere kinderen onderscheidde. Niet dat ik hun in wellevendheid en braafheid overtrof; neen, ik was ondeugend genoeg, en openbaarde al zeer vroeg, dat ik een echte zoon van Adam was; maar er waren trekken in mij, die voor een Joodsch kind wel zeer eigenaardig waren. Zoo weet ik mij nog uit mijn eerste kinderjaren te herinneren, -- ik was naar gissing nog geen 5 jaar — dat ik gaarne met Moeder over God, alsmede over dood en eeuwigheid sprak. Onder anderen deed ik eens de vraag hoe het wel met de mens gesteld zoude zijn, als hij dood was; welke vraag door Moeder op ontwijkende wijze beantwoord werd. Ook staat het mij duidelijk voor de geest, dat ik menigmaal ernstig nadacht over het bestaan van God, en mij eénerzijds niet kon verklaren wie God was, terwijl ik anderzijds meende, dat de eeuwigheid Gods louter toeval was. Neen, eeuwigheid is hier het rechte woord niet, aangezien ik meer over het eerstzijn van God dacht, en wel uitgedrukt heb :

„dat God God is komt enkel hier van laan, omdat Hij, er eerst is geweest; indien anderen vddr Hem zouden geweest zijn, dan zouden die met de Godheid bekleed zijn geweest."

• Natuurlijk zijn dit de meest zotte redeneetingen; voor een Joodschen knaap van nog zeer jeugdigen leeftijd zijn ze evenwel, naar mijn bescheiden mening, zeer eigenaardig, nademaal ik nooit heb bespeurd, dat zulke overleggingen bij mijn makkers gevonden werden; integendeel lachten en scholden zij mij uit, wanneer ik eens over deze dingen met hen sprak.

Een andere trek, die ik mij uit mijn kindsche jaren weet te herinneren, is, dat ik, onderzoekend en leergierig als ik was, zeer gaarne in het Nieuwe Testament las.

Helder als kristal staat het mij nog voor de geest, dat ik zeer dikwerf bij een overbuur kwam, en dan al spoedig in de boeken snuffelde, die in vensterbank of op tafel meestal voor de hand lagen. De oude schrijvers, als BRAKEL, SMIJTEGELD, HELLENBROEK en anderen trokken mij in het minst niet aan; niet omdat hun inhoud mij niet beviel; och neen, daar maakte ik niet eens kennis mee; maar omdat hun uiterlijk, hun vorm mij afstootte. Die dikke vierkante klompen papier met hunne veelal zwarte of ook wel perkamenten — maar dan toch in elk geval stijve banden, neen, die konden onmogelijk tot lezen mij uitlokken. En dan die duitsche letter met vreemde uitdrukkingen, met dat „ofte" en „nochte" zoals ik het in de samenleving nimmer hoorde; neen, die rare boeken, zoals ik toen meende, konden mij geenszins bekoren. Natuurlijk was het grote dwaasheid om ter wille van de onbehagelijke vorm geheel de inhoud te verachten, en ware het te wensen, dat vele van die oude Schrijvers, vooral BRAKEL'S „Redelijke Godsdienst" thans wat meer werd gelezen, in plaats van al die christelijke roman-

netjes, die het hoofd op hol kunnen brengen, en het harte ledig laten. Toch is die dwaasheid in een kind van tien of elf jaren wel te verklaren, en te dragen ook wel; vooral in een kind, dat uit Joodsche ouders gesproten is, en dus van christelijke boeken niets weet. Toch trok het Nieuwe Testament mij aan, voorzover ik oordelen kan, enkel om de liefelijken vorm. Een dun boekske, met helder papier en duidelijke letter, in een taal, zoals ik op school dezelve leerde; ja, dat boeide mij; weshalve ik niet alleen bij onzen buurman JAN DE ROOS er in las, maar hem bovendien verzocht of ik het mee mocht nemen naar huis. Dit werd mij toegestaan, hoewel ik op het bedenkelijke, dat, indien Moeder of iemand anders van de familie eens ontdekten, dat ik in het Nieuwe Testament las, wel werd gewezen. Aan dit bezwaar kwam ik echter tegemoet, door te beloven, dat ik het goed verbergen en het alleen in mijne eenzaamheid lezen zou. Dit laatste deed ik meestal des morgens dadelijk bij het ontwaken, voordat ik in de huiskamer kwam.

Welken invloed dat lezen op mij uitoefende ? Voor zover ik mij herinneren kan weinig of niets, althans niet dadelijk; zeker ook omdat ik het meeste niet begreep; wat ik begreep hield ik voor het grootste gedeelte voor onwaarheid, eenvoudig beschreven om Jezus van Nazareth als een voortreffelijk persoon voor te stellen. Trouwens, diep dacht ik over het gelezene in het geheel niet na; alleenlijk wist ik iets meer van de Nieuw-Testamentische personen, dan de meeste mijner kameraden.

Thans echter verheug ik mij zeer, en dank er de Heere voor, dat Hij in de weg Zijner goede en alles besturende voorzienigheid, reeds op zoo jeugdigen leeftijd mij met het Nieuwe Verbond in kennis stelde; een voorrecht -toch viel mij hiermede te beurt in onderscheiding van schier al

mijne geloofsgenoten, waardoor mij later, toen het mij werkelijk behoefte werd om ook de leer des Nieuwen Testaments te onderzoeken, alles veel minder vreemd voorkwam, dan het zou gedaan hebben, indien ik nimmer een Nieuw Testament had gezien.

Zoo "kunnen we alles het best van achteren bezien, en hebben we stof om de wegen te bewonderen, waarlangs de Heere de Zijnen belijft te leiden.

Allengskens naderde nu de tijd, dat ik mij voorbereiden moest voor het afleggen mijner belijdenis, hetwelk volgens de leer van de Talmud op precies 13jarigen leeftijd moet geschieden. Dientengevolge begon ik „*Tephilin*“ te eggen, d. i. de gebedsriemen op de arm en om het hoofd te binden, en het capittel hetwelk ik bij mijne aanneming openlijk in de Synagoge moest voorlezen, van buiten te leren. Bij die gelegenheid wordt namelijk de jongeling die „*Bar Mitzwah*“ d. i. een zoon der wet wordt, met veel plechtigheid voor de „*Thorah*“ geroepen, waar hij dan, in plaats van de voorzanger, uit de perkamenten rol, die zonder klinkers, en zonder toontekens geschreven is, het geleerde capittel moet voorlezen: Is de plechtigheid in de Synagoge afgelopen, dan gaat men naar huis, waar men vroolijk samenkomt, en op feestelijke wijze de dag besluit.

Van dit ogenblik af staat volgens de leer der Rabbijnen de 13jarige jongeling voor eigen rekening. Zijn de ouders aansprakelijk voor de zonden, die hij voor dit tijdstip heeft bedreven, van dit ogenblik af, zal hij zelf er voor moeten boeten; weshalve hij dan ook evenals ieder ander Israëliet nu en dan gehele dagen moet vasten, en in alles wat de Mozaïsche godsdienst aangaat voor mondig wordt erkend.

Wijl met het „*Bar Mitzwah*“-worden het bezoeken van de gewone Joodsche school ophoudt, en er te *Koevorden* even-

min als in andere kleine gemeenten, een *feschiba*", d. i. een inrichting voor hoger Rabbinaal onderwijs, aanwezig was, beschouwde ik mijne schooljaren geëindigd te zijn; alleenlijk bleef ik de avondschool bij de openbaren onderwijzer vooreerst nog bezoeken. Ook had ik, evenals een enkele mijner vroegere schoolmakers, bij een ontwikkeld lid der Joodsche gemeente, die later Parnassijn, d. i. opziener, is geworden, wel verder Talmud kunnen studeeren; daartoe gevoelde ik echter niet de minsten trek. Onmogelijk was het mij te kunnen beseffen, waartoe de kennis van „*Mise/ma*“ en „*Gemara*“ mij ooit of immer dienstig zou kunnen zijn, terwijl ik bovendien op Sabbath liever uitspanning zocht, dan dat ik enige uren *Miselmaitr*, d. i. Talmud, zonde leren.

Gaarne beken ik, dat dit zeer dwaas van mij was gehandeld; want vooreerst was ik, als pas mondig verklaarde Israëliet, ten duurste verplicht om mij in de leer van de Israëlitischen godsdienst hoe langer hoe meer te bekwamen, en ten andere zou meerdere kennis van de Talmud mij later maar al te zeer van Pas zijn gekomen; terwijl de zucht naar ijdel vermaak, en dat nog wel op de Sabbathdag, al gans en al verkeerd was. De mens van natuur ziet echter aan wat voor ogen is, volgt de begeerlijkheden zijner natuur, en toont maar al te duidelijk dat de godsdienst, die hij belijdt, hem geen zaak des harten, maar dikwerf enkel lippenwerk is. Vanzelf rees nu de vraag bij Moeder, en ook bij mij op, tot welk vak ik zou worden opgeleid; welke vraag echter eerder gedaan dan wel doelmatig beantwoord was.

Wel trok het leren van een handwerk mij meer aan, dan om met de handel mij bezig te houden; omdat echter aan het volbrengen van deze mijne begeerte, vele bezwaren in de weg stonden, zette ik op meer uitgebreide schaal voort, wat ik als kind reeds begonnen was, n. 1. het aan-

bieden van onderscheidene koopwaren, vooral galanteriën^{ren} dienden te in en buiten de stad.^{weten.} Werd mijn

Recht bevallen wilde mij dat echter niet; o. a. ook omdattijd voor dit doel ik al vrij spoedig begreep, dat, indien ik zoo bleef voortgaan,^{niet} in beslag mijne Moeder al heel weinig aan mij zou hebben; aangezien^{genomen,} dan kon de concurrentie zeer sterk was, en tevens, dat ik langs de^{zen}ik in de weg op maatschappelijk gebied altijd zou blijven wie ik was.^{manufactuur-} of

Hier kwam bij, dat ik mij in *Koelvorden* volstrekt niet te-^{kruidenierswinkel} huis gevoelde, waartoe onderscheidene oorzaken medewerk-^{behulpzaam} zijn. ten, weshalve ik zoo gaarne wilde, dat zich ergens een Zoowel Moeder betrekking voor mij opdeed, als winkelbediende b. v., zooals^{als} mij, kwam deze ook twee van mijne broeders zulk een betrekking hadden,^{betrekking} zeer gebekleed. Die wens zou spoedig worden vervuld.^{wenst} voor, en daar

wij spoedig over het

akkoord eens waren, werd afgesproken, dat ik, zodra het huis, hetwelk met vele anderen een prooi der vlammen was geworden, enigszins herbouwd zoude zijn, voor goed zonde overkomen.

Nu ik aanvankelijk mijn wens vervuld zag, gevoelde ik mij zoo verlicht, als ware mij een steen van het hart gevallen, en kon ik nauwelijks de tijd afwachten, waarop ik naar *Emlenkamp* heen zoude gaan.

Eindelijk was de dag dan daar, waarop ik van Moeder en familie afscheid nam, om, wel niet de wijde wereld in te gaan, maar toch, om onder vreemden te verkeerren; en stapte ik vol moed, en met allerlei ideWen in het hoofd, zoals men dat van een 15-jarigen jongeling verwachten kan, de Bentheimer poort uit, regelrecht op *Emlenkamp* aan, waar ik een paar uur later de nog lang niet voltooide woning van mijn patroon binnen trad.

Nooit zal ik dien^{ten} Juni van het jaar 1855 vergeten, de dag die het begin was van een nieuwe loopbaan, en die mij heenvoerde naar de plaats, waar ik lief en leed heb gesmaakt; en waar ik — hetwelk meer zegt dan alles — de grootsten schat zonde vinden, die ooit een sterveling te beurt vallen kan.

O, diepte des rijkdoms beide der wijsheid en der kennis Gods ! hoe ondoorzoekelijk zijn Zijne oordelen, en onnaspeurlijk Zijne wegen ! die de wens van een onervaren knaap vervuld heeft, om langs dien weg Zijne vrije genade te openbaren, en bij vernieuwing te bevestigen, dat Hij gevonden wordt van hen die naar Hem niet vragen; gevonden

NAAR EMLENKAMP.

Terwijl ook Moeder zeer goed begreep, dat mijn voortdurend verblijf te *Koevoorden*, noch voor haar, voor mijzelfen doelmatig was, kon zij mijn wens naar verandering zeer goed billijken, en zag zij even als ik er wel naar uit, dat ik in een of andere betrekking kon worden geplaatst.

Spoediger dan wij dachten deed zich de gelegenheid hier voor op.

Op zekeren dag in het voorjaar van het jaar 1855 kwam de Heer M. DENNEBOOM, van *Emlenkamp*, een dorp op twee uur afstands van *Koelvorden*, in de Graafschap *Bentheim*, tot ons, die mijne begeerte vernomen had, en nu eens over een en ander wenste te spreken.

Alleen als Israëliet op een dorp wonende, gevoelde hij behoefte om iemand bij zich in huis te hebben, die de kinderen godsdienstig onderwijs gaf, ten einde zij de gebedenboeken en de vijf boeken van Mozes zouden kunnen lezen, en tevens bekend zijn met datgene wat zij als Joodsche kinde-

wordt van degenen, die Hem niet zochten. Maar laat ik de geschiedenis niet vooruit lopen.-

In mijne nieuwe betrekking, waar ik evenveel af als aanleren moest, beviel het mij over het algemeen zeer goed; voor zover ik merken kon was ook mijn patroon goed met mij ingenomen. Ook met mijn dorpsgenoten, met wie ik in de winkel en bij de huizen dagelijks omging, en bij wie ik een groot gedeelte van de Sabbath in gezelligen kont doorbracht, kwam ik weldra op goeden voet.

Die dorpsgenoten bestonden uit Hervormden, die tot de Staatskerk van het Graafschap *Bentheim* behoorden; Oud- Gereformeerden, in alles overeenkomende met de toenmaals Christelijke Afscheidenen in *Nederland*; en Roomsche Catholicken. Met allen ging ik vriendschappelijk om, en — eigenaardig als het was — met allen had ik gedurig gesprekken over de godsdienst, die soms meer schertsende gehouden werden, maar toch ook soms zeer ernstig waren. Zoo geraakte ik, toen ik nog maar een jaar in *Emlenkamp* geweest was, met zekeren smidsgezel, SCHIEVINK genaamd, in een zeer ernstigen strijd over de Messias; waarbij ik mij sterk maakte hem te zullen bewijzen, dat de Messias nog komen moest. Hoe vreemd zag ik echter op, toen die eenvoudige smidsknecht mij een lange lijst voorhield, waarop uit het Oude Testament bewezen werd, dat Jezus Christus de Messias is, die aan de vaders was beloofd.

Natuurlijk maakte ik mijne tegenwerpingen, zoals ik die, als het ware, met de moedermelk had ingezogen; hij had echter maar al te veel tegenbedenkingen, die ik wel niet voor geldig erkende, maar nog veel minder weerleggen kon.

Voor het uitwendige was ik dus met hart en ziel Israëliet; 'echter niet zulk een die in de voetstappen van vader Abraham wandelde, maar iemand, die gelijk alle Israëlieten

van de tegenwoordigen tijd aan de letter vasthield, en die bij de belijdenis van de Joodschen godsdienst, in danspartijen, en komedies, in concerten en kermissen mijn grootste vermaak zocht, gelijk nog tot op de huidigen dag schier elke week een groot deel van het Joodsche publiek — 'vooral in *Amsterdam* — op bals of in komedies zijn uitspanning zoekt.

Wijl deze vermakelijkheden echter in *Endenkamp* niet gevonden werden, zocht ik mijn' genot in de genoegens, die anderen van mijn leeftijd op het eenvoudige dorp najaagden, en ging ik voor afwisseling nu en dan eens naar *Koevorden*, en om mijne enige zuster en verdere familiebetrekkingen te bezoeken, en niet minder om mij in de kringen mijner vroegere kennissen te vermaken. Tusschenbeiden ging ik ook wel naar het op vier uur afstands van *Emlenkamp* gelegene *Hardenberg*, waar Moeder, die al zeer spoedig na mijn vertrek de huishouding had opgebroken, bij een mijner ooms inwoonde en waar sinds enige jaren mijn oudste broeder zich metterwoon gevestigd had. Natuurlijk bezocht ik bij die gelegenheid ook de Synagoge; wijl ik echter even als tal van mijne broederen naar de vlese volstrekt niet -- godsdienstig was, gelijk er toen in dat zelfde *Hardenberg* en *Koevorden* gevonden werden, die op zijn best éénmaal in het jaar ter Synagoge kwamen, zoo was het kerkgaan ook, voor mij slechts bijzaak, en het jagen naar genot het voor-naamste.

Dit was natuurlijk diep te betreuren, gelijk ik ook op dit oogenblik er niet anders dan met diepe droefheid aan denk.

Ter wille der waarheid en ter voorkoming van valsche gevolgtrekkingen moet ik hier echter nog bijvoegen — in geen en deele ter verontschuldiging of ter verzachting — dat zoals uit bovenstaande reeds kon worden opgemerkt, ik 4n dezen volstrekt niet alleen stond, maar dat voor o zoo ve-

len het bezoeken der Synagoge enkel vorm was; en men veel meer zich toeleigde op het jagen naar datgene wat de wereld verlokkelijkst belooft.

Bleek dat niet duidelijk in hen, die, niettegenstaande er op de Sabbathdag driemaal Godsdienstoefening was, er op zijn best éénmaal kwamen; of in hen, die een halfuur en later, en op sommige feestdagen, waarop de godsdienstoefening zeer lang duurde, wel twee uren later ter Synagoge kwamen, dan men behoorde te komen; of in hen die lang vóór dat de dienst geëindigd was het gebouw reeds verlieten, om niet eens te spreken van diegenen, die tusschen de dienst in even naar huis gingen ontbijten, en daarna ter Synagoge terugkeerden; of van dezulken die onder het voorlezen van de „Haphtora“, d. i. een gedeelte uit de profeten, hetwelk met het gelezene uit de *Thorah*“, uit de vijf boeken van Mozes, enigszins in verband staat, niet alleen naar buiten gingen om vóór de Synagoge een weinig te keuvelen, maar tevens in een naastbijzijnde tapperij eventjes een bittertje namen.

^{aa}
En dat het thans, na vijf-en-twintig jaar, er nog niet veel beter is op geworden, zelfs niet in het van ouds zoo orthodoxe *Amsterdam*, bewijst o. a. de klacht die nog niet lang geleden in een Joodsche courant, in het „Onafhankelijk Israëlietisch Orgaan“ is aangeheven. In het No. van Vrijdag 8 October 1886, vinden we behalve veel andere klachten, de volgende tekening

„Geen feest- of vastendag wordt met groter ernst en aandacht gehouden dan die van de Groten Verzoendag! Zelfs zij, die het gehele jaar aan geen Synagoge denken, bij wie de feest- en vastendagen ongemerkt voorbijgaan, ja, bijna geheel in vergetelheid geraakt zijn, bereiden zich verscheiden weken vooraf reeds op dien groten, ontzagwekkenden dag voor, en vergeten niet om dien gehelen

dag in de Synagoge met vasten en bidden door te brengen.

Ja, zoo moest het zijn, met die verheven gedachten moesten allen bezielde wezen . . . en toch . . . voor zeer velen gaat zelfs die dag ongemerkt voorbij, en worden er hier in 't openbaar, daar in 't geheim, opzettelijke bijeenkomsten gehouden, of de handelszaken als naar gewoonte gedreven.

Dit is voorzeker hoogst bedroevend en kan ons niet tot vreugde stemmen bij zulk een verbastering van het aloude, dierbare geloof. Gelukkig echter is de overgrote meerder-

heid van het Jodendom niet van dat allooi en een geheel ander gevoelen togedaan. Op dien dag toch zijn de anders zoo levendige straten om en bij de Synagogen als ware het geheel uitgestorven, en bevinden zich de mannen en voor een groot deel ook de vrouwen in onze Godshuizen, om er tot na zonsondergang te vasten en te bidden. De Synagogen zijn alsdan eivol en menig treffend en hartverheffend gebed stemt tot waren godsdienstzin, tot verheerlijking van de Koning aller koningen, terwijl hier en daar een zachte snaar, wordt aangeroerd, die tot vele herinneringen aan de wederwaardigheden in het afgelopen jaar opwekt, en de uit een beangstigd hart opwellende woorden : „I-lemelsche Vader, vergeef ons toch, scheld ons toch onze zonden kwijt, doe verzoening over ons !" met kracht en klem worden aangeheven.

En toch ook hier kan en mag men de lofzang tegenover die vrome en getrouwe bezoekers der Synagoge op de groten Verzoendag niet al te hoog stemmen. Het is waar, men gaat ter Synagoge, men bidt en brengt er de gehelen dag in door, onthoudt zich van de Kol-nidréavond af tot de volgenden dag na zonsondergang van spijs en drank, volgens het voorschrift onzer heilige leer : „van de eenen avond tot de anderen zult gij de rustdag der rustdagen vieren," „zult gij uw persoon kastijden, dat wil zeggen : u

van spijs en drank Onthouden." „En een ieder, die denzelfden dag niet vast, zal worden uitgeroeid," dat wil zeggen : zal de goddelijke straf niet ontgaan.

Getrouw aan dit goddelijk bevel, zijn dan ook onze Synagogen op de Groten Verzoendag tot in het kleinste hoekje bezet. En al moge de Voorzanger nog zoo vervelend, de prediker nog zoo onlogisch en onwaar zijn, men verlaat zijn plaats niet, doch blijft er geduldig wachten, totdat na het indrukwekkende *Seheimot*, de bazuin de enige tekia ¹⁾ heeft doen vernemen, en het gewone avondgebed verricht is, welk laatste nochtans ook door velen veronachtzaamd wordt.

Maar nu rijst de vraag van zelve : met welke bedoeling treedt men toch dien groten en ontzagwekkenden dag in Gods heiligen tempel, met welke bedoeling vast en bidt men daar en smeekt men vergeving af voor begane zonden ? Natuurlijk, moet het antwoord luiden, om met het vaste voor-nemen bezielde te zijn, zoveel mogelijk te zorgen, dat men het volgende jaar die zonden niet meer begaan, zich aan een vergrijp tegen God en de mensen niet meer schuldig maken zal. Eerst dan zal deze Verzoeningsdag vruchtdragend zijn, eerst dan kan het heeten, dat men zich tegenover God met een oprecht hart en een oprecht berouw bekeerd heeft. Maar helaas ! voor hoe velen is die dag niets anders dan een dag, dien men *gewoon* is elk jaar op dezelfde wijze door te brengen, zonder iets hogenaamd verhevens hierbij te denken en te gevoelen ! De meeste gebeden worden werktuigelijk gezegd of eenvoudig overgeslagen. Dat het onverstaanbare er van hiertoë zeer veel bijdraagt, zullen wij niet ontkennen. De indruk van de dag echter gaat er geheel door verloren. En wat nog meer afbreuk er aan doet is :

¹⁾ Een der namen waarmede de onderscheidene geluiden van de Bazuin wordt aangeduid. K.

het onhebbelijke om dezelfde personen telken jaren op dien dag voor de thora te roepen, anderen bijna als onwaardigen of als onvermogenen te beschouwen en de *mitzwoth* vooral bij de gebeden voor weinig of veel geld aan denzelfden persoon te geven, die, uit hoffelijkheid zijn familieleden en vrienden er mede vereert 1 1

Zoo ieis, geheel tegen de bedoeling van dien heiligen dag indruischende, moest niet voorkomen, maar een ieder telken jare op zijn beurt een *keriah* en een *mitzwoth* kunnen erlangen. Maar dit alles zou nog het ergste niet wezen en zouden wij ter wille van de finantiën eener gemeente nog over het hoofd kunnen zien, ware het met de gemoedstoestand, met het inwendige des mensen op dien dag zoo gesteld, 'dat men dien dag in der daad „een dag van Verzoening kon noemen. Wanneer de gang naar de Synagoge er toe bijdroeg dat men in werkelijkheid begreep waarom men er heengaat, welken dag het is en wat die betekent, waarop men voor Gods aangezicht verschijnt om Hem onze zonden te belijden en vergeving af te smeken voor ons en onze gezinnen, voor vader, moeder, zoon, dochter, vrouw en kinderen, dan, ja dan, zou dit van groten invloed zijn op ons verder leven, op ons gedrag in het toekomstige jaar.

Maar helaas 1 juist dat is het, dat wij er te eenenmale missen . . . het ware begrip, de juiste betekenis van het grote gewicht van den- Groten Verzoendag. Men vast, gaat ter Synagoge, bidt er de gebeden dag ... maar zonder iets hoegenaamd er bij te denken of te gevoelen. Het spreekt van zelf, dat er ook uitzonderingen zijn, maar verreweg het grootste gedeelte hoopt reeds Kol-nidréavond op de volgende avond om tehuis de koffie te zien dampen, het brood gesneden voor zich te zien liggen en daarna even smakelijk zijn sigaar te kunnen rooken."

Dus bij verreweg de meesten is, volgens bekentenis van een geleerde onder Israël; volgens de Redacteur van een

blad hetwelk door duizende Israëlieten gelezen wordt, de godsdienst zelfs op de Groten Verzoendag, enkel vorm; een vorm 'doet hol, z66 zinledig, dat men op Kol-nidréavond, dus terwijl het feest en het vasten nog maar pas is begonnen, reeds naar de volgende avond, d. i. naar het einde verlangt, „om tehuis de koffie 'te zien dampen, het brood gesneden voor zich te zien liggen, 211 daarna even smakelijk zijn sigaar te kunnen rooken."

Zoo was het ook bij mij. Het gemis van de Synagoge kon ik o zoo goed dragen, en wanneer ik te *Koevorden* of elders was en er heenging, dan deed ik dit even als de meesten uit gewoonte, en was blij genoeg als de diensttijd geëindigd was, ten einde mij naar hartelust te kunnen vermaken.

Velen mijner familieleden, en bij name mijne ooms en tantes stuitte dit echter zeer tegen de borst. Deze n. 1. althans wat de eigen broeder en zuster van Moeder betreft, die van Vaders' zijde heb ik zelden of ooit ontmoet — waren streng godsdienstig, en naar ik onvoorwaardelijk geloof uit besliste overtuiging, zoals er in de stad mijner geboorte enkele familiën meer waren, aan wie ik steeds met de grootste achting denk, en die bij de groten hoop gunstig afstaken.

Niet alleen werd, zoo min in de dagen der week als op de rustdag, ééne godsdienstoefening door hen verzuimd, maar steeds waren zij de eersten in de Synagoge, en konden zij er het laatst worden gezien. Sloegen anderen tal van voorgeschrevene gebeden over, zij volgden de bepaalden ritus; en verrichtten, meestal met het aangezicht naar de wand gekeerd, hunne gebeden, die zij zonder twijfel met gevoel des harten slaakten: Liepen anderen niet zelden onder de dienst twee- en driemaal uit de Synagoge, zij deden dit niet anders dan bij grote noodzakelijkheid; op een gehelen Verzoendag soms maar een enkelen keer. Zij

brachten de Sabbathdag niet door in ijdel gezwets of in het spreken over handelszaken, maar in het lezen van de wet en de profeten, alsmede van godsdienstige boeken, in het zingen van stichtelijke I-Iebreeuwsche liederen, en in het bezoeken van gelijkgezinde vrienden. Aan deze strenge Sabbathsviering beantwoordde ook het godsdienstige leven in de week; zodat b. v. wijlen mijn waarde en onvergetelijke oom Davit) Roos, die om handelszaken veel onder de Christenen moest verkeerden, niet anders dan bij hoge noodzakelijkheid bij deze iets zou gebruiken, waarbij zelfs dan nog het ceremonieel zoo streng mogelijk in acht genomen werd. Dat nu het luchthartig leven van zovele hunner geloofsgenoten zulken vromen Israëlieten een doorn in het oog was, spreekt wel van zelf; even begrijpelijk als het is, dat ik mij menige vermaning en berisping hunnerzijds moest laten welgevallen. Hiertoe gevoelden zij des te meer zich gedrongen, omdat ik onder het opzicht van Moeder weg was, en de meerderjarigheid nog lang niet had bereikt.

Die vermaningen en berispingen kon ik dan ook zeer goed verdragen niet alleen, maar was soms zoo diep van de juistheid hunner opmerkingen overtuigd, dat ik in oprechten gemoede beloofde, voortaan vromer te zullen zijn; Wat ik mij dan ook ernstig voornam. Gewoonlijk duurden die goede voornemens echter niet lang, maar bezweek ik meestal, zodra de gelegenheid om aan ijdel vermaak deel te nemen, zich weer aanbod, voor de verzoeking, terwijl ook het opzeggen van vele gebeden, en het streng godsdienstige leven mij ook wel wat hard viel.

Verwonderen kan dit natuurlijk niet, aangezien alles in eigen kracht werd ondernomen; de ijdelheid in het hart van de jongeling gebonden is, en het kruisigen van het vlees voor onze natuur uiterst moeielijk is, en zonder de vreeze des —

Heeren niet dikwerf en nimmer op de rechte wijze plaats vindt.

Klopte mij nu en dan het geweten al eens, durfde ik niet denken aan de eindelijke vergelding, waaraan ik schier immer bleef geloven, dan paaide ik mij met de aanstaanden Groten Verzoendag, al was die ook nog maanden lang verwijderd, waarop, dan zoals ik, gelijk ieder Israëliet, meende, mijne zonden zouden vergeven worden; of bad ik — althans in de lateren tijd van mijn onbekeerd leven — ook wel tot God, om vergeving en bedekking mijner overtredingen. Dat bidden kwam dan werkelijk uit het hart, voor zover een onherboren mens bidden kan. Ik wil er eenvoudig dit mée zeggen: het waren dan geen formuliergebeden, die in een of ander boek te vinden zijn, maar gebeden overeenkomstig de behoefte van het ogenblik, overeenkomstig de toestand waarin ik dan mij bevond.

Of er toen dan al wat in mij omging? Ja, wie zal dat beslissen; wie zal het juiste ogenblik bepalen, waarin de Heilige Geest in de voorwerpen van Gods welbehagen begint te werken? Ik voor mij geloof vast en zeker, dat dit veel te dikwerf, en daarom veel te lichtvaardig bepaald wordt; weshalve ik zeer sehroomvallig ben om dienaangaande iets met zekerheid te zeggen. Dit staat echter vast, dat ik tot in mijn 21e jaar toe, de zonde met vermaak heb gediend; al was het dan ook menigmaal met een kloppend geweten, en met tusschenpozen van een meer godsdienstig leven; en dat ik dientengevolge toen niet anders dan met schrik en ontroering aan dood en eeuwigheid heb kunnen denken. Maar even waar is het, dat, gelijk volgens mededeling op blz. 9, er als kind reeds eigenaardige trekken in mij aanwezig waren, ik ook als jongeling mij anders openbaarde, als men bij de Israëliet zou verwachten, hetwelk uit de volgende feiten zeer duidelijk blijkt.

Reeds lang vè brdat ik te *Emlenkamp* kwam, was ik ten volle overtuigd, dat er zeer veel in onzen Joodschen gods dienst was, waarop naar mijn inzien vrijwat viel aan te merken, en waarmee' ik mij ook volstrekt niet verenigen kon.

Zoo heb ik nimmer kunnen begrijpen welke deugd er in stak, en hoe het Gode welgevallig kon wezen, dat men na liet nuttigen van vleesspijzen twee uur wachten moest alvorens Men melk mocht drinken. Wel wist ik, dat de *Talmud* voor deze bepaling zich beriep op het Goddelijk gebod, dat geen bokje mocht worden gekoekt in de melk zijner moeder, maar ook even duidelijk 'was het mij, dat dit geheel iets anders is, als twee uur te wachten met het drinken van melk, nadat men vlees had gegeten.

Even onverklaarbaar was het mij, waarom het ontbloten van het hoofd geacht werd zonde te zijn. De reden, die men hiervoor opgaf, n. 1. dat er geschreven staat : „In hunne inzettingen zult gij niet wandelen," scheen mij niet bondig genoeg toe, aangezien ik oordeelde, dat men iets goeds van zijne naasten wel mocht overnemen, om het even, wie die naasten dan ook waren. En niet anders als goed kon ik het beschouwen, dat men bij het verrichten van Godsdienstige handelingen het hoofd ontblootte; omreden dit bewijs van eerbied zelfs tegenover mensen van gelijke bewegingen als wij zijn, gegeven werd.

Zoo kon ik mij ook niet vinden in het verbod om het Nieuwe Testament te lezen; van mening zijnde, dat, indien dat N. T. z66 slecht was als van Joodsche zijde beweerd werd, het zichzelf dan wel zou weerleggen; en dat, indien het inderdaad iets goeds behelsde, wij er dan wel nodig meê op de hoogte moesten wezen. Het is zeer wel mogelijk, dat deze beschouwing alrede een vrucht was van het in mijne kindsche dagen gelezene in het Nieuwe Verbond.

Ook had ik geen vrede met de voorschriften van de „*Schechitalt*“ en „*Bedikall*“, d. i. van liet slachten, en onderzoeken van de ingewanden, bij name van de longen der dieren; omdat ik daar weinig of geen grond voor vond in Mozes en de Profeten. Maar wel had de ervaring geleerd, dat het rein en onrein verklaren o zoo dikwerf van de willekeur van de geëxamineerden beestensnijder afhing, die niet zelden een dier bij een slager dien hij minder genegen was, onrein verklaarde, van hetwelk door andere deskundigen beweerd werd, dat er hoegenaamd niets onreins aan te vinden' was; een verschil van opinie, die menige hatelijkheid in het leven geroepen, en tot voortdurende twisten aanleiding gegeven heeft. Het was mij, vooral toen ik later te *Emlenkamp* zelf in liet slagersvak, hetwelk mijn patroon er ook op na hield, bezig was, onmogelijk te geloven, dat het eten van iets zonde voor God was, eenvoudig omdat mensen, die soms door zeer verkeerde hartstochten gedreven werden, er van belie-

den te verklaren, dat men het niet eten mocht. Ik achtte het dan ook volstrekt geen zonde te zijn, om iets te eten van een dier, hetwelk niet ceremoniëel was geslacht, als het maar niet schadelijk voor de gezondheid was; evenmin als ik er bezwaar in zag om iets van een kalf te gebruiken, voordat het de achtsten dag had bereikt. Immers maar al te dikwerf had ik de proef er van gehad, dat kalveren die pas geboren of een paar dagen oud waren, er veel beter uitza- gen, dan dezulken, die een dag of acht schraal voeder hadden ontvangen, tengevolge waarvan het vlees er soms alles behalve aantrekkelijk uitzag.

Hoe ik het dan maakte met de spijswetten, die bepaald door Mozes op Goddelijk bevel waren ingesteld ? Daaraan hield ik, voor zover ik weet, mij zoo stipt mogelijk, hetwelk ik ten dele toeschrijf aan de stem mijner consciëntie, die

aan deze wetten • goddelijk gezag toekende; maar ook ten dele aan het vooroordeel, waarmee ook ik beziel was tegen verbodene spijzen, en bij name tegen alles wat van een varken kwam.

Al was ik dus ver van godsdienstig, toch wist ik zeer goed onderscheid te maken tusschen hetgene in Gods Woord geschreven stond en wat de Rabbijnen gezegd hadden; dit laatste beschouwde ik immer als mensenwerk, en als iets dat volstrekt geen bindend gezag heeft. Het was mij dan ook een onuitstaanbaar iets, en een bewijs van verregaande en onverklaarbare aanmatiging, dat de Rabbijnen hebben durven verklaren, gelijk in de Talmud geschreven staat, dat al wie de woorden der wijzen niet gelooft, even zoo zwaar zondigt, als loochende hij de vijf boeken van Mozes. Het was mij zoo duidelijk als de dag, dat de wijzen zelve deze niet wijze verklaring hebben afgelegd; en dat iemand, die zoo iets van zichzelf durft betuigen, door trotschheid verblind is, en eenvoudig geen geloof verdient. Ik heb dit dan ook onverholen meermalen uitgesproken, waardoor ik mij menige berisping of bespotting moest laten welgevalen.

Die berisping was vooral hevig wanneer ik er op wees hoe noodzakelijk deS. Joodsche godsdienst moest hervormd worden, gelijk ik eens de stoutheid had, om, toen ik reeds geruimen tijd te *Emlenkamp* was geweest, in een schrijven aan mijn vroegeren leermeester, de Heer LEERS, uit een te zetten. Daarin wees ik ook wel als in het voorbijgaan op vele van de hierboven genoemde gebreken, maar had vooral het oog op de wijze waarop onze godsdienst oefeningen gehouden werden.

Een enkele keer, vooral op Oudejaarsavond, was ik wel eens in een Protestantsche kerk geweest; en wat ik daar hoorde en zag, zie dat trok mij aan. Ik bedoel niet zozeer

den inhoud van gebed, prediking of gezang; och neen, voor een groot gedeelte begreep ik dat niet eens; maar ik heb bepaald de wijze van Godsverering op het oog. Want dit begreep ik zeer goed, dat de Leeraar die daar stond, de inhoud van de christelijken godsdienst aan het volk trachtte duidelijk te maken; dat hij voor het volk bad; dat een stille eerbied, en een aandacht werd opgemerkt, die waarlijk stichtend genoemd konden worden.

„Zie,” heb ik meermalen gezegd, en aan de Heer L. geschreven, „zoo moest het ook bij ons zijn. In plaats er van, dat eiken Sabbathdag eent wee-en-vijftigste gedeelte van de vijf boeken van Mozes gelezen, en een gans stel formulieren gebeden wordt, — waarvan door het meerendeel der kerkgangers, ais de Hebreeuwsche taal niet machtig, niets wordt verstaan, — moest de voorganger slechts een paar verzen nemen, en de inhoud daarvan voor het publiek verklaren. Dan zou men met de leer en strekking van wet en profeten, en dies met de Israëlietischen godsdienst beter bekend worden; men zou met meer graagte ter Synagoge verschijnen, en wat vooral zoo noodzakelijk was, de godsdienst oefeningen zouden aan stichtelijkheid niet weinig winnen.

Zoals ik reeds zeide, werden dergelijke opmerkingen mij hoogst kwalijk genomen, hetwelk er volstrekt niet toe bijdroeg om overtuigd te worden, dat ik ongelijk had; integendeel kreeg ik hoe langer hoe meer een open oog voor de gebreken die het tegenwoordige Jodendom aankleefden.

Toch was dit alles meer een zaak des verstands dan wel des harten; anders toch zonde het mij meer hebben gedrukt, en zonde ik tegelijkertijd de zonde niet hebben kunnen dienen; dit deed ik echter; wel niet gans en al zonder conscientie-kloppingen, maar toch zonder smart of oprecht

berouw, en vermaakte ik mij even als duizenden van mijn leeftijd in de dingen dezer wereld, gelijk een visch in het water.

Wat anders is het, of de Heere, die alle dingen werkt naar de raad Zijns willens, langs dezen weg niet bezig was de akker te bereiden, ten einde op Zijn tijd het zaad des Woords zou vallen in een wel toebereide aarde. Me dunkt, dit kan niet worden tegengesproken, zoals uit een en ander nog nader zal blijken.

Zoo was het o. a. bitonder mijn lust om met de bewoners van ons dorp, die gelijk gezegd is, alle Protestansch of Roomsche Catholiek waren, evenals vroeger bij de voortgang over de godsdienst te spreken en te redetwisten, waarbij dan de onnozelheid en onkunde van sommige belijders der waarheid duidelijk aan het licht kwam.

Zoo viel iemand mij eens aan met de bewering, dat de Joden op de eersten, in plaats van op de zevenden dag de Sabbath moesten vieren. Op mijne vraag : waarom dat dan moest ? wist hij niets anders te zeggen, als dat het zoo behoorde; en toen ik hem wederom vroeg waarom de Christenen dan de eersten en niet de zevenden dag rustten , bleef hij mij het antwoord schuldig, en moest ik, Jood, de Christen onderwijs geven in de Christelijke religie, en hem vertellen, dat hun Zondagsviering gegrond was op de bewering, dat Christus op dien dag was opgestaan; hetwelk ik toen natuurlijk nog niet geloofde, maar waarvan ik wel wist, dat het door de Christenen geleerd werd.

Een ander bewijs van de voorbereidende werking des Heiligen Geestes meen ik te zien in het feit, dat ik te *Emlenkamp* niet alleen zeer gaarne over de godsdienst sprak, maar even gaarne, indien niet liever, ter kerke ging, waarvoor zich nu en dan de gelegenheid nog al eens aanbood. Nu

eens werd er een huwelijk ingezegend, dan predikte eens de Candidaat GROON zoon van de oudsten Hervormden leeraar, of de student BEUKER, thans onze waarde en geliefde medebroeder in de bediening te *Leiden*, wiens ouders te *Polsel* bij *Emlenkamp* woonden; of bood een andere gelegenheid zich aan , hetzij op een oudejaarsavond of op een Vrijdag in de lijdensweken, als wanneer in geheel de Graafsehap Bentheina zoowel bij Oud-Gereformeerden als Hervormden, des voormiddags gepredikt, werd. Meestal gingen dan een paar kinderen of ging ook mijn patroon zelf wel mee, en spraken we naderhand in de beste harmonie over datgene wat wij gehoord hadden. Dat spreken was natuurlijk altijd zeer oppervlakkig, gelijk ik mij ook niet kan herinneren, dat een of andere prediking, die in de Herv. kerk trouwens ook altijd lauw was, bizonderen indruk op mij heeft gemaakt; toch ging ik er gaarne naar toe.

Het scheen alsof er een bizondere begeerte in mij lag om de samenkomsten der Christenen bij 'te wonen, al kon ik mijzelf dan ook nog geen rekenschap geven van het „waarom.” Opmerkelijk echter is het, dat, terwijl bijna ieder zone Abrahams zulke bijeenkomsten stelselmatig zoude gemedend hebben, ik dezelve gaarne bijwoonde. Als ik kon maakte ik er dan ook vrij getrouw gebruik van, hetzij, dat ik te *Wilszon* moest overnachten, waar de oefenaar NABER gedurig voorging, hetzij dat ik dezen Broeder of iemand , anders te *Grote Ringe* kon horen.

Ook in *Emlenkamp* zelf heb ik in de winter van '58 eens een bijbellezing bijgewoond, die in de openbare school onder leiding van de straks genoemden leeraar, Ds. Gnoom, gehouden werd, waar ik mij geopenbaard heb op een wijze die terecht de aandacht trok, en die ik nog niet ten volle kan verklaren.

Behandeld werd — 32 — Matth. 17 : 14 e. v., naar aanleiding waarvan de Leeraar de vraag deed, hoe het toch wel zou komen, dat de discipelen de maanzieken jongeling niet hebben kunnen genezen, terwijl zij naderhand toch zovele wonderen hebben gedaan. Terwijl niemand der aanwezigen een antwoord gaf nam ik de vrijheid om te zeggen, dat de discipelen nu de Heiligen Geest nog niet ontvangen hadden die eerst op de Pinksterdag op hen uitgestort werd; met welk antwoord de voorganger zeer was ingenomen.

Onwillekeurig vragen mijne lezers of ik toen dan alrede de historieke waarheid des Nieuwen Verbonds geloofde; hierop kan ik niet anders dan ontkennend antwoorden. Ik verplaatste mij echter in de toestand waarin het bijbelbesprekend gezelschap zich bevond; sprekende gelijk ik gedaan zoude hebben indien ik werkelijk Christen was.

Evenwel te zeggen, dat dit alles buiten de leiding en werking des Heiligen Geestes omging, durf ik in geen deelen doen; te minder Wilt er in mijn hart iets lag, hetwelk ik zoo niet met een enkel woord noemen, maar toch wel omschrijven kan.

Liefde tot God; neen, dat was het niet; want ik diende volop de wereld; trek tot godsdienst is' ook nog te sterk gesproken, omreden ik de formuliergebeden die voorgeschreven waren, lang niet alle bad, en ik op de Sabbathdag maar wat blijde was, als de huisgodsdienst, en het daarop gevolgde ontbijt, was afgelopen, ten einde mij naar hartelust te kunnen vermaken. Maar feit is het, dat ik o zoo dikwijls buiten in het veld niet alleen sommige kerkelijke gebeden, die mij bijzonder aantrokken, maar ook onderscheidene Psalmen met vroolijk zingende lippen aanhief; waarbij ik dan dikwerf zó gevoelig was, dat de tranen mij over de wangen biggelden en ik mij voor die oogenblikken waarlijk gelukkig gevoelde, — 33 --

al zou ik van dat gelukkig gevoel zeer waarschijnlijk evenmin voldoende rekenschap hebben kunnen geven, als de gronden waarop het steunde, houdbaar waren. Want dat ik nog met hand en tand de wereld diende, blijkt o. a. uit twee feiten.

Voreerst, dat ik, hoewel ik reeds de volwassen leeftijd bereikt had, even als de kinderen van mijn patroon, nog les in het dansen ontving, waarin ik niet weinig schik had; en ten anderen dat ik een vriend en een medgezel was van de lichtzinnige dragonders, die in de zomer van 1860 te *Emlenkamp* werden ingekwartierd, gelijk zij in andere dorpen ingekwartierd waren geweest. Vroolijk van aard als die mannen waren, en die tevens aardige stukjes konden vertellen, bevond ik mij, zoo dikwerf ik maar kon, in hunne tegenwoordigheid, en gevoelde ik niet weinig spijt toen de tijd van hun vertrek was aangebroken.

Niet lang na dezen — ik was nu 20 jaar geworden — had er wederom een eigenaardig voorval in mijn leven plaats, dat ik hier niet onvermeld mag laten.

Vernomen hebbende, dat er een Bijbelcolporteur in de omgeving was, gevoelde ik zeer sterke begeerte, dien man eens te spreken, en deed ik wat ik kon, om hem te ontmoeten.

Voor zover ik kon nagaan vloede • die begeerte eensdeels wel uit nieuwsgierigheid voort, daar ik vast veronderstelde, dat een Bijbelcolporteur, iemand die geheel het land doortrok, ook wel veel zou hebben te vertellen; dat er echter ook enige belangstelling bij was, zou ik niet durven ontkennen. Belangstelling, niet rechtstreeks in het heil mijner onsterfelijke ziel; maar wel om eens te horera hoe die man, dien ik, omdat hij Bijbelcolporteur was, voor bijzonder vroom en verstandig hield, wel over het Christendom dacht.

De begeerte om dezen man te ontmoeten was z66 sterk, dat ik toen mij verteld was, dat hij te *Wilsum* zich ophield, mijne handelszaken, waarvan de regeling meestal aan mij werd overgelaten, z66 inrichtte, dat ik mij derwaarts kon begeven, met de blijde hoop in mijn hart, hem wel ergens te zullen ontmoeten. Die hoop werd echter niet vervuld, althans niet op dat ogenblik, maar wel enige weken later.

Bij gelegenheid namelijk van het Israëlietisch Nieuwjaar begaf ik mij naar *Veldhuizen*, om daar de feestdagen door te brengen; aldaar vernam ik tot mijne grote blijdschap, dat de Heer NOLTE, Colporteur van het Hannoversche Bijbelgenootschap, zich ook aldaar ophield, en bij de Heer NABER, onderwijzer, gelogeed was.

Hoe ik het en tegenover mijne broeders naar de vlese, en tegenover de mij gans en al onbekende christenen heb durven wagen weet ik nog niet, maar ik verstoutte mij en ging naar de Heer NABER heen, die mij zeer vriendelijk ontving en mij dadelijk met de Heer NOLTE in kennis stelde.

Al zeer spoedig kwam het gesprek op de Bijbel, welks voortreffelijkheid hij mij voorstelde, en tevens mededeelde, dat dezelve in schier alle landen, zelfs door de blindste volken gelezen werd, en dientengevolge in zeer vele talen overgezet was.

Deze mededeling lokte bij mij de vraag uit, of het Nieuwe Testament dan ook in de Hebreeuwse taal verkrijgbaar was. Deze vraag toestemmend beantwoord zijnde, verzocht ik hem mij een Exemplaar te verkopen; wijl er echter geen een meer voorhanden was, beloofde de Heer NOLTE mij, er een te zullen laten komen om het te *Emlenkamp* mij ter hand te stellen; waarmeê dit gesprek was afgelopen, en ik mij weer naar mijn gastheer begaf, die met mijn bezoek bij dien Bijbelcolporteur volstrekt niet was ingenomen. Ik echter verontschuldigde mij met de bewering, dat enkel nieuwsgie-

righeid en volstrekt geen neiging tot het Christendom mij tot hem gedreven had.

Nu was er ook inderdaad geen bepaalde begeerte in mij om aan het Christendom mij nauwer te verbinden; ook geloof ik vast, dat ik toen voor geen geld ter wereld Christen zou hebben willen worden. Maar, zoals boven gezegd, er was wel iets in me, dat gaarne over het Christendom wilde spreken en horen spreken; een „iets" hetwelk, van achteren beschouwd, gerekend moet worden te behoren tot de voorbereiding van de aarde, waarin niet vele maanden na dezen, het zaad der wedergeboorte zou vallen.

Dat nu de komst van de Heer NOLTE te *Emlenkamp* mij zeer verblijdde, ligt in de aard der zaak, en niet minder, dat ik zoo spoedig mogelijk tot hem kwam om het Hebreeuwsche Nieuwe Testament in ontvangst te nemen. Terwijl hij mij dat overhandigde, vroeg hij mij naar de reden waarom ik toch een Nieuw Testament kocht; waarop ik ronduit te kennen gaf, dat ik dit enkel uit nieuwsgierigheid deed, en gaarne eens wilde weten hoe die Nieuw-Testamentische namen en gezegden er wel in Hebreeuwsch gewaad uitzagen. De Heer NOLTE liet het hier echter niet bij, maar drukte als een trouw Bijbelverspreider mij de waarheid, in dien Bijbel vervat, op het hart, o. a. zeggende: „Och, geliefde vriend! geloof mij vrij, Jezus van Nazareth is de ware Messias, die komen moest; geloof in Hem, dan zult gij zalig worden; maar anders ook niet."

Hier had ik echter veel tegen in te brengen; o. a. dat Jezus onmogelijk Gods Zoon koude wezen, zoals door de Christenen beweerd wordt, aangezien Hij op natuurlijke wijze, even als ieder mens geboren was. Wel voerde de Heer NourE hiertegen aan, dat de Messias wel Gods Zoon was en noodzakelijk wezen moest, om voor de zonde te kun-

nen voldoen; ik echter kon dat onmogelijk geloven, weshalve ik met dezelfde gevoelens weer heenging, als waarmee ik gekomen was.

Omdat ik echter geloofde, dat genoemde Colporteur iemand was, die in oprechtheid des harten voor zijn beginsel uitkwam, gevoelde ik mij tot hem aangetrokken, weshalve ik hem onderscheidene malen in zijn logement opzocht, waarbij dan altijd over God en goddelijke zaken gesproken werd. Wel was er nog geen behoefte aan waarheid in mij te bespeuren, maar wel dorst naar kennis; terwijl toch ook het blinde vooroordeel tegen de Christus des Heeren, hetwelk de vleselijken zone Abrahams zoo eigen is, thans gans en al op de achtergrond stond. Ik gevoelde mij bepaald op mijn gemak, wanneer ik met de Heer NoLTE over een en ander sprak; zóó op mijn gemak, dat ik zeker geloof, dat, indien er toen Dragonders in *Emlenkamp* waren geweest, ik hun gezelschap niet zou hebben gezocht, evenmin, als dat ik toen ter tijd een danspartij zou verkozen hebben boven het discussieëren met mijn Bijbelvriend uit *Linyen*.

Nadat hij enige dagen te *Emlenkamp* had vertoefd, trof ik hem op zekeren dag bij iemand aan, ten wiens huize wij weer druk aan het spreken raakten; bij welke gelegenheid hij mij trachte duidelijk te maken, dat Christus waarachtig God was en is. Hier kwam ik tegen op door te wijzen op Exod. 33 : 20, waar de Heere getuigt : „Mij zal geen mens zien en leven.” Indien nu, zoo redeneerde ik verder, Christus God ware, dan zou Hij wel zijn gezien, en zou de Heere tegen Zijn eigen Woord strijden.

Nadat we over en weer op de meest vriendschappelijke wijze nog wat samen gesproken hadden, ging ik heen, na hem op zijne uitnodiging te hebben beloofd, hem nog eens weer in zijn logement op te zullen zoeken.

Wijl ik dit inderdaad gaarne deed, ging ik Vrijdag-avond naar hem toe; toen ik o. a. het genoeg mocht smaken het begeerde Hebreeuwsch Nieuwe Testament te mogen ontvangen. Dat boekje trok me bepaald aan, zodat ik er werkelijk blij mee was; het was mij, alsof de inhoud des Nieuwen Testaments MIJ NU geloofwaardiger voorkwam dan vroeger. Het was geen inbeelding maar werkelijkheid, dat ik veel liever het Hebreeuwsche „Jeschugnan g”, dan het Grieksche „Jezus”, veel liever het Hebreeuwsche „P agnu l”, dan het Grieksche „PAULUS” las.

Om nu echter de juistheid der Hebreeuwsche vertaling goed te kunnen nagaan, kocht ik er een Duitsch Testamentje bij, teneinde het een met het ander te kunnen vergelijken, hetwelk meer uit nieuwsgierigheid dan wel uit belangstelling kwam; al is het niet te miskennen, dat langs dien weg de akker van mijn hart langzamerhand toebereid werd. Dat dit zeer de aandacht van onzen Colporteur trok, laat zich zeer gemakkelijk denken; waardoor hij bepaald de gedachte uitte, dat ik uit begeerte naar waarheid twee N. T. kocht. Dit spoorde hem aan om bij vernieuwing op de voortreffelijkheid en beminnelijkheid van Koning Jezus te wijzen, hetwelk mij evenwel, wat althans de grote zaak betreft, niet nader bracht; ik beweerde veleer, dat ik in mijn eigen geloof zeer goed zalig worden kon, en dat ik derhalve Christus onmogelijk als Zaligmaker, als de Messias kon erkennen.

Toch gaf deze trouwe dienaar des Heeren het nog niet op, maar ziende, dat ik voor de waarheid in Christus niet bukken wilde, gaf hij mij ten slotte de raad om God te bidden, dat Die mij de rechten weg toongin, en op het pad des levens brengen mocht.

Wijl ik echter veronderstelde op de rechten weg te zijn, kon ik er eerst giet toe komen hem te beloven de ge-

ven raad op te volgen; wijl hij echter sterk aanhield, be-
loofde ik eindelijk God te zullen bidden, dat Hij mij de
rechten weg ten leven mocht aantonen, het niet meer kun-
nende ontkennen, dat het toch wel mogelijk was, dat ik op
een dwaalweg mij bevond.

Om nu mijn gegeven woord niet te schenden, bad ik el-
ken avond, meestal na het gewone nachtgebed, het 17de vers
uit de 31ste Psalm : „Laat uw aangezicht over uwen knecht
lichten; verlos mij door uwe goedertierenheid."

Dat deze bede niet zozeer uit gevoel van behoefte kwam,
als wel uit het bewustzijn, dat ik geroepen was mijne be-
lofte te volbrengen, spreekt wel van zelf; tevens dacht ik er
bij, dat het een geringe moeite was, en dat het, als het ook al
nergens goed voor was, toch ook in elk geval geen kwaad
kon.

Deze goede gedachte bleek echter weldra een morgenwolk
te zijn geweest en een vroeg komende dauw; want niet
zoo heel lang duurde het of ik beschouwde het als dwaas-
heid nog langer zoo te blijven bidden, aangezien ik
immers niet twijfelde of ik was op de rechten weg, en ik
dientengevolge ook op geen anderen begeerde te wandelen.

Voor zoo ver bij het lezen en vergelijken van het een
Nieuwe Testament met het andere al een ogenblik twijfel
bij mij is gerezen, was die nu geheel weer verdwenen.

En hiermeê was, wel is waar, de Heer NOLTE niet ge-
heel vergeten, toch was het in niets te merken, dat zijne
gesprekken enigen invloed op mij hadden, terwijl de
beide Testamentjes, waarin ik eerst nog al vrij trouw had
gelezen, nu even trouw in mijn koffer weggesloten bleven.

Ik leefde, even als immer, vroolijk en lustig , en bekom-
merde mij om de dingen der eeuwigheid niet het minste,
maar zocht in hetgeen de wereld verlokkelijkst belooft, mijn
lust en vermaak.

Dit kwam o. a. nog zeer duidelijk uit ik het begin van
Januari 1861, toen ik bij gelegenheid van Moeders ver-
jaardag naar *Hardenberg* ging, alwaar ik met tal van jonge-
lieden aldaar, mij niet weinig vermaakte in de dingen die
vlees en bloed strelen. Wel verzocht Moeder mij om wijl
ik niet zoo heel dikwerf haar bezoeken kon, haar ge-
zelschap te blijven houden; de verzoeking was echter te
sterk voor mij, zodat ik het ijdel genot met mijne werelds-
gezinde vrienden verre verkoos boven de tegenwoordigheid
mijner 61-jarige Moeder. Dit heeft me naderhand erg be-
rouwd, ja tot op dit ogenblik toe kan ik er niet anders dan
met diepe smart aan denken. Met diepe smart; niet alleen
omdat ik daarmee het zoo vriendelijk en billijk verzoek
van mijne geliefde en onvergetelijke Moeder in de wind
sloeg, en hare vermaning om mij toch aan de ijdelheid niet
over te geven, verachtte, maar vooral omdat het de laat-
sten verjaardag van haar was, dien we hebben kunnen vie-
ren , nademaal zij de 4en Mei van datzelfde jaar het
tijdelijke met het eeuwige heeft verwisseld. Maar zoo gaat
het op de weg der zonde; het berouw komt veelal te laat, en
menigmaal wordt iets bedorven, hetwelk nimmer weer
goed kan worden gemaakt. O, wat zou ik niet willen ge-
ven, indien ik deze zonden voor haar, die mij onder haar
harte gedragen en zoo innig lief gehad heeft, kon belijden;
met heete tranen zou ik het willen doen, haar innig om
vergeving willen smeken, en zoo veel in mij is gaarne haren
ouden dag willende helpen vergemakkelijken. Maar neen
dit voorrecht is mij niet gegund; en rechtvaardiglijk is het
ook, want ik heb het geenszins verdiend , omdat ik de
laatste vermaning, gelijk zoo vele waarschuwingen in vroeger
jaren, eener teder liefhebbende en zorgdragende Moeder
moedwillig heb verworpen. een Christinne was Moeder

wel niet , maar braaf was zij wel; en niets liever zou zij hebben gezien, dan dat al hare kinderen een Joodsch-vroom en voorbeeldig leven hadden geleid. Streng Joodsch was echter geen één; en gelijk schier alle natuurlijke mensen, vooral op jeugdigen leeftijd, in alles wat de zinnen kan strengen, hun grootste vermaak vinden, zoo konden ook wij allen behoorlijk goed meêdoen , en werden we zelfs in vroolijke gezelschappen zeer gaarne gezien.

God Almachting zag echter op de jongsten van het zevental in ontferming en genade neder; hield hem staande op de weg; zocht in Zijne eeuwige liefde hem op, om hem te ontdekken aan zich zelf, om de Christus Gods als de Messias van Israël aan hem bekend te maken, en hem te leren verstaan , dat God in de hemel gevonden wordt van degenen, die niet naar Hem vragen, gevonden wordt van degenen, die niet naar Hem zoeken.

IV.

DES HEEREN TIJD.

eilig zijn o God Uw wegen, zal gaarne door een ieder worden betuigd, die met zichzelf is bekend geworden, en door de nood gedreven tot Jakobs God om hulpe zich begeven heeft; want een ieder zal zich moeten verwonderen hoe middelen en wegen samen hebben moeten lopen, om het welbehagen des Heeren in hem openbaar te doen worden; en hoe het van achteren blijkt, dat, hoewel het onze zaak was om op de roepstemmen des Heeren acht te geven, het aan de andere zijde des Heeren tijd bleek te zijn, juist toen Hij zeide : tot hiertoe en niet verder; toen Hij door Zijn Heiligen Geest krachtig begon te werken.

Ook ik moet dat woord uit de 77en Psalm van ganser harte beamen, én als ik let op de weg, waarlangs Jehovah God mij tot dusver heeft geleid, én nog meer als ik naga hoe Hij van dit oogenblik af Zijne wonderen aan mij groot gemaakt heeft.

Toen ik op zekeren avond,,in het begin van Februari 1861 gene

boodschap moest verrichten voor mijn patroon , ging ik even bij de dagloner B. J. REIN1NR aan, waar ik voor me zelf even moest wezen, en waar ik de landbouwer H. JAKOBS, bijgenaamd Vos HENDRIK, aantrof.

Nog niet lang was ik gezeten, toen deze vriend, die lid van de Afgescheidene, of liever gezegd van de Oud Gereformeerde gemeente te *Emlenkamp* was, mij de zeer belangrijke en tevens zeer eigenaardige vraag deed, of ik nog goed Jood konde blijven.

Over deze vraag niet weinig verwonderd, deed ik hem een wedervraag, namelijk waarom ik *niet* goed Jood zou kunnen blijven, welke vraag hij beantwoordde met er op te wijzen hoe de Israëlitische godsdienst gans en al vervallen was, en de Joden in hunne verwachting om naar Kanaän te gaan, zeker teleurgesteld zouden worden; hij daarentegen hoopte eenmaal in Kanaän te komen; echter niet in het Kanaän hier beneden, maar in het land der ruste daarboven.

Dit klonk mij al heel vreemd in de oren, beweerende, gelijk trouwens door tal van zogenaamde christenen beweerd wordt, dat dit niemand in dit leven zeggen kan. JAKOBS daarentegen hield natuurlijk zijn gezegde vol, terwijl hij er bijvoegde dat iemand, die waarachtig tot God was bekeerd, wel terdege aan deze zijde van het graf zeggen kon, dat hij naar de hemel ging.

Nu was het pleit, zoo ik meende, door mij gewonnen, want waarachtig bekeerd was ik immers ook, gelijk de meeste Israëlieten op de Groten Verzoendag bekeerd worden. Op dien dag toch wordt er gevast en gebeden, en doet God, naar Zijn eigen Woord, verzoening over onze overtredingen, zodat ik telleen jare op de Groten Verzoendag bekeerd werd.

Maar neen; die bekering achtte JAKOBS niet voldoende; ik moest zó6 bekeerd worden, dat ik vertellen konde wat God aan mijne ziel gedaan had.

Ook hierop zou ik, zoals ik meende, dien Afgescheiden boer wel dienen; uitermate best kon ik vertellen wat God aan mijne ziel gedaan had; immers gaf Hij mij voedsel, deksel, kleeding en wat niet al. En of nu mijne tegenpartij al beweerde, dat dit weldaden naar het lichaam waren, ik liet mij niet zoo spoedig uit het veld slaan, zeggende, dat ziel en lichaam nauw aan elkander verbonden waren, zodat als God ons iets aan het lichaam doet, de ziel daar evenzeer van geniet. Hoe zot, hoe vreemd geredeneerd, niet waar ? Verwonderen kan ons dit evenwel niet; want hoe velen die in de Naam des Heeren gedoopt zijn zouden niet evenzoo redeneeren. Geen wonder; want de Schrift zegt, dat een natuurlijk mens niet begrijpt de dingen die des Geestes Gods zijn; hij *kan* ze niet verstaan, omdat ze geestelijk onderscheiden worden.

Dit begreep ook de belangstellende vrager, die er mij nu op wees, dat het zielenwerk geheel iets anders is, dan ik vermoedde; waardoor mij het verzoek ontlokt werd om, als *hij* dan zoo goed wist, waar dat zielenwerk in bestond, mij daarvan dan eens iets te vertellen. Hiertoe was hij ten volle bereid; om reden dit echter niet in een ogenblik kon geschieden, zoude het beter zijn, meende hij, dat ik hem eens een avond aan zijn huis kwam bezoeken.

Hier had ik werkelijk wel zin in, volstrekt nog niet uit belangstelling, maar om eens een zielsgeschiedenis te horen. Ik had nog zoo al het een en het ander gelezen; maar nog nimmer was mij een zielsgeschiedenis onder de ogen gekomen; weshalve ik dadelijk de belofte gaf om eens op een Vrijdagavond bij hem te komen, terwijl ik hem op zijn verzoek de

belofte gaf dat ik er niet mee zou spotten; hetwelk ook in geen deele mijne bedoeling was, hoewel er van heilbegeerte evenmin nog sprake kon wezen. Toch gevoelde ik bepaald een verlangen om iets meer van die zaken te vernemen, en was ik blij toen het Vrijdagavond was, de avond, waarop ik ongestoord bij JAKOBS kon vertoeven. Immers dan was de Sabbath aangebroken, dien ik gans en al naar eigen welgevallen kon gebruiken; indien ik maar zorgde, dat ik met etenstijd te huis was, werd mij verder de meest mogelijke vrijheid gelaten.

Natuurlijk wilde ik het geen woord hebben, dat ik naar een Afgescheiden man ging om over godsdienstige zaken te spreken, wijl ik vreesde dat mij dit door mijne huisgenoten kwalijk genomen zou worden.

Waarom toch die vreeze, terwijl ik vroeger meermalen onbeschroomd, en zelfs wel met leden van het huisgezin naar Christelijke kerken ben geweest, en het ook wel bekend was, dat ik meer dan eens met onderscheidene bewoners van ons dorp over de godsdienst geredetwist had?

Deze vraag kan ik moeielijk op voldoende wijze beantwoorden; maar er wel op wijzen, dat ik mijn bezoek bij JAKOBS liefst voor mijne huisgenoten geheim wilde houden. Kwam het misschien hier van daan, dat er nu reeds andere, zij het dan ook grotendeels nog verborgene, drijfveeren bij mij aanwezig waren, dan vroeger? Misschien wel; hoewel ik in dezen niet durf beslissen; dit behoeft trouwens ook niet; te wijzen op het feit, en het aan de beoordeling van de nadenkenden lezer over te laten, is genoeg.

Omdat ik echter mijn voorgenomen bezoek niet openbaar wilde hebben, moest ik er voor dien avond afzien, omreden de zoon van mijn patroon, KAREL DENNEBOOM, mij bij het verlaten van het huis vergezelde, en wij samen de straat opwandelden, zonder natuurlijk over het voorgenomen plan ook maar een enkel woord te spreken.

Een week later echter ging het beter, toen ik zonder enige belemmering mijn doel bereikte, en met grote blijdschap door JAKOBS ontvangen werd. Omdat ik in de loop der week ook met zijn buurman H. WARSEN over de dingen der eeuwigheid gesproken had, werd deze geroepen om deelgenoot van ons samenzijn te wezen.

Deze vriend had even als JAKOBS mij op de noodzakelijkheid gewezen om door Christus te worden gezaligd, hetwelk natuurlijk ook tegenover hem door mij werd bestreden, zeggende, dat wanneer ik eerlijk en braaf leefde, mijne plichten als mens waarnam, en God in geest en waarheid aanbad, ik dan genoeg deed, en er dientengevolge ook geen oogenblik aan twijfelde, of ik zou wel een gelukkig sterven hebben.

WARSEN wees mij echter zeer ter snede op de onvolmaaktheid der goede werken, en op de onmogelijkheid om God in geest en waarheid te aanbidden.

Het eerste gaf ik onvoorwaardelijk toe, maar stelde er in éénen adem Gods barmhartigheid tegenover, zoals dat allicht door natuurlijke mensen wordt gedaan. Die barmhartigheid, meende ik, zal gaarne het gebrekkige van ons werk voorbijzien, terwijl ik er niet het minst aan dacht, dat de rechtvaardigheid des Heeren evenzeer moet worden gehandhaafd als Zijne andere deugden.

Wat echter het aanbidden van God betreft, kon ik onmogelijk toestemmen, dat dit *niet* door ons in geest en waarheid zou kunnen geschieden; want vastelijk meende ik, dat iemand die aandacht bij zijn gebed had, zoals echt vrome Israëlieten, die onder hun bidden aan hoegenaamd niets zich stoorden, God *wel* in geest en waarheid konde aanbidden.

WARSEN, die mij langs praktischen weg wilde overtuigen gaf mij de raad, het dan eens te beproeven, iets waarin ik, mij zeer goed vinden kon, geen oogenblik twijfelende of ik zou dezen slag triumfantelijk winnen. En jawel, de proef werd inderdaad genomen; zodra ik tehuis gekomen was, en mijn avondgebed — wel te verstaan, volgens de Joodschen ritus — verrichtte, gaf ik nauwkeurig acht op de gesteldheid van mijn gemoed en op de wijze waarop ik het gebed uitsprak; maar och arme ! nog nimmer. meende ik, had ik zeaS slecht gebeden; het was alsof ieder woord mij op de lippen bestierf, terwijl ik allerlei zondige gedachten in mij voelde opkomen. Of ik nu wilde of niet, ik moest wel bekennen, dat WARSEN gelijk had, hetwelk ik ook ridderlijk tegen hem heb gezegd, zonder dat het evenwel direkt iets anders op mij uitwerkte.

Gemakkelijk laat het zich nu echter begrijpen, dat deze vriend gaarne in ons midden wilde wezen, bij gelegenheid dat JAKOBS vertellen zou, wat God aan Zijne ziel gedaan had; en dat hij ook zijn broeder, dien hij meegenomen had, even gaarne er deelgenoot van wilde doen zijn.

Nadat wij ons gezellig om het vuur geschaard hadden, stelde JAKOBS voor om eerst het aangezicht des Heeren te zoeken, hetwelk ik wel niet tegenspreken durfde, maar waarmeê ik toch ook lang niet ingenomen was; want ik was niet begerig om zoo heel lang te blijven, en ik was ook wel gekomen om een vertelling, maar niet om een „Cocksiaansch" gebed te hoorgin. Ik moest er echter in berusten, en kon dit ook tamelijk goed doen, toen ik bepaald werd bij de gedachte, dat die bidder toch in alles de hulp des Heeren inriep, en dus van God alleen alle heil en zaligheid verwachtte. Ook mij droeg hij op aan de troon der genade, en bad, dat de Heere mij, de zone Abrahams naar den

vlese, in een zone Abrahams naar de geest mocht veranderen; en dat in het algemeen de bekering onder Israël in ruime mate mocht worden aanschouwd.

Op mijn vraag of hij nu voor Israël gebeden had, omdat ik tegenwoordig was, antwoordde hij ontkennend, er bijvoegende, dat hij gedurig het oude volk van God in zijne gebeden gedacht.

Hierop begon hij te vertellen hoe hij in vroeger jaren de zonde en ijdelheid had gediend, maar door Gods ontfermende genade staande gehouden was, en lust had gekregen om de Heere te dienen. Vrij uitvoerig verhaalde hij zijnen bekeringsweg, waarin dingen voorkwamen, die mij al heel wonderlijk in de oorgin klonken. Zoo vertelde hij o. a. dat hem op zekeren dag eensklaps de schellen van de ogen waren gevallen, en dat hij toen dingen gezien had waarvoor hij vroeger blind was geweest. „Wat," dacht ik, „schellen van de ogen gevallen ! Neen, dat was nu gans en al onwaar." Wel wilde ik geloven dat zijne ogen beter waren geworden, hoewel ze nog al wat zwak waren; maar dat die genezen waren door het eenvoudig aanwenden van een of ander soort schillen; neen, dat wilde er onmogelijk bij mij in, maar ik beschouwde dit althans eenvoudig als inbeelding of wijsmakerij. Ware ik nu maar zoo vrijmoedig geweest om mijne bevreemding te kennen te geven, dan zou datgene wat mij een raadsel scheen, weldra opgelost zijn geworden; althans ik zou begrepen hebben, dat ik dit op oneigenlijke manier moest verstaan, als iets dat niet op lichamelijke ogen, maar op de werking des Heiligen Geestes in de ziele zag.

Het geheel was mij overigens niet zoo slecht bevallen; ja, de avond was om eer ik er aan dacht. Omdat het inmiddels 10 uur was geworden, en ik niet gaarne later tehuis

wilde komen, werd H. WARSEN verzocht met dankzegging te sluiten, waarna ik mij huiswaarts begaf.

Omdat ik schier eiken Vrijdagavond, gelijk ook wel anderere leden van het gezin, hier en daar eens een bezoek aflegde, en ik op tijd tehuis was, baarde mijne tehuiskomst niet het minste opzien, evenmin als mijne afwezigheid bijzonder de aandacht getrokken had, zodat ik mij hoegenaamd over niets had te verantwoorden. Na te denken had ik echter zoveel te meer; want ik had nu dingen gehoord, die mij te voren vreemd waren, en die mij als een wonder in de oren klonken. En ik dacht er over na; ik kon het denken er over niet nalaten, of ik wilde of niet.

„Allemaal leugen," riep als het ware soms een stomme mij toe; „wat meent ge, dat die man dat alles zóti onderzonden heeft, gelijk hij u heeft verhaald ? geloof er niets van; verzinsels zijn het, anders niet, om u maar tot het Christendom over te halen."

Maar neen; die pijl drong niet zoo heel diep in mijn hart; ovant," dacht ik weer heel spoedig, die Afgescheidenen willen vroom en fijn wezen, en dan een gansen avond zitten te liegen, is toch wel wat kras; iets dat ze zeker niet durven bestaan." Bovendien scheen het mij een onmogelijke zaak voor een ongeletterd mens, voor een eenvoudig landman, om geheel een verhaal te kunnen verzinnen; hiertoe behoorde naar mijne bescheidene mening nog al enige bekwaamheid, die ik wel veronderstellen kon bij een geleerd

mens, maar niet bij een man als JAKOBS; zodat ik eenvoudig niet anders besluiten kon, dan dat het verhaalde, hoe onbegrijpelijk het mij ook toescheen, toch wel waarheid moest zijn.

Het was mij dan ook niet veel uit •de gedachte, maar gedurig peinsde ik er over, en gevoelde ik begeerte, om er nog

meer van te vernemen. Geen wonder; God was mij te sterk geworden, daar zijn pijn mijn harte gewond had, al moest deze nog veel dieper doordringen. Recht rustig was ik evenwel niet meer; hetwelk o. a. hierin openbaar werd, dat ik reeds de volgende week weer naar JAKOBS heenging met het sterk verlangen, om wederom iets te mogen horen van hetgeen hij mij 's Vrijdags-avonds had verteld.

Of ik er dan nu, op een gewonen werkdag, en zonder opzien te baren, konde heengaan ? Betrekkelijk ja; want op zekeren dag van een dorp aan de overzijde der Vecht huiswaarts keerende, leidde mijn weg mij langs zijn huis, en omdat ik om handelszaken bij schier al de inwoners van het dorp wel kwam, liep het volstrekt niet in het oog, dat ik nu bij gezegden landbouwer inliep; een omstandigheid, die mij naderhand menigmaal de gelegenheid verschafte om ongehinderd bij het vrome volk te komen, en die mij dikwerf aanleiding gaf, om, als ik gewaar werd, dat op een of andere plaats een bijbeloefening of lijkrede gehouden werd, mijne zaken dan zoo te regelen, dat ook ik daar tegenwoordig kon zijn.

Toen ik alzoo zeer spoedig weer een bezoek bij JAKOBS aflegde, trof ik daar den leeraar der Oud-Gereformeerde gemeente, Ds. J. MOOLHUIZEN aan, die een ziekenbezoek aflegde bij JAKOB s' vader en na over de toestand des lichaams gesproken hebbende, onderzoek deed naar de verhouding van de kranke tot de Heiland, Toen op de vraag aan de patient, of hij de Heere Jezus nog geloovig als zijn borg en Zaligmaker mocht omhelzen, bevestigend werd geantwoord, gaf ik daarover mijne bevreemding te kennen, en kwam er rond voor uit, dat ik mij niet begrijpen konde, hoe iemand dit zoo vrijmoedig durfde zeggen; alsook dat het mij een ongelooflijke zaak was om Jezus van Nazareth als de Messias te erkennen. Ds. MOOLHUIZEN nam nu daaruit aanlei-

ding om, evenals ook JAKOBS en WARSEN hadden gedaan,. mij duidelijk te maken, dat geen andere Messias, dan juist de Heere Jezus, kon worden verwacht. Vooral vestigde ZEw. de aandacht er op, hoe alle ceremoniën en offerhanden op dien Jezus wezen, nademaal het onmogelijk was, dat het bloed van stieren en bokken de zonde wegnemen kon. Al dat bloed zag uitsluitend op het bloed van het Lam Gods, hetwelk eens zou worden geplengd. Dat Lam was tevens de ware Hogepriester, die naar de ordening van Melchizedek, en niet naar de ordening van Aëxon, het tegenbeeldige Heiligdom zou ingaan. Hier kwam ik echter tegen op, zeggende, dat van geheel die verklaring, welke Dominé gegeven had, niets in de Bijbel stond; daar had God alleen, zeide ik, de offerhanden bevolen, en op het brengen van dezelve verzoening beloofd, zonder enige aanwijzing, dat zij op iets of iemand anders zagen. Kortom, wij konden het lang niet eens met elkander worden, hoewel wij op zeer vriendschappelijken toon samen hadden gesproken, en het gesprek zelfs een aangenamen indruk op mij had gemaakt. Die indruk was zelfs zoo sterk, dat ik geen geringe begeerte gevoelde om verder met Ds. MOOLIMZEN te spreken, en hem zeer gaarne eens had willen bezoeken, indien ik maar vrijmoedigheid hiertoe had gevoeld. Toen ik hierover met JAKOBS, die mij uitliet, sprak, werd ik door hem zeer aangemoedigd om mijne begeerte te volbrengen; ook beloofde hij mij Dominé van mijn voornemen te verwittigen, en zeide mij dat ik er gerust op rekenen kon, dat ik ten volle welkom zoude zijn; tevens voegde hij er bij, dat, ingeval ZEw. mij niet zou kunnen ontvangen, ik het dan wel op een of andere manier zou te weten komen; waarop ik bepaald de toezegging gaf, om, indien ik kon, dan Vrijdagavond te zullen komen.

Indien ik kon; want zeer goed begreep ik, dat dit zoo heel gemakkelijk niet ging. Wel, indien ik voor aller oog bij de Leeraar der Afscheidene gemeente had durven ingaan, maar ieder begrijpt, dat ik dit in de verste verte niet durfde wagen. O, ja schier elke week kwam ik er aan de deur; maar alleen om te vragen, of er ook iets van de slager nodig was, of om het bestelde te bezorgen; nu was het echter geheel iets anders. Nu zou het op een Vrijdagavond wezen; dus een op uur dat de Sabbath reeds begonnen was, en ik dientengevolge bij Ds. M. hoegenaamd geen boodschap had; wat zou ik zeggen, waarmede zou ik mij verantwoorden, indien mij eens iemand ontdekte. Zie, met deze en dergelijke vragen tobde ik de ganse week en zag al bitter weinig kans om het voorgenomen plan ten uitvoer te leggen.

Onwillekeurig rijst hier de vraag, waarom ik meer bezwaar zag om naar Ds. MoomnizEN dan vroeger om naar JAKOBS te gaan. Om de eenvoudige reden, dat laatstgenoemde aan het eind van het dorp op tamelijk verre afstand van ons huis woonde. Ds. M. daarentegen was slechts door één huis en een straat van ons gescheiden, zodat ik, al maakte ik ook een omweg, toch altijd weer in de nabijheid van ons eigen huis terecht moest komen, om de woning van de Dominé te betreden. Wjl de vele kinderen nu gedurig in- en uitliepen, of in de buurt aan het spelen waren, laat het zich zeer goed verklaren, dat ik, die mijn bezoek bij genoemden leeraar volstrekt geen woord wilde hebben, wel reden had om de eestkomenden Vrijdagavond met vreeze tegemoet te zien.

Maar zie ! waar wij verlegen zijn, daar weet God raad; en Hij, die door middel der raven aan Elia spijsz beschikte, en door middel van een Heidenschen Cores Zijn heiligen

tempel deed herbouwen, gaf ook thans uitkomst van een zijde vanwaar men die het allerminst zou hebben verwacht. Mijn patroon zelf zond mij er heen.

Vreemd, niet waar ? Toch is het zoo; maar is dan de Heere wel iets te wonderlijk ? En och, het ging zoo gans natuurlijk, men zou zeggen, zoo geheel als van zelf.

Wij lazen n. 1. *Het Handelsblad* met een gezelschap, waartoe ook Ds. MOOLLIUZEN behoorde, die het van ons moest ontvangen. Toen nu des avonds de maaltijd geëindigd was en mijn patroon genoemd blad gelezen had, droeg hij mij op om hetzelfde naar de Dominé te brengen; hetwelk nog nimmer te voren geschied was, nademaal deze boodschap schier altijd door een der kinderen werd verricht. Maar hieruit kunnen we weer zien, dat God regeert, dat Hij alle harten in Zijne hand heeft, en dat alle middelen Hem ten dienste staan. Van dat alles beseftte ik toen natuurlijk niet het minst, maar was enkel blijde, dat het zoo eigenaardig trof, en zoo belde ik met een wel ietwat vreemd gevoel bij de Dominé aan.

Nog maar even had ik gestaan, toen GEZIENA, de godzalige dienstmaagd, die mij naderhand zoo menigmaal tot licht en tot troost is geweest, en nu reeds sinds vele jaren juicht voor de troon, de deur opendeed, en mij vriendelijk uitnodigde binnen te gaan, waar ik door de leeraar en diens godvruchtige gade, die thans ook reeds het loon der getrouwheid geniet, even vriendelijk ontvangen werd.

O, hoe levendig staat mij die ure¹ nog voor de geest, hoe duidelijk kan ik mij alles nog voorstellen ! Geen wonder ! ik, zoon van Abraham, bij de leeraar der Oud-Gereformeerde gemeente, om over de Messias te spreken. Dat spreken nam al zeer spoedig een aanvang, waarbij Ds.

MOOLEUZEN onderscheidene Messiaansche teksten aanhaalde, zoals Gen. 3 : 15; 49 : 10; Deut. 18 : 15; Jesaja 7 : 14; 9 : 5 en meer andere, die ZEw. alle op de Heere Jezus toepaste. Hiertegen bracht ik mijne bedenkingen in; gevoelde echter tegelijkertijd, dat die lang zoo houdbaar niet waren als de redenering van Dominé mij scheen te zijn; zonder nog bepaald te durven zeggen, dat ZEw. gelijk had; daartoe was mijn verstand nog niet genoeg opgeklaard, en kon het nog lang niet onderscheiden wat waarheid of leugen was; alleenlijk gevoelde ik, dat de Christen-leeraar bondiger en degelijker redeneerde dan ik het ooit van de Leeraars in Israël had gehoord of geleerd.

Met groot genoegen had ik dan ook dien avond gesleten, en de meest aangenamen indruk van het christelijk gezin, in welks midden ik vertoefd had, ontvangen. Die indruk werd nog versterkt toen Dominé mij bij het heengaan uitnodigde, om de aanstaanden Zondagavond terug te komen; alsdan kwamen er onderscheidene vrienden ten zijnen huize samen, die elkander vertelden wat de Heere aan hunne ziele gedaan had.

„Ja Dominé", gaf ik ten antwoord, „over dat zielenwerk heeft JaKoss ook al met me gesproken, daar begrijp ik echter niets van, en weet derhalve niet, waarom ik zulk een gezelschap zou bijwonen. Bovendien zal ik ook niet kunnen, omreden ik mijn patroon elken Zondagavond in het kantoorwerk moet bijstaan, zodat ik aan uwe vriendelijke uitnodiging wel geen gevolg zal kunnen geven."

Wat het oliet begrijpen" betreft, zoo maakte Dominé de opmerking, dit was volstrekt geen bezwaar; mijne tegenwoordigheid zou een middel in des Heeren hand kunnen zijn, dat ik het nog eens leerde begrijpen; terwijl ik, wat de bezigheden aangaat, maar eens moest zien hoe de zaken liepen;

kon ik komen, dan zou ik zeer welkom zijn, werd ik verhinderd, dan was het even goed; en zoo ging ik heen met de begeerte om, indien er mogelijkheid op was, dan des Zondagsavonds terug te keeren.

Maar dit *was* immers niet mogelijk, aangezien geheel de winter door, en vooral nu, zoo pas na nieuwjaar, menige avond, en bepaald die van de Zondag, op welken het van zelf minder druk in de winkel was, bestemd was, om de boeken na te zien en rekeningen uit te schrijven. Zoo weinig dacht ik dan ook aan de vervulling mijner begeerte, dat ik 's avonds om een uur of vijf, als naar gewoonte, de boeken te voorschijn haalde, om met de arbeid te beginnen.

Maar zie, ook nu was het wederom de Heere, die op het onverwachts de wegen baande, en die wederom mijn patroon gebruikte, om mijne begeerte ten uitvoer te kunnen brengen.

Deze, ziende dat ik voor het kantoorwerk mij gereed maakte, gaf als zijn voornemen te kennen, dien avond, wegens %, ingespannen bezigheden van de afgelopen dag, van arbeiden verschoond te willen blijven; en voegde er in eenen adem bij, dat, indien er geen dringende werkzaamheden te verrichten waren, ook ik dan wel vrijaf mocht hebben.

Wonderlijk, niet waar ? hoe de Heere nu tot tweemalen toe mijn eigen patroon gebruikte, om Zijn raad te volbrengen, om mij mijne begeerte te schenken.

Het spreekt wel van zelf, dat ik van de aangeboden vrijheid een welwillend gebruik maakte, en mij, zonder dat ik behoefde te zeggen werwaarts ik ging, en zonder dat iemand met mijn doel bekend was, ijlings naar buiten spoedde om mij ten huize van Ds. MOOLHUIZEN te begeven. Maar ach, hoe knikten mijn knieën, en hoe klopte mij het hart, toen ik aan de deur was gekomen, en voornemens was om binnen te gaan. O, wat al stemmen deden in mijn binnenste zich

horen, met wat al redeneringen werd ik gekweld ! Ik, die een Jood was, zou daar in een christelijk gezelschap zitten, bepaald met het doel om eens getuige te wezen van hetgene daar werd gesproken; aan wat al schimp en smaad stelde ik mij bloot; en hoe vreemd zouden zelfs de Christenen opzien, mij, een Jood, in hun midden te hebben; neen, er niet in, en ... ik ging er niet in; ik keerde werkelijk terug; maar, gelukkig niet weer naar huis.

Waarom ik niet meer naar huis ging weet ik zelf niet; misschien wel omdat ik dacht, dat ik nu eenmaal vrij had, en het derhalve dwaasheid zonde wezen, wanneer ik van die vrijheid geen gebruik maakte. Wat echter geen misschien, maar vast en zeker is, is dit, dat de Heere mij voor teruggaan heeft bewaard, en mijne schreden richtte naar de woning van JAKOBS, om hem te verzoeken, dat hij mij naar het gezelschap zoude vergezellen.

Hoe gaarne hij aan dat verzoek ook zou hebben willen voldoen, was hem dit nochtans onmogelijk, om reden hij zijnen zieken vader moest oppassen, zodat ik mij hierin teleurgesteld zag. Een ogenblik later kwamen enige vrienden, o. a. J. LUTTER en J. SMIDDERKS bij JAKOBS, die zich aanboden mij te vergezellen, waarop wij ons dan ook weldra verwijderden, en al koutende de straat langs gingen, waarbij ik o. a. ronduit bekende, dat wij aan onze formuliergebeden niet genoeg hadden, aangezien daar niet altijd in doorkwam Wat de mens nodig heeft. Reeds vroeger wist ik, hetgeen mij in de laatste dagen hoe langer hoe duidelijker was geworden, dat iemand op het ogenblik, dat hij een formuliergebed bad, bepaald behoefte kon hebben aan iets hetwelk in dat formulier niet werd gevraagd.

En zoo waren we in een ommezien de woning van Ds. M. genaderd, die ik nu ook bepaald met genoemde vrienden

binnentrad, en waar reeds een tiental personen, meest leden • van de gemeente, om haard of tafel geschaard waren, in wier midden ook wij plaats namen.

Erg op mijn gemak gevoelde ik mij echter niet, het was mij als een Saul onder de profeten; ik gevoelde dat ik bij dat gezelschap, in zulk een kring, niet behoorde. Niet dat ik dacht, zoals dat soms bij waarachtig bekommerden plaats vindt : die mensen zijn gered, en ik leef nog zonder hope," neen, dat volstrekt niet; zoóver was ik nog niet ontdekt; maar eenvoudig gevoelde ik mij vreemdeling; het was mij niet gemakkelijk. Pit werd echter al spoedig beter, toen n. 1., nadat Ps. 105 : 5 was gezongen, Dominé in het gebed ook mij opdroeg, en zoals ook JAKOBS had gedaan, de Heere smeekte, dat de zone Abrahams, naar de vlese, die thans tegenwoordig was, nog eens een zone Abrahams naar de geest worden mocht.

Dit gebed maakte nu dieperen indruk op mij als dat bij JAKOBS; want ik besepte thans beter dat Ds. MooLmJrzEN bepaald mijn welzijn zocht, en daarom voor mij bad, iets wat ik de vorigen keer niet zoo bepaald overwoog.

Ik zat dus zonder vooroordeel, en luisterde met aandacht, naar hetgeen alzo meegedeeld en besproken werd. Omdat Dominé persoonlijk een ieder naar zijnen zielstoestand vroeg, kwam de beurt ook aan mij, waarop ik o. a. antwoordde, dat ik zeer wel wist, dat het met Israëls kerkelijken en staatkundigen toestand treurig gesteld was; dat de geschriften der Rabbijnen geen goddelijk gezag hadden, en ik derhalve de daarin vervatte geboden en verboden weinig achtte; dat ik geloofde dat Christus geboren en gestorven was, en ik Zijne lessen volkomen gelijk stelde, met de voorschriften der Rabbijnen; dat ik Hem echter onmogelijk voor Gods Zoon erkennen, en daarom geen goddelijke macht Hem toekennen

kon, maar Hem roet andere geleerde en goede mannen uit vroegeren tijd op ééne lijn plaatste; en eindelijk, dat er vele teksten in de Bijbel stonden, die ik niet begreep. Wel, zeide ik, had Dominé die op Christus toegepast; dat kon ik echter zoo maar niet als geloofwaardig aannemen; wel wilde ik een en ander onderzoeken, en daarbij gaarne de wenk behartigen die Dominé mij gegeven had, n. 1. dat onderzoek te paren met de bede van David : „Ontdek mijne ogen, dat ik aanschouwe de wonderen Uwer wet !"

Inmiddels was het halftien geworden, en moest ik, om geen argwaan te wekken, naar huis, weshalve ik heenging; terwijl ik groetende de wens uitte dat de Heere hunne samenkomsten zegenen mocht. Was ik derhalve van het nut dier bijeenkomst reeds overtuigd ? Och, dat weet ik niet; zóó diep dacht ik nog niet door; daar gaf ik mij in het bizondere geen rekenschap van; maar het gezelschap had, in het geheel genomen, een liefelijken indruk op mij gemaakt. Wel klonk het mij vreemd in de oren, dat ieder zoo maar aan de Leeraar vertelde hoe het in zijn binnenste uitzag; en soms er nog wel bijvoegde, dat men met afleidende en verstrooide gedachten in de kerk had gezeten. Dit vond ik, als nog onbekend met mijn eigen hart, alles behalve zoals het behoort en meende, dat men dit gemakkelijk konde voorkomen; maar ook even vreemd kwam het mij voor, dat zij dit nog aan de Dominé durfden vertellen; ik toch zou mij wel wachten, om mijne ongod s- dienstigheid of iets anders van hetgeen ik verkeerd had bedreven, mede te deden aan anderen, althans niet aan de Rabbijn.

Ook verwonderde het mij wel zulke dingen uit de mond van Afscheidene mensen te vernemen, die toch immer voor vroom wilden doorgaan, en er door anderen voor ge-

houden werden, weshalve het mij wel wat afviel nu te moeten vernemen; en dat nog wel van henzelfen, dat zij zelfs in de kerk nog boze gedachten hadden. Dit trachtte ik een ogenblik zoo te verklaren, dat zij voor de mensen vroom wilden zijn, maar onder elkander hunne slechte praktijken onbewimpeld bespraken. Toen ik er echter bij dacht, dat _ zij dan toch niet zoo zouden redeneeren in de tegenwoordigheid van een Jood, gevoelde ik dat de gemaakte gevolgtrekking geen steek hield, en ik tot de conclusie moest komen, dat, hoe het dan ook zij, en hoeveel raadselachtigs ik ook had vernomen, ik toch duidelijk had kunnen opmerken, dat die mensen oprecht waren, omdat zij precies spraken, zoals het in hun binnenste uitzag, en ten andere, dat zij Gode van alles de eer gaven. Dit boezemde mij onwillekeurig achting voor hen in, en is het zeer waanschijnlijk daaraan toe te schrijven, dat ik zoo hartelijk van hen scheidde, en zoo welgemeend de zegen des Heeren hun toewens te.

En nauwelijks had ik dien zegenwens geuit, of ik werd levendig herinnerd aan het woord van Jesaja : „dit volk heb ik Mij geformeerd, het zal Mijnen lof vertellen"; ja, ik zou zeggen, met kracht viel dit woord op mijn gemoed.

Natuurlijk paste ik deze woorden op het Joodsche volk _toe, tot wie ze ook in de eerste plaats waren gesproken; maar ook op het Joodsche volk van de tegenwoordigen tijd, zonder ook maar in het minst enig onderscheid te maken tusschen het vroeger en het tegenwoordig Israël, of in de verte te kunnen veronderstellen, dat de Nieuw-Testamentische gemeente des Heeren gebouwd was op, en voortsproot uit het Oud-Testamentische Israël. Wel neen, zoo diep dacht ik nog niet door; voor zulke beschouwingen was mijn oog nog volstrekt niet geopend. Ik wist, dat het woord, hetwelk

mij te binnenkwam, of ik durf ook wel zeggen, waaraan de Heere mij herinnerde, gesproken was door Jesaja, en oordeelde nu als de meest natuurlijke zaak ter wereld, dat Jesaja, die geen Heidensch maar een Israëlietisch profeet was,, dat uitsluitend gezegd had van zijn eigen volk, en hoe genaamd van geen ander. Dat was, zoo dacht ik verder, immers ook een zaak die van zelf sprak; Israël was van ouds het volk van God, en is dit nog; het volk hetwelk de Heere zich ten erve, ten eigendom uitverkoren heeft, zodat het volk, hetwelk God zich geformeerd had, geen ander was, en geen ander kon zijn, dan het volk Israël, het volk waartoe ook ik behoorde.

Hiermee' was echter mijne overdenking geenszins geeindigd; maar dacht ik verder, dat ingeval wij, Israëlieten, Gods volk zullen zijn, wij dan ook Zijn lof moeten vertellen. Dit nu wist ik maar al te goed, dat bij ons *niet* plaats vond; gelijk duidelijk blijkt uit hetgeen ik vroeger heb gemeld; o. a. hoe ik Van het zinledige onzer godsdienst oefeningen maar al te goed overtuigd was. Het volk daarentegen, in welks midden ik heden avond heb vertoefd, dat vertelt Gods lof. Want al had ik de uitdrukking : „dat God op het hoogste verheerlijkt, en de zondaar op het diepste vernederd moet worden," nog nimmer gehoord, de waarheid van dit gezegde had ik, al wist ik haar ook niet onder bewoording te brengen, maar al te goed opgemerkt. Neen, geen ogenblik twijfelde ik er aan, dat die mensen op het gezelschap Gode van alles de eer gaven; dat zij niets aan zichzelf, maar alles aan de Heere toeschreven.

Bijgevolg zouden die mensen tot Gods volk behoren ? Ja, als een der kenmerken van dat volk is, dat het Gods lof vertelt, dan moest ik wel tot dit besluit komen; gemakkelijk ging dit echter niet. Immers Gods volk, redekavelde

ik bij mezelfen al voort, moet een vroom, een godvruchtig volk wezen; en die mensen daar, bij Ds. MoomtutzEN, waren zondaars, goddelozen, de een al erger dan de ander; gelijk zij zelven luide hebben uitgesproken. Neen, dat kon Gods volk niet zijn; en wij, Joden, waren het ook niet; eilieve, waar is het volk van God dan te zoeken?

Uit dezen maalstroom kon ik mij onmogelijk uitredde, zodat ik het niet verder kon brengen, dan onvoorwaardelijk te erkennen, dat, hoe het ook zij, het volk, hetwelk ik dien avond had horen spreken, een oprecht volk was, en dat van ons, Joden, niet meer kon worden gezegd, Gods lof nog te vertellen. Dat die lieden bij Ds. MOOLHUIZEN zulke grote zondaars waren, neen, dat stond me wel niet aan, maar het was in elk geval voor mij stoffe van dankbaarheid, dat ik zoo erg niet was.

Een nieuw punt van overdenking, want nauwelijks had ik mij in mijne voortreffelijkheid boven de lieden, in wier midden ik dien avond had doorgebracht, verheugd, of het was mij als werd de vraag mij gedaan, of ik werkelijk wel zoo ver boven hen stond; of ik misschien ook slechter was, dan ik zelf meende, en zie' met deze vraag was de tijd aangebroken, waarop de Heere door Zijnen Heiligen Geest krachtdadig begon te werken.

V.

DIEPERE ONTDEKKING.

auwelijks had ik de vraag : of ik wellicht ook groter zondaar wás, dan ik mij inbeeldde, in mij voelen opkomen, of ik moest dezelve bevestigend beantwoorden. Onmiddellijk toch werd ik bepaald bij tal van euvelen, die mij, ja vroeger ook wel bekend waren, maar die ik nog nimmer zoo duidelijk gezien had als thans. Eerst ging mijn oog open voor de meest grote vlekken, die echter hoe langer hoe menigvuldiger, en tevens hoe langer hoe duidelijker mij voor de geest kwamen, totdat ik een ontelbaar tal van zonden en ongerechtigheden zag, en zó zag, dat het mij zoo duidelijk werd als de dag, dat ik in zulk een toestand onmogelijk voor God kon verschijnen. Wel altijd heb ik geweten, dat ik lang niet volmaakt was, dat er genoeg te wensen in mij overbleef, maar ik meende evenzeer, dat ik lang niet een van de ergste zondaars was, dat ik in sommige eigenschappen zelfs ver boven anderen uitmuntte, en dat ik het o zoo goed met God meende.

Ja, zoo blind is de mens van , nature, zóó blind, dat,'

niettegenstaande hij melaats is van de hoofdschedel tot de voetzool toe, hij zich nog al voor tamelijk gezond houdt, en daarom aan de medicijnmeester geen behoefte gevoelt; hapert er hier of daar wat aan, welnu, daarvoor kan eenvoudig een huismiddeltje worden gebruikt; en zoo tracht de mens, even als Adam heeft gedaan, van God weg te vluchten, teneinde zichzelf te dekken, teneinde buiten God zich te redden.

Zoo was het mij ook gegaan; nu zag ik echter, dat ik lang geen deugden genoeg had, lang niet braaf genoeg was om met vrede te kunnen sterven, om de hemelse heerlijkheid te beërven; zag ik, dat Gods blinkende heiligheid en wrekende gerechtigheid tegenover mijne zonden stonden, en dat ik, als ik niet veranderd werd, voor eeuwig moest omkomen. Nu geloofde ik vast en zeker, dat ik de hemel verbeurd, daarentegen de hel rechtvaardig verdiend had.

Deze ontdekking maakte mij dus nader met mijzelf bekend, al is het waar, dat ik later nog vrijvat meer met mijn hart bekend ben geworden; maar zover had God mij toch alrede door Zijne ontfermende genade gebracht, dat ik overtuigd van mijn zondigen en dies doemwaardigen toestand, meer dan immer te voren ernstig begon na te denken over de dingen der eeuwigheid, en het heil mijner onsterfelijke ziel mij inderdaad begon te wegen. Ja, die toestand woog mij zóó zwaar op de ziel, dat ik op de knieën zonk voor de Heere, Hem mijne overtredingen beled, en ernstig om vergeving smeekte, terwijl ik oprecht begeerde, door Hem geleerd en geleid, en voor de eeuwige zaligheid voorbereid te werden. Met diepen ernst maakte ik het woord van David tot het mijne, en ik bad : „Ontdek mijne ogen, opdat ik aan- schouwe de wonderen Uwer wet !"

Telken jare op de Groten Verzoendag had ik met

geheel de Synagoge mijne knieën gebogen; maar ach! dat was, vooral bij, de jonge mensen, meestal vorm; terwijl een groot deel der Synagogebezoekers niet eens verstond wat er bij dat kniebuigen werd gebeden. Thans echter had ik uit behoefte des harten mijne knieën voor de Heere gebogen; thans lag ik als een arm boeteling, als een verloren zondaar daar neer, in het besef mijner diepe onwaardigheid, smekende om te worden behouden.

Of ik toen dan ook al pleitte op genade ? Naar de vorm zeer zeker niet; want zoo duidelijk wist ik van de weldaden des heils nog geen onderscheid te maken; tevens had ik nog veel te veel goede voornemens om mij onvoorwaardelijk op genade over te geven. Maar wie zal zeggen, dat hij het ten volle geleerd heeft om door genade zalig te werden ? In hoofdzaak ieder kind van God, omdat dit bij al zijn doen, bij al zijn werken, geen ruste vindt, die hem sterken, geen hope heeft, die hem bemoedigen kan; overigens echter zal er wel geheel een mensenleven nodig wezen om het woord „genade" goed te leren verstaan; nademaal de eigengerechtigheid ons door merg en been zit, weshalve LUTHER, zoo snedig opmerkt, dat ieder mens een paap in zijn hart heeft.

Dit alles in aanmerking genomen, kan ik niet anders zeggen, dan dat ik, wat de hoofdzaak betreft, toen werkelijk op genade pleitte, al heb ik zeer waarschijnlijk het woord niet genoemd. Immers ik bad God om behoudenis, en was overtuigd, dat ik mij zelf niet behouden kon, zodat in elk geval op de bodem van mijn hart de overtuiging gevestigd lag: ik moet behouden worden door God, want ik zelf kon het niet doen.

Tegelijk met deze bede werd de begeerte en behoefte geboren om niet alleen over de dingen der eeuwigheid te

denken, maar ook om er zoveel mogelijk over te spreken; ik begreep echter al zeer spoedig dat ik dit niet met alle mensen, ook nog niet met alle Christenen, d. w. z. met alle gedoopten kon doen; maar dat dit mensen moesten wezen van de kleur zooals ik ze bij Ds. MOOLFLUZIEN had ontmoet. Te weinig had ik echter nog de gave der onderscheiding, waardoor ik meende, dat, wanneer iemand maar een godsdienstigen toon aansloeg, hij mij ook wel zoude verstaan, en met mijn spreken wel ingenomen zoude zijn. Zodoende liet ik mij in de beginne al heel spoedig los; maar heb al te dikwerf ondervonden, dat, hetgeen ik voor leven in de waarheid hield, menigmaal nog niet eens belangstelling in dezelve was. Derhalve werd ik een weinig voorzichtiger, en nam eerst de proef op de som, of de menschen met wie ik trachtte te spreken, liefhebbers der waarheid waren, teneinde voor teleurstelling verschoond te blijven. Dit legde ik echter zoo dom mogelijk aan, door de menschen, van wie ik veronderstelde, dat ik mijn toestand wel aan hen zou kunnen openbaren, boutweg te vragen of zij ook bekeerd of wedergeboren waren. Zoo kwam ik eens op het gehucht *de Bane* in het huisgezin van WORTEL, met wiens zuster, die ik meende, dat afgescheiden was, ik aan het spreken kwam. Had ik nu wat meer geestelijke kennis bezeten, dan zou ik al spoedig gemerkt hebben, dat die naaister iemand was, die in de dingen der eeuwigheid zeer veel belang stelde; daarvoor was ik echter nog niet genoeg ontdekt, en vroeg ik zoo plat als ik maar kon : „FENNE! zijt ge ook bekeerd ?”

Die vraag vloede, zooals de geachte lezer begrijpen zal, volstrekt niet voort uit de zucht om de kerkelijken keurmeester te spelen, maar enkel uit de begeerte om te weten, of ik ook met deze vriendin zou kunnen spreken, over dat-

gene, wat mij zoo zwaar op het harte woog, en dat mij toch dierbaar was geworden boven alles.

En wat antwoordde onze FENNE ? „Dat wi'k di Jende nich zeggen; want de gekruiste Christus is de Jende een argernisse, en de Griek een dwaasheid!”

Die goede, vrome ziel had geen schuld; van hetgeen er in mij omging had ze nog niets vernomen, nademaal het pas was begonnen; en nu bevreesd om de paarlen voor de zwijnen te werpen, gaf zij mij wel een ietwat scherp antwoord, hetwelk echter niet te scherp zou zijn geweest, hadde ik die vraag uit blote nieuwsgierigheid of spotlust gedaan; die vraag was ook zoo lomp, zoo vierkant mogelijk. Naderhand heeft FENNE haar leedwezen wel tegen mij betuigd, en heb ik met die zuster in de Heere, die, zoo ik meen, thans reeds jucht voor de troon, menigmaal recht hartelijk gesproken, waarbij het bleek, dat „FENNE” ook toen al bekeerd was.

Overtuigd als ik nu was, dat ik, in mijn tegenwoordigen toestand onmogelijk zonder verschrikking voor God verschijnen kon, legde ik mij met allen ernst er op toe, om een ander, om een beter leven te leiden.

Lichtzinnige taal trachtte ik zoveel mogelijk te vermijden; aan het verkeer met mijn vroegere vrienden gevoelde ik volstrekt geen behoefte; en op het waarnemen van mijne godsdienstplichten legde ik mij zeer stipt toe. Niet dat ik er nu behoefte inzag om al de Joodsche ceremoniën trouw waar te nemen; neen, nu nog veel minder dan vroeger kon ik geloven, dat b. v. het handenwassen voor het eten een Gode welbehagelijke daad was. Immers nu zag ik veel beter in, dan ik ooit had gedaan, dat God heilig en rechtvaardig is, en door zulke nietigheden onmogelijk kon worden bevredigd. Neen, dat niet maar de voorgeschrevene

gebeden .verrichtte ik thans wel naar gewoonte, echter niet meer, zoals voorheen, enkel uit gewoonte; maar waarlijk uit behoefte des harten; meestal met diep gevoel. Ik was erg onrustig, want mijn zondigen toestand kreeg ik hoe langer hoe meer, als bij de dag schier in te zien, zodat ik deed wat ik kon om vrede te vinden. Ja waarlijk, ik *deed* wat ik kon , want in „*doen*” zocht • ik nu heil en troost voor mijne arme ziel. Ik bad, ja ook wel, omdat ik behoefte gevoelde God om vergeving te vragen, maar toch ook wyl ik begreep, dat bidden tot een vroom en heilig leven behoorde, en ik zonder dat vrome en heilige leven onmogelijk in de hemel konde komen. Ik leefde in de veronderstelling, dat, hoe meer ik bad, hoe vromer ik was, en wilde ik in de grond der zaak God door de veelheid der gebeden bewegen; d. i. ik meende, dat, wanneer ik het lichtzinnige leven maar liet varen, en maar veel bad, ik dan vanzelf ook wel vrede voor mijn gemoed zou smaken, en mij in elk opzicht recht gelukkig zou gevoelen.

Wyl de bezigheden in de week echter niet toelieten om lang te bidden — er was voor mij altijd veel te doen, niet alleen in winkel en kantoor, maar ook in kelder, schuur en op zolder — trachtte ik op de Sabbathdag te vergoeden, wat ik in de week had verzuimd; om zodoende de schaal weer in evenwicht te brengen.

Niet alleen deed ik dau de gewone Formuliergebeden, maar ik las ook de afdeling der „*Titorall*” die voor dien dag aangewezen was, met het bijbehorende deel uit de Profeten. En hierbij bleef het nog niet eens. Ik gevoelde geen vrijheid om mij op straat te begeven alvorens ik elken Sabbathvoormiddag 31, zegge *een en dertig* Psalmen had gelezen.

Waarom juist 31 ?

Omdat de Psalmen voor Israëlietisch gebruik niet alleen

ingedeeld zijn, zooals ook bij ons in 150 liederen, maar ook in 5 boeken, overeenkomstig de 5 boeken van Mozes, en in 7 afdelingen, • beantwoordende aan de dagen der week; alsook in 30 stukken, voor iederen dag van de maand, las ik toen steeds het Sabbathsgedeelte, zijnde van de 120sten tot de 150sten Psalm. Om nu, echter heel vroom te zijn, en elke beschuldiging, dat ik niet genoeg deed, verre te houden, las ik boven het voorgeschrevene voor de Sabbathdag ten overvloede er nog één bij, en wel de 119den; dan toch deed ik al bijzonder veel, en meende ik wel vrede te zullen vinden.

Was ik niet diep te beklagen ? Ik arme, nog grotendeels blinde stumper die ik was ! Ik meende, door *doen* de gunst van God, en daarmede de vrede der conscientie te verwerven , en wist niet, dat Jesaja gezegd had, dat wij allen als een onreine zijn, en onze gerechtigheden als een wegwerpelijk kleed. Trouwens, ik vond dan ook geen vrede, maar werd hoe langer hoe onrustiger, omdat ik, niettegenstaande al mijn doen, in eigen schatting hoe langer hoe groter zondaar werd. Toen ik hierover met Ds. MOOLHUIZEN, naar wiep ik al spoedig weer na de hiervoren aangeduiden Zondagavond, in stilte heensloop, alsook met andere Christenen sprak, gaven zij mij de raad, dat ik maar bidden moest, en gaven tevens hunne blijdschap te kennen dat het zoo met mij ging. Dit laatste kon ik onmogelijk begrijpen, ja, was het mij soms zelfs onverdragelijk dat zij blijde konden zijn over iets, hetwelk mij een oorzaak van zoo bittere droefheid was. „Z66 moet het juist eerst komen,” hadden zij gezegd; hoe is het mogelijk, dacht ik eerst bij mezelf; moet men dan een zondaar worden om gelukkig te wezen; moet niet juist een heilig leven, een hoe langer hoe meer afleggen van de zonde, ons waarlijk gelukkig maken ?

0, die werkheiligheid, waarvoor ik nog ten eenemale blind was, of liever gezegd, waarop ik nog gans en al bouwde, hield mij in hare strikken verward; het was mij nog niet gegeven om haar van Evangelische heiligmaking te kunnen onderscheiden.

De raad nu, om te bidden, was mij natuurlijk zeer welkom; ook volgde ik dien immers reeds getrouw op, zoo ik meende. Gaarne wilde ik nog wel meer bidden, indien mij dan maar gezegd werd wat ik bidden moest. 0, indien men mij een penitentie van 50 gebeden daags had opgelegd, bereidwillig had ik mij onderworpen, indien ik maar enigszins de tijd er voor had kunnen vinden. Niemand echter, ook de Leeraar niet, wilde mij zeggen *wat* ik bidden moest; hetgeen ik toen onmogelijk begrijpen en daarom ook niet goedkeuren kon; want, dacht ik, als een Dominé iemand niet terecht helpen zal, wie zal het dan doen. Ik had n. 1. gewild, dat de Leeraar mij zou aanwijzen welke capittels of Psalmen ik lezen moest, en meende, dat het in de hoeveelheid der gebeden zat, toen mij de raad gegeven werd, dat ik maar bidden moest. Toch liet Ds. MOOLHUIZEN mij niet gans en al in de steek; maar gaf mij de raad om, als ik dan toch volstrekt hebben wilde, dat hij mij een enkelen wenk gaf, dan met David te bidden : „Ontdek mijne ogen, opdat ik aanschouwe de wonderen uwer wet!" en: „Scheep in mij een rein hart, en vernieuw in het binnenste van mij een vasten geest !" Met dien wenk was ik wel blij, meêvallen deed het mij echter niet, omreden het zoo gemakkelijk en eenvoudig was, zoo ik meende, dien raad op te volgen; en tevens omdat ik beide zaken reeds menigmaal van God had gevraagd. Het ging mij als Naman 'den Syrier bij de profeet Eliza, wien het te eenvoudig was om in de wateren van de Jordaan zich te wassen.

Uit alles blijkt, gelijk trouwens ook wel te begrijpen is, dat ik nog gans onervaren was in het woord der gerechtigheid, en mij van de weg der behoudenis een geheel verkeerde voorstelling vormde. De Heere werkt dan ook niet alles in eens; maar gelijk Hij de schepping in 6 dagen heeft voltooid, zoo doet Hij ook het werk der genade in het hart van de zondaar allengskens te voorschijn treden, al weten we, dat de wedergeboorte op zich zelve in een oogenblik wondt gewerkt, en er aan de zijde Gods geen scheiding plaats vindt tusschen wederbaren, rechtvaardigen en verzegelen met de Heiligen. Geest der belofte.

Van achteren bezien, was ik dus wel op de weg, die ten leven leidt; maar ik had o zoveel nog te leren; immers niet alleen moest ik nog veel meer aan mijzelven worden ontdekt, maar ook moest ik de Heere Jezus Christus als de van God beloofden Messias nog leren kennen. Wel dacht ik over dit punt ernstig na, kon onmogelijk mij vinden in de verklaring, die door de Rabbijnen van de Messiaansche teksten gegeven werden, bladerde en zocht ook wel of ik ook tot helderheid konde komen, maar kwam in het eerst al zeer weinig verder. Op eens echter ontving ik een krachtigen stoot, waardoor mijn onderzoek meer bepaalde vormen aannam, en ik meer vergelijkender wijs de beloften aangaande de Messias ging bestuderen.

Op zekeren avond n. 1. kwam ik eens weer bij B. J. REININK, dezelfde bij wien ik JACOBS had aangetroffen, die mij vroeg hoe het gesprek ten huize van laatstgenoemden mij voldaan had; waarop ik antwoordde, dat ik in vele opzichten met genoegen hetzelfde had gevoerd, maar dat ik ook dingen gehoord had, die mij zeer vreemd in de oren hadden geklonken, en dat ik onmogelijk geloven kon, dat, zoals JACOBS beweerd had, Christus de ware Messias zonde zijn.

REININK echter sloot ten volle bij JACOBS zich aan, zeggende, dat er toch volstrekt geen anderen Zaligmaker was dan de Heere Jezus; Hij was de enige Middelaar die ons verlossen moest van de toekomstigen toom, en alleen door Zijne verdiensten konden we zalig worden. Dit alles, beweerde REININK, stond dan ook duidelijk in Gods Woord te lezen, want zoo lezen we o. a. : „Waarlijk, Hij heeft onze krankheden op Zich genomen, en onze smarten, die heeft Hij gedragen; om onze overtredingen is Hij verwond, en om onze ongerechtigheden is Hij verbrijzeld; als een lam is Hij ter slachting geleid, en als een schaap, dat stom is voor het aangezicht Zijner scheerders"; „wat dunkt u," vroeg nu R. „ziet dat ook op Christus ?"

„Natuurlijk", was onmiddellijk mijn antwoord, „ziet dat op Christus, want ik wist wel dat het lijden van Christus door de Christenen alzoo voorgesteld wordt, en geloofde ook wel, dat Christus geduldig en ook onschuldig geleden had, reeds vroeger had ik al ingezien dat de Joden de Heere Jezus niet hadden begrepen, en dat Judas als de verrader van Zijn Meester een zeer laag sujet was. Natuurlijk ziet dat op Christus," gaf ik daarom ten antwoord, maar liet er echter onmiddellijk op volgen, „maar wat geeft het mij of Lukas of Johannes al op zulk een wijze van Hem spreken; die zullen wel oppassen, dat zij hun Meester op geen andere manier voorstellen."

Ik was dus sterk in de verbeelding, dat de aangehaalde teksten uit het Nieuwe Testament genomen waren, hetwelk mij echter door vriend REININK weldra anders onder het oog gebracht werd, die mij uit Jesaja 53 aantoonde, dat het aangehaalde bewijs niet door een Evangelist of Apostel, maar door de Oud-Testamentischen Jesaja gesproken was.

Ik kon mijne oren nauwelijks geloven, toen ik hoorde, — 71 —

dat zoo iets in Jesaja te lezen zou staan, en inderdaad ik geloofde het niet ook; want dan zou Jesaja, de Israëlitische profeet, geprofeteerd hebben van de Messias der Christenen; m. a. w. van de Messias, die door de Christenen *wel*, door de Joden daarentegen *niet* als de Messias erkend werd; neen, Van tweeën een moest waar zijn : bf REININK las met opzet a₁

ders dan er stond om mij maar vast te kunnen zetten, he welk mij lang niet onwaarschijnlijk voorkwam; IV hij verste zich in het boek, waaruit hij voorlas, meenende,

g₁
dat ij Jesaja voor zich had, terwijl het Lukas of Paulus, of wm ook der Nieuw-Testamentische schrijvers was. Derhalve moest ik niet alleen horen, maar ook zien; met eigen ogen Wilde ik mij overtuigen, of het gelezene werkelijk door Jesaja geschreven was. En natuurlijk het boek genomen hebbende, zag ik maar al te goed, dat R. noch mij misleid, noch zich vergist had, en dat hij niet anders had gedaan, dan letterlijk uit Jesaja voor te lezen.

En toen geloofde ik onmiddellijk ?

Dat zou men billijk kunnen denken, gelijk het wenselijk en noodzakelijk zou zijn geweest; maar neen ! het ging mij nog erger dan Thomas : ik zag, en geloofde nog niet. Het stond bij mij vast, dat Jesaja zoo iets niet *kon* zeggen, weshalve het voor mij een uitgemaakte zaak was, dat men de overzetting had vervalscht, teneinde deze uitspraak maar op Christus te kunnen toepassen, gelijk de Christenen algemeen door Israël beschuldigd worden, in deze strekking de Bijbel te hebben vertaald.

Het spreekt van zelf, dat ik, nauwelijks tehuis gekomen, mijn Hebreeuwschen Bijbel nam, om in mijne veronderstelling bevestigd te worden, n. 1. dat bovengenoemde plaats niet goed was vertaald. Maar hoe verbaasd zag ik op, en hoe vreemd was het mij te moede, toen ik in de Hebreeuw-

schen Bijbel letterlijk hetzelfde las, als in de Hollandschen.

Was ik nu overwonnen; gaf ik mij als gans machteloos \ over, en geloofde ik, dat deze profetie op Christus zag ? Dat nog zoo rechtstreeks niet; want de mogelijkheid bestond immers nog, dat er een voor mij nog onbekende uitlegging aan

Geg eenmes word, maar d'gloof ik, g'loof ik ons noorward, dat de profetieders

Christus zien kon; in elk geval, dat zij ruime stof tot ern ig nadenken gaf. Zóó vol was ik van deze ontdekking, d t ik als in geestvervoering mijn patroon riep, zeggende : „7 EN-NEBOOM, kom eens hier; dit staat te lezen bij de Profeet Jesaja !" aan welke uitnodiging evenwel op gans andere wijze werd voldaan, dan ik had gewenst, iets, wat l iij heeft kunnen doen zien, dat een ernstig onderzoek der waarheid, hetwelk in beginsel toch fats anders is dan een zoeken naar de gekruisten Christus, de Jood een ergenis is.

Onwillekeurig rijst hier bij mijne geachte lezers de vraag op, of ik dan niet bek end was met de Profeet Jesaja, en ik, zoals het schijnt, zijn 53te hoofdstuk nog nimmer had gelezen.

Dat ik wel eens in de Hebreeuwschen Jesaja gebladerd heb, wil ik niet gaarne . ontkennen; maar veel meer toch ook niet; *gelezen* had ik hem nooit; wel een paar gedeelten er van, die n. 1. telken jare, in aansluiting bij het lezen der Thorah, in de Synagoge voorgelezen werden; maar Jesaja 53 had ik nimmer onder de ogen gehad.-

De Christenen leven over het algemeen in de veronderstelling, dat Israël o zoo bekend is met Mozes en de Profeten, en dat, wanneer iemand van hen tot de Heere toegebracht wordt, deze dan dadelijk van alles op de hoogte is.

Behoudens enkele uitzonderingen is echter het tegendeel waar.'

In de Synagoge wordt eiken Sabbath een gedeelte van de vijf boeken Mozes, mitsgaders een gedeelte van een der Profeten gelezen; maar daar is het ook voor de meesten mee uit. Enkelen lezen het gehoorde in de Synagoge nog wel eens in hunne huizen weer over, en brengen na genoten middagmaal een enkel stuksken in het Nederlandsch of platduitsch over, maar de profetie onderzoeken of zelfs lezen, behoort tot de grootste uitzonderingen-. De godsdienstige Joden lezen in „Schulchan Orech", „Zeënn a Oeren n a", in „Chizeek Haëmoen a" of in andere geschriften der Rabbijnen; maar Gods Woord wordt niet gelezen, veel minder bestudeerd, tenzij aan de hand van de Talmud. En de 'ongodsdienstige Israëlieten gaan, als zij nog ter Synagoge zijn geweest, wandelen of bezoeken afleggen, domino- of damspelen; en lezen ter afwisseling het *Nieuws van de Dag*, *Uilenspiegel* of de *Spectator* en ook wel een of andere Joodsche Courant.

Neen, de meeste Israëlieten weten zoo min wat in Jesaja staat als in Mattheus; en zijn met Daniël en Hosea niets beter bekend dan met de brief aan de Romeinen of met de Openbaring van Johannes; zeer velen hebben de Profeten niet eens in hun bezit, ja hebben geheel „*Tenacr*, d. i. geheel het Oude Testament nog nimmer gezien. Het is gebeurd, dat Colporteurs aan Israëlietische gezinnen een Bijbel aanboden, en ten antwoord ontvingen, dat men onderscheidene Bijbels had; waarbij dan doodeenvoudig enige gebedenboeken te voorschijn werden gehaald, ten bewijze, dat men geen Bijbel nodig had. Is het nu uit dit alles niet ten volle verklaarbaar, dat ik zoo vreemd ophoorde, toen mij iets uit Jesaja 53 werd voorgelezen ?

Intusschen was ik zeer blij zoo iets te hebben vernomen; immers om waarheid was het mij te doen, en hoe meer ik

die waarheid nu vond, of gelegenheid had om nauwkeuriger te onderzoeken, wat waarheid was, hoe gelukkiger ik mij gevoelde. Om nu van die waarheid beter overtuigd te worden, begaf ik mij naar Ds. MOOLHUIZEN om de door REININK aangehaalde teksten aan zijn oordeel te onderwerpen. Natuurlijk hoorde ik nu dezelfde opvatting als ik pas gehoord had, waar ik nog al vrijwat tegen in te brengen had.

Wel moest ik toegeven, dat Jesaja gezegd had : „Hij is om onze overtredingen verwond, om onze ongerechtigheden is Hij verbrijzeld, en onze smarten heeft Hij gedragen“; gans onmogelijk scheen het mij echter toe, dat de een mens voor de anderen zou kunnen voldoen. Immers van een plaatsvervangenden Messias, van een Messias, die voor en om de zonden des volks lijden moest, wil Israël het minste niet weten, hoe duidelijk dit ook vooral in Gods Woord is geopenbaard; van schuldvoldoening heeft het niet het minste besef; ja schuld voldoen door gebed en vasten, dat kan nog; dat dit geschieden moet geeft het dan ook volgaarne toe; maar dat de Messias de zondedragers voor anderen zoude wezen is hem een denkbeeld, hetwelk hij zoo ver mogelijk van zich afwerpt. Met glorie, meent hij zal de Messias verschijnen, om aan de tegenwoordige ballingschap een einde te maken, en om Israël in zijn land te herstellen.

Deze gedachte had ook altijd in mijn hart geleefd; weshalb het zich goed laat verklaren, dat ik niet von in eens kon aannemen, dat, hetgeen ik bij Jesaja gelezen had, op de Messias moest worden toegepast; al is het waar, dat genoemde profetie mij geweldig aangreep, en eigenaardige, tot dusver mij nog vreemde gewaarwordingen, in mij opwekte.

Ds. MOOLHUIZEN trachtte mijn bezwaar weg te nemen, door mij er op te wijzen, dat een bloot mens ook onmo-

lijk voor een ander kon voldoen, en dat daarom de Midde-laar ook waarachtig God moest zijn. Die Godheid was dan ook' voorspeld, o. a. door denzelfden Jesaja, toen hij gezegd heeft „Ziet een maagd zal zwanger worden, en een zoon baren, en gij zult zijn naam Immanuël heeten;“ of ook, toen hij even later de Messias aangekondigd had als de „Sterke God en de Vader der eeuwigheid.“

Deze teksten nu waren mij niet onbekend, vooral niet de laatste, omdat die voorkwam in een afdeling die telken jare in de Synagoge, na het lezen van enige capitels uit de 5 boeken van Mozes, ten gehore werd gebracht. Nooit echter had ik er bij stil gestaan, wat die teksten eigenlijk wel beteken den, op wie ze zagen, en nog, veel minder of in dezelve soms ook van een goddelijke natuur van de Messias gesproken werd zodat ik omtrent de Godheid van de Messias nog evenmin overtuigd was als van te voren; en nog veel minder kon ik geloven, dat de Messias in de persoon van de Heere Jezus verschenen was.'

Indien toch dit zoo ware, dan zonde, zoals ik toen in. bracht, ook vervuld zijn hetgeen geschreven staat bij de profeet Micha : „Maar in het laatste der dagen zal het geschieden, dat de berg van het huis des Heeren zal vastgesteld zijn op de top der bergen; en hij zal verheven zijn boven de heuvelen, en de volken zullen tot hem toevloeien.

En vele Heidenen zullen henengaan, en zeggen : Komt en laat ons opgaan tot de berg des Heeren, en ten huize van de God Jakobs, opdat Hij ons lere van zijne wegen, en wij in zijne paden wandelen : want uit Zion zal de wet uitgaan, en des Heeren woord uit Jeruzalem.

En Hij zal onder grote volken richten, en machtige Heidenen straffen, tot verre toe; en zij zullen hunne zwaarden slaan tot spaden, en hunne spiesen tot sikkelen; het een volk zal tegenpet andere volk

geen zwaard opheffen, en zij zullen de krijg niet meer leren.

Maar zij zullen zitten, een ieder onder zijnen wijnstok, en onder zijnen vijgeboom, en er zal niemand zijn, die ze verschrikke : want de mond des Heeren der heirscharen heeft het gesproken Micha 4 : 1-4.

Niets van dit alles, beweerde ik nu, was vervuld; de zwaarden waren nog niet tot spaden, en de spiesen nog niet tot sikkels geslagen; oorlog werd nog overal gevoerd, en wijnstokken en vijgeboom werden nog maar o zoo weinige gezien; hier en daar ja een enkele; maar „een, ieder” zou zitten onder zijn wijnstok en vijgeboom.

Dit alles moest, volgens de mening van mijn geachten leids- en raadsman, geestelijk verstaan, en niet zoo letterlijk opgevat worden; het doelde niet op uit- maar op inwendigen vrede, die een iegelijk aan zijn eigen harte smaakte, die in waarheid in Christus geloofde.

Met deze verklaring kon echter een zone Abrahams, die pas de waarheid begon te onderzoeken, en die nooit anders geleerd had, dan de profetie letterlijk op te vatten, zich onmogelijk verenigen. Beter zou hij er zich in hebben kunnen vinden, althans minder onvoldaan zou hij zijn geweest, indien hem gezegd was, dat alle profetiën niet tegelijk worden vervuld; dat God alles schoon maakt op Zijn tijd, en dat zeker eens de tijd zal aanbreken, dat er geen zwaard en spies meer zal zijn, dat er geen krijg meer zal worden geleerd, dat het vrederijk zeker zal worden aanschouwd.

Natuurlijk was deze beschouwing, niet die van Ds. Moor, HUIZEN, althans niet voor 25 jaar; anders zou deze zeer geliefde, en der waarheid minnende Broeder, mij dezelve bepaald hebben voorgehouden, en daardoor meer naar mijn hart hebben gesproken; nu ging ik onbevredigd heen, en kon onmogelijk geloven, dat Christus de aan de vaderen beloofde

Messias was, om reden ik niet in Hem vervuld zag, hetgeen van de Messias wss voorzegd.

Toch liet Jesaja 53 mij niet met rust; voortdurend dacht ik er over na, wat het toch wel eigenlijk zou betekenen, op wien het moest worden toegepast, maar kwam nimmer tot een bevredigende oplossing; alleen dan vond ik de meeste opening, als ik het toepaste op Christus; maar hier druischte niet mijn verstand, maar wel mijn gemoed, mijn Israëlietisch hart tegen aan.

Toch moest ik, zoo dikwijls ik het las — en dit is menigmaal gebeurd — eerlijk bekennen, dat, wanneer ik de Christus er buiten sloot, ik dan overal op onoverkomelijke zwarigheden stuitte; vooral als ik las, dat Hij onze onge-rechtigheden gedragen heeft, en dat door Zijne striemen ons genezing is geworden; paste ik echter geheel het Capittel op Christus toe, neen, dan was mij alles nog niet zoo duidelijk als de dag, maar dan liep alles toch vrij goed los.

Sommige verzen waren dan zoo helder als kristal; b. v. dat men zijn graf bij de goddelozen heeft gesteld, maar dat Hij bij de rijken in Zijn dood is geweest; dat Hij als een lam ter slachting is geleid, en dat Hij als een schaap, dat stom is voor het aangezicht zijner scheerders, zijn mond niet open deed, als ook, dat Hij voor de overtreders gebeden heeft. Dit alles — dit wist ik uit de geschiedenis — kan door niemand, zelfs niet door de meest vijandigen Jood worden ontkend, en dan was althans dit gedeelte van Jesaja 53 ten volle voor mij verklaard.

Nu sprak wel een stem in mijn binnenste, dat, indien het een gedeelte van dit capittel op Christus sloeg, ook het andere dan op Hem moest zien, en dat dan elke zwarigheid voor mij was weggenomen; daar kwam echter ook al weer veel tegen op, en zoo kostte

het grote moeite om alle vooroordelen te overwinnen.

Neen, geen duizendste gedeelte van hetgeen een Israëliet, die zijn Messias vindt, heeft te doorworstelen, kan een geboren Christen zich voorstellen; wanneer God dezen in het harte grijpt, dan weet hij dadelijk dat hij tot Christus moet vluchten, gelijk hij dat gaarne doet, en Hem als de enige Zaligmaker, als de God-mens erkent. De Zone Abrahams daarentegen heeft immer een natuurlijke afneiging gevoeld tegen de persoon van de Heere Jezus; het noemen van dien naam kostte hem niet zelden moeite; en nu dien naam als enig middel ter zaligheid te erkennen; nu in dien naam alles te zoeken wat we voor de tijd en de eeuwigheid nodig hebben; nu tot dien naam te bidden, en geheel en al op denzelfen te vertrouwen, waarlijk, dat is niet gemakkelijk; wat zeg ik, voor onze natuur, voor vlees en bloed ten eenemale onmogelijk. Nimmer zou ik dan ook verder zijn gekomen; nimmer mij met het denkbeeld hebben kunnen verzoenen, dat Jezus van Nazareth de beloofde Messias was; dat ik in Jezus van Nazareth mijn heil zou moeten zoeken. Wel was ik, gelijk uit de vorige bladzijden is gebleken, geen dweeper geweest; wel heb ik in de waan verkeerd dat ik de zoon van Maria zeer hoog schatte, en Hem een hulde toebreacht, zoals dat maar zelden door een vleselijken zone Abrahams wordt gedaan; toen het er echter maar op aankwam; toen God mij aan mijzelfen ontdekte, toen werd ik gewaar hoe moeilijk het ook voor mij was om de Heere Jezus te erkennen voor datgene, wat Hij werkelijk is. Ik meende liberaal te zijn; maar och, hoe bitter vijandig was ik in de grond der zaak; zóó vijandig, dat waar mijn verstand soms van deze of gene uitspraak des Bijbels zeide : dit kan op niemand anders zien dan op Hem, die door de Christenen als de enige. Zalig-

maker wordt erkend, mijn gemoed er regelrecht tegen indruischte. De Heere echter had, van achteren beschouwd, een werk in mij begonnen, hetwelk Hij niet zon laten varen. Door Zijne genade, en door Zijne genade alleen, werd ik tot verder onderzoek der waarheid genoopt, om toch goed te weten of Jezus de Messias was ja, dan neen.

Was ik in vroeger jaren, in een gesprek met SCHIEVINK en ROETMAN, al eens gewezen op de Messiaansche teksten, het spreekt van zelfs, dat Ds. MOOLHUIZEN, alsook andere Christenen mij gedurig bij dezelfde bepaalden.

Zodoende werd mijn aandacht gevestigd op Gen. 49 : 10; Deut. 18 :15; Psalm 2, Psalm 110 en meer andere teksten, die ik alle even naarstig onderzocht, en mij in het geloof, dat de ' Messias nog zoude komen, niet weinig deden wankelen.

Voor al steeg mijn verbazing ten top toen ik Daniël 9 onder de ogen kreeg. Toen ik daar las van 70 jaarweken, die bestemd waren om Israëls ongerechtigheden te verzoenen, om de overtreding te sluiten, en om een eeuwige gerechtigheid aan te brengen, ging het mij haast weer evenzo als bij het vinden van Jesaja 53. Voor al toen ik las, dat de Messias na 62 weken zonde uitgeroeid worden, was het mij wederom alsof ik niet een Profeet des Ouden, maar wel een dienaar des Nieuwen Verbonds het lijden van de Heere Jezus hoorde voorstellen. Neen, van die jaarweken begreep ik hoegenaamd niets; wanneer die beginnen, of wanneer die eindigen zouden, was mij zoo donker als de nacht. Maar, dat in elk geval die 70 weken reeds lang voorbij moesten zijn begreep ik al zeer spoedig, terwijl het mij als een wonder in mijn ogen was, dat Daniël voorspeld had, dat de Messias zoude uitgeroeid worden. Dit immers was met de Heiland geschied, gelijk hetzelfde onmogelijk kan worden ontkend. Of ik al peinsde, of de grondtekst soms ook

eene andere vertaling toeliet, het mocht mij niet baten „Wehamaschiach jikoreeth“; dat stond er maar, hetwelk door geen geheel Sanhedrin zelfs, anders kan vertaald worden, dan door : de ' Messias. of — wat hetzelfde betekent — Gezalfde, zal uitgeroeid of afgesneden worden.

Nu waren dan zeker ook al de hoogten gevallen, en kon ik de Heere Jezus als de Messias der vaderen geloovig aannemen ? Dit ware niet meer dan billijk geweest, want Gods Woord wees als zodanig Hem zeer duidelijk aan; toch waren voor mij lang alle bezwaren nog niet opgeheven; al moest en wilde ik gaarne toestemmen, dat het woord des Heeren mij sterk drong om ernstig na te denken, of ik niet het kindeke in Bethlehem geboren , als de enigen Messias moest erkennen. Ik dacht er dan ook ernstig over na, zóó ernstig, dat ik er geheel en al mee vervuld was, en ik bij al mijne bezigheden, op al mijne tochten er voortdurend over peinsde.

Niet alleen dit; maar ik was met al hetgeen ik ontdekt en onderzocht had, steeds biddende werkzaam. Ik bad nog wel niet om het geloof in de Heere Jezus; hoe zoude ik dat, nademaal ik nog niet eens goed wist, of ik wel in Hem geloven *mocht*; maar ik bad wel, dat de Heere mij hoe langer hoe meer met Zijn licht bestralen, mij de juiste zin van Zijn woord aanwijzen, en mij op de rechten weg ten leven mocht doen wandelen. Daarbij wilde ik niets liever, dan maar immer over deze zaken spreken, en greep ik daarvoor elke mogelijke gelegenheid met beide mijne handen aan, weshalve ik gedurig met het volk van God in aanraking trachtte te komen, wat mij ook zeer dikwijls gelukte. Trainers ook bij hen zoowel als bij de andere bewoners van dorp en omgeving moest ik gedurig wegens handelszaken wezen , terwijl ik de Vrijdagavond en Sabbathdag gans en al naar welgevallen kon doorbrengen,

gelijk ik dat ook vroeger heb kennen doen. Zocht ik toen lieden op, die even als ik hun lust vonden in ijdel vermaak, het spreekt van zelf, dat ik nu mij spoedde naar degenen, met wie ik over de eeuwige belangen kon spreken, bij wie ik trouwens altijd met de meeste voorkomendheid ontvangen ben.

Niet zoo gemakkelijk als om de Christelijke vrienden te bezoeken, ging het om eens een Christelijke godsdienstoefening bij te wonen, nademaal deze schier altijd op Zondag werd gehouden, op welken dag ik mijne werkzaamheden in huis te verrichten had. Toch werd ook daarin mijn verlangen bevredigd.

De voorlaatste dag van het Israëlietisch Paaschfeest viel n. 1. samen met Paaschmaandag der Christenen; toen ging ik, zonder aan iemand permissie behoeven te vragen — ik had immers geen werkzaamheden te verrichten — naar de Afgescheidene kerk. Reeds was de godsdienstoefening sinds enigen tijd begonnen, en trok mijne komst blijkbaar de aandaCht van velen, gelijk zich ook wel laat verklaren.

Met grote opmerkzaamheid en met gespannen aandacht luisterde ik naar Ds. MoorauzEx, die, naar aanleiding van Joh. 20 : 11-17, de noodzakelijkheid van Christus opstanding schetste, en o. a. Maria buitengewoon gelukkig noemde, dat zij een levenden, en niet een dooden Jezus gevonden had.

Hoewel ik aan alles, wat door dien waarden en voor mij onvergetelijken leeraar gezegd werd, nog geen geloof hechten kon; had ik toch over het algemeen met groot genot de godsdienstoefening bijgewoond, en was ik nu nog veel meer dan vroeger ingenomen, met de eerbied en de orde, die ook in deze Christelijke samenkomst werd gezien. Nog nimmer

was ik zoo goed overtuigd als in dit oogenblik van de voortreffelijkheid dezer godsdienstoefening, boven die welke in de Synagoge plaats vindt. Omdat na de predikatie het

Heilige Avondmaal bediend zonde worden, ging ik heen, én wyl ik in de veronderstelling leefde, dat ik daar niet bij mocht wezen, én omdat ik niet met de andere kerk-gangers te huis wilde komen, vreezende, dat mijne huisge-noten dan eerder mij zouden vragen waar ik mij had opge-houden.

Zij behoefden dit echter niet te doen; want bij mijne tehuiskomst riepen zij mij alrede te gemoet, dat ik naar de Afgescheiden kerk was geweest; hetwelk ik natuurlijk ook geen ogenklik ontkende, hoewel ik mij niet kon begrijpen — ook thans nog niet, — vanwaar zij dat te weten waren ge-komen. Misschien heeft één van de kinderen, terwijl zij op straat speelden of wandelden, mij zien heengaan; hoewel het ook best mogelijk is, dat iemand der zogenaamde Christenen, wien het een doorn in het oog was, dat ze mij naar de „Cocksche kärke" zagen gaan, mij dezen dienst heeft bewezen.

Maar hoe het ook zij, deze bekendheid met de plaats van mijn verblijf gedurende de voormiddag heeft mij geenszins geschaad, maar wel gebaat.

Toen ik n. 1. op de vraag, of ik naar de Afgesch. kerk was geweest, niet alleen bevestigend antwoordde, maar in éenen adem er bij voegde, dat het er mij zeer goed bevalen was, werd op schertsende wijze gezegd, dat ik er dan nood-zakelijk des namiddags weer heen moest, hetwelk ik zeide zeer gaarne te willen. Nu dat moest vooral gebeuren: spoedig dan de tafel maar gedekt en gegeten, opdat onze ijverige kerkganger vooral niet te laat zou komen; en waarlijk, ik kwam niet te laat: de begeerte mijns harten werd vervuld.

Zoo waren het dan wederom de raven die Elia brood brachten, en zag ik voor de derde maal mijne begeerte, door middel van mijne, der waarheid vijandig gezinde huisge-noten vervuld.

Wat ik nu in het Christelijk bedehuis hoorde was natuur-lijk een voortzetting van de geschiedenis der opstanding des Heeren; bij welke behandeling misschien mijne tegenwoordigheid in de kerk niet uit het oog verloren werd. Maar hoe het ook zij, ik werd geboeid door de herinnering aan de straffen der Joden wegens het verwerpen van de opgestanen Jezus.

O, zoo goed wist ik, dat mijn volk in het verwoesten van stad en tempel zwaar was gestraft, en dat die straffen tot op dit oogenblik toe in de reeds 1800 jarige balling-schap voortduurden; toch klonk mij het noemen van dit alles zoo in de noren alsof ik het nog nimmer had gehoord.

Daarbij vernam ik toch ook inderdaad dingen, die ik nog nimmer vernomen had. Immers nog nooit had ik Israëls tegenwoordigen diep treurigen toestand hooren voorstellen als straf op de verwerping van hunnen Messias. Het verband tusschen deze twee feiten werd nu echter zeer duidelijk aangetoond, en tevens in het licht gesteld, hoe de beloften, die aangaande de Messias waren gegeven, alle in de Heere Jezus vervuld waren geworden. Die Jezus werd voorgesteld als de enige hoeksteen die in Zion gelegd is, bij de mensen wel verworpen, maar bij God uitverkoren en dierbaar.

Treffende woorden, dierbare waarheden werden daar van dien kansel verkondigd; waarheden, die ik nimmer had hooren prediken, en waar mijn gemoed zeer onder bewogen werd.

Onvoorwaardelijk moest ik toestemmen, dat de straffen, die Israël tot op dit oogenblik ondervond, waarlijk enig waren in hun soort, en dat het opmerkelijk was, hoe die straffen juist een aanvang hebben genomen, enige jaren nadat de Heere Jezus aan de Heidenen overgeleverd, en aan het kruis geklonken was geworden.

Ik zat werkelijk gemakkelijk onder die prediking; ook omdat, toen in het laatste gedeelte derzelve, de jeugd ernstig werd vermaand, om dezen tweeden Paaschdag niet in jeugdige onbezonnenheid en brooddronkenheid door te brengen, ik mij grotelijks verblijdde, dat ik zoo iets ook niet gaarne meer wilde, en thans een gans andere keuze in mij gevoelde dan weleer; zodat ik met vrijmoedigheid kan zeggen toen zulk een zegenrijken Paaschdag te hebben beleefd, als nog nimmer te voren.

Was het nu zoo ongeveer een paar maanden geleden sinds ik JACOBS bij REININK had ontmoet, er was in dien betrekkelijk korten tijd al zeer veel bij mij veranderd; zoveel, dat mijne verandering of ik wilde of niet, ook voor mijne huisgenoten maar al te duidelijk zichtbaar werd.

Het kon niet voor hen verborgen blijven, dat ik mijne gebeden met veel meer nauwgezetheid en ernst verrichtte dan vroeger; dat mijne gesprekken van geheel anderen aard waren dan immer te voren; dat ik mijne bezigheden met veel meer bedaardheid en nauwkeurigheid verrichtte dan weleer; en dat men mij nu niet meer in boeken zag lezen, waarin ik vroeger zoveel vermaak had gevonden.

Toen nu uit dit alles mijne verandering zeer duidelijk bleek, werd mijn bezoek in de Oud-Geref. kerk ook niet meer aan een grap, of aan nieuwsgierigheid toegeschreven, maar aan dweperij, waaromtrent ik nog al een en ander heb moeten horen.

Was dit al smartelijk voor mijn vlees, het stremde mij door de genade des Heeren evenwel niet in mijn onderzoek, hetwelk ik zoveel mogelijk voortzette. Bzonder gaarne las ik bekeringsgeschiedenissen, waaronder die van SALOMON DUITSCH mij buitengewoon sterk aantrok. Vijf jaar geleden had ik ook eens een weinig daarin gelezen, maar beschouwde

het toen als een samenraapsel van verdichtselen, door Christenen opgemaakt om hunnen godsdienst voor Joden meer aannemelijk te maken. In welk een geheel andere gemoedstemming werd nu dit belangrijke werk door mij gelezen, ja verslonden als het ware. Toestemmen konde ik alles nog wel niet, begrijpen nog veel minder; maar dat het daarin verhaalde werkelijk zoo ondervonden was, stond bij mij vast; terwijl tot latere omhelzing van Jezus Christus als de Messias, het lezen van dit voortreffelijke boek niet weinig heeft bijgedragen.

Ook in het lezen van de bekeringsweg van GERRIT VAN DOESBURG, een kind van 9 jaren, had ik zeer veel genot; alles wat omtrent dien knaap werd verhaald, geloofde ik onvoorwaardelijk, waardoor natuurlijk de gedachte, dat Christus de ware Messias was, hoe langer hoe meer tot rijpheid bij mij moest komen. Men zou zeggen, dat, indien ik beslist voor waar hield, hetgeen omtrent G. VAN DOESBURG verhaald werd, ik dan ook niet meer behoefde te twifelen aan het Messiasschap van de Heere Jezus. Konsekwent doorgeredeneerd is dat volkomen waar; zoo konsekwent was ik echter niet; gaarne nam ik aan, dat GERRIT alles zoo ondervonden had, gelijk verhaald werd, en dat hij in de Heere Jezus alle heil en zaligheid had gezocht en gevonden; toch was het mij nog niet helder, althans niet helder genoeg, dat in Christus de Messiaansche beloften vervuld waren, en ontbrak mij de vrijmoedigheid om Hem als de eengen Redder te erkennen. Er waren teksten genoeg, die mij hadden overreed; er waren stemmen genoeg in mijn binnenste, die spraken, dat Hij, en niemand anders de beloofde Verlosser was; toch was het mij onmogelijk, om Hem als de Zaligmaker te erkennen.

Dit voortdurend ongeloof sproot, zoo ik denk, eensdeels

voort uit het meermalen genoemde, en welbekende vooroordeel, hetwelk ieder Israëliet als met de moedermelk ingezogen heeft, en tengevolge waarvan er een bijzonder goddelijke kracht en genade nodig zijn, om alle hoogten te doen vallen, en om alle wegen te effenen. Maar ook geloof ik vast, dat het nog niet erkennen van Christus als de Messias aan de andere zijde zijn grond had in de vrees voor zelfbedrog. Het was toch geen kleinigheid om tot zulk een erkentenis over te gaan, daaraan toch was voor de tijd en de eeuwigheid alles verbonden. O, zoo gaarne zou ik mij in het volle licht der waarheid hebben willen baden; mijne ogen echter waren nog lang niet van alle nevelen ontdaan. Dat het mij echter om waarheid te doen was, gevoelde ik niet alleen zeer levendig in mijn hart, maar werd ook hoe langer hoe meer voor anderen openbaar, zoals ik weldra maar al te zeer zou ervaren.

Het was n. 1. de 5^e Mei, toen er een expresse uit *Hardenberg* tot mij kwam met het treurig bericht, dat mijne geliefde en onvergetelijke Moeder de vorigen dag het tijdelijke met het eeuwige had verwisseld, en dat ik direkt overkomen moest om de begrafenis-plechtigheid bij te wonen en de zeven rouwdagen mede uit te zitten.

Daar ik hoegenaamd niets van Moeders ongesteldheid had vernomen, kan men zich voorstellen, hoe dit doodsbericht mij schokte; te meer daar ik in ruim drie maanden haar niet had gesproken, en ik, bij mijn laatste bezoek, tegen haar zin mij naar mijne wereldsgezinde kameraden had begeven, in plaats van de avond in hare tegenwoordigheid door te brengen. Ik bewandelde toen echter nog de brede weg, en leefde dientengevolge naar de begeerten van mijn hart, gelijk een onbekeerd mens eigen is, die ervaren moet, dat de zonde enkel bittere vruchten afwerpt. Geluk-

kig die dit nog aan deze zijde van het graf leert doen, en verzoening zoekt in het dierbaar bloed des Kruises.

In weemoedige stemming alzoo maakte ik mij op, en kwam ik enige uren later in het sterfhuis bij mijn oom J. Roos te *Hardenberg*, waar ik verder gelegenheid had om het stoffelijk overschot mijner dierbare ontslapene te be-

weene, en tijdens de rouwdagen over het zinledige van de ceremoniën der Joden, maar ook over de waarheid van het woord des Heeren na te denken.

Natuurlijk moest ik nu volgens de leer van de Talmud, met een scheur in mijne klederen zeven dagen lang op de aarde zitten; evenwel niet, zoals sommigen meenen, dat bij rouwplechtigheden gebruikelijk is, met asch op het hoofd; maar wel was ik tot een vervelend nietsdoen gedwongen, want al de zeven dagen is letterlijk elke arbeid verboden. Nu was ik wel bedroefd over het geleden verlies, zóó bedroefd zelfs, dat ik soms heete tranen stortte; maar dat ik mijne droefheid op zulk een gedwongen en vervelende wijze openbaren moest, stuitte mij niet weinig tegen de borst. Nog meer echter hinderde het mij, dat ik volgens Joodsche wijze genoodzaakt was om voor mijne overledene moeder te bidden, welk bidden genoemd wordt : „K addisch zeggen."

Dit gebruik nu had mij reeds vroeger de vraag op de lippen gelegd, waarom wij toch voor de afgestorvenen bidden, en waarom wij dan een gebed doen, waarin toch hoegenaamd met geen enkel woord van de overledene gerept, of ook maar op denzelven gezinspeeld werd.

Het antwoord op die vraag gegeven luidde, dat, ingeval de overledene niet zóóveel deugden mocht hebben gehad, als waardoor hij de hemel zou hebben verdiend, God de Heere hem dan nochtans uit de hel, uit het Gehenn a, mag verlossen, ter wille van zijne nakomelingen of bloedverwanten,

die hij op aarde heeft nagelaten, en die nog eiken dag de naam des Heeren loven en prijzen; want het „K addisc h"-gebed is eigenlijk een formule waarin niets gevraagd, maar waarin de eeuwige God geroemd en verheerlijkt wordt.

Dit antwoord is geheel en al overeenkomstig de Talmud, die hiermee, gelijk in tal van andere gevallen, zichzelf tegenspreekt. Immers op de een plaats leert hij, dat „Kol Jisraël chelek legnolam habah," geheel Israël deel heeft aan de toekomstige wereld; en hier leert hij, dat geheel Israël nog eerst door de voorspraak van nagelatene betrekkingen uit de plaats der pijniging moet worden verlost.

Is het wonder, dat ik, nu vooral, niet anders dan met groten weerzin het „K addisch zeggen" verrichtte, en dat ik dien tegenzin niet geheel kon verbergen.

Trouwens, men had reeds van mijne veranderde zienswijze gehoord, hetwelk ik op meer dan een wijze moest ervaren.

Zoo drukte Tante, inderdaad een goede ziel, voor wie ik altijd zeer veel achting heb gekoesterd, mij ten' eerste op het hart, om toch een braaf en vroom Israëliet te wezen, en mij niet te bemoeien met het geloof der Christenen. Om aan die vermaning klem bij te zetten voegde zij er bij, dat Moeder, kort voor haar sterven „a z e w a h" had gelaten, d. i. als haar uitdrukkelijken wens te kennen had gegeven, dat ik in de godsdienst der vaderen blijven, en als een oprecht en godvruchtig Israëliet leven moest.

Maar vooral bleek de ruchtbaarheid mijner overtuiging, toen des Donderdags, zijnde juist Hemelvaartfeest, de deelnemende Joden een gesprek hielden over dat feest der Christenen, in welk gesprek zij mij ook inmengden, en mij, eer ik er op dacht, menig woord ontlokten, waaruit ten duidelijkste bleek, dat ik niet alleen niet mee kon

doen, om, evenals zij, met die hemelvaart de draak te steken, maar dat ik zelfs in vele opzichten voor de Christenen partij had getrokken. Daardoor was het niet twijfelachtig meer, of ik was met het zuurdesem der Christenen besmet, en werd mij toen reeds vergund, om, zij het ook onbewust, de smaadheid van Christus te dragen. Dat voorrecht viel mij weldra wederom te beurt, toen ik niet lang na mijne terugkomst uit *Hardenberg* op zekeren avond enige werkzaamheden moest verrichten, waarbij een dochtertje van mijn patroon, een meisje van 12 jaren, • mij behulpzaam was. Naar de drang en de begeerte van mijn hart, wees ik haar op de noodzakelijkheid om de Heere vroeg te leren kennen, en spoorde ik tot ernstig bidden haar aan. Nog druk aan het spreken, werd ik eensklaps gestoord door de moeder, die in hevige verbolgenheid op mij toornde, met geen geringe schimp- en smaadredenen mij overlaadde, en mij beschuldigde haar kind afvallig te willen maken van haar geloof, weshalve ik er op rekenen moest, dat, als ik weer zoo iets durfde bestaan, ik dan direkt het huis zou moeten verlaten.

Daar het volstrekt geen wonder zou zijn geweest, als ik, toen ik zoo onverwacht overvallen, en zoo verkeerd beschuldigd werd, zeer ongepast geantwoord had, gaf de Heere mij evenwel genade om bedaard te blijven, en mij met alle kalnte te verontschuldigen. Onder anderen zeide ik, dat ik geen poging aangewend had om haar kind van het Jodendom af te trekken, maar alleen haar had aangeraden, om tot de God der vaderen te bidden, dat die haar mocht leiden in het spoor der gerechtigheid, waaraan ik niets had misdaan. Derhalve zeide ik verder, gevoelde ik mij ook niet verplicht om deze zaak het huis te moeten verlaten, hetwelk ik nochtans zou doen, indien mij zulks door mijn patroon — die op dat ogenblik

niet tehuis was — gelast werd; waarop, na enige woordenwisseling, dit gesprek voorloopig geëindigd was. Ik zeg voorloopig, want nauwelijks was mijn patroon tehuis gekomen, of ik werd bij hem aangeklaagd, bij wien ik mij echter weer op dezelfde wijze verdedigde, als ik zoo pas had gedaan.

De Heer DENNEBOOM echter, een man van een zeer goed karakter, van wien ik immer zeer veel heb gehouden, en aan wien ik nog tot op dit oogenblik toe in vele opzichten, met zeer veel genot denk, antwoordde eenvoudig, dat hij niet met mij over geloofszaken wilde twisten, maar dat hij wijl ik ouderloos was, zich gedrongen gevoelde om mijne familie te *Koelvorden* omtrent mijne tegenwoordige omstandigheden nader in te lichten. Immers men wist niet waar mijn tegenwoordig zoeken en streven eens op uit kon lopen, en als het dan eens ware, dat ik op de ingeslagen weg voortging, dan wilde hij geen verwijt er van horen, van niet te hebben gewaarschuwd. Had hij dat gedaan, dan moest de familie het verder weten; dan zouden echter de nodige maatregelen wel worden genomen, om mij in mijne dwaasheid te stuiten,

Hoewel zulk een redenering zich goed laat begrijpen, moeten we toch zeggen: hoe blind is toch de natuurlijke mens, en hoe geven schier al zijne handelingen het bewijs, dat hij, ook met het beste karakter ter wereld, een volslagen vijand is van God en Zijnen dienst.

Oppervlakkig beschouwd toch, zonde men verwachten, dat mijne huisgenoten nu veel meer achting voor mij moesten koesteren, dan vroeger, om reden ik nu geen ijdele woorden meer gebruikte, geen ijdele gezelschappen meer bijwoonde, en inderdaad — wel niet voor God, maar wel voor de mens die toch naar de woorden en daden oordelen moet, — beter —

was geworden; dat wil zeggen: ik bewandelde niet meer die paden der zonde, waarin ik vroeger mijn vermaak had gevonden. Daarbij las ik in de Bijbel, zoo goed als in andere boeken, en was ik, voor het uitwendige althans, in alles nog Jood. Er was dus, zou men zeggen, alleszins reden om zich over mijne aanvankelijke verandering te verblijden. Maar neen; ik werd uitgelachen en voor dweepziek gescholden, en gedreigd bij mijne familie, als iemand op wien nodig acht moet worden gegeven, te worden aangeklaagd. Wanneer mijn patroon vroeger te *Koelvorden* kwam, dan werd ik immer door hem geprezen, nu werd echter een donker tafereel van mij opgehangen; want hetgeen gezegd was te zullen geschieden, vond werkelijk plaats.

Toen mijn waarde heer en meester enige dagen voor Pinksteren bij gezegde familie zich bevond, drukte hij het haar op het hart om ernstig naar mij om te zien, en mij ter dege onder handen te nemen. Immers ik was nu niet meer de jongeling van weleer; ik hield mij bezig met allerhande phantasiën, waaraan nodig paal en perk moest worden gesteld. Reeds tweemaal was ik naar de Afgescheidene Kerk geweest; reeds ontving ik onderwijs in de Christelijken godsdienst, waaraan wel niet de minsten twijfel bestond, om reden hij mij een vraagboek uit de zak gehaald had, waarin ik dagelijks studeerde, en tengevolge waarvan ik de werkzaamheden die op mij rustten, verzuimde; weshalve hij genoodzaakt zou zijn, mij uit zijn dienst te ontslaan, en van een' anderen bediende zich te voorzien.

Dit alles deelde de Heer DENNEBOOM, bij zijne terugkomst uit *Koelvorden*, mij mede; waaruit blijkt, dat niets dieper gaat dan godsdiensthaat, en dat deze zelfs goedige en beminlijke karakters kan verblinden.

Bij deze mededeling werd de boodschap van mijne Ooms

en Tantes gevoegd, dat zij volstrekt eischten, dat ik op het aanstaande Pinksterfeest tot hen zoude komen, ten einde zij mij over deze zaken konden onderhouden.

Niet de geloofsmoed bezittende, dien een LUTHER bezielde, toen hij voor de Rijksdag te *Worms* geroepen werd, bracht ik tegen de inwilliging van dien eisch nog al vrijwat in , en poogde ik van de reis naar *Koevorden* ontslagen te worden. Niets mocht echter baten; integendeel werd het overlijden van Moeder mede als een drangrede gebruikt; n. 1. door mij te nopen om in het midden der gemeente „K a d-di sc h" te zeggen, hetwelk niet geschieden mag, tenzij minstens 10 personen tegenwoordig zijn; en zoo was van zelf de weg mij aangewezen om rekenschap af te leggen van de hoop, die in mij was en van de waarheid Gods te getuigen.

VI.

TER VERANTWOORDING.

Met loome schreden, gelijk zich denken laat, maakte Q ik mij alzoo daags v66r het Israëlietisch Pinksterfeest op, om dat feest in mijn geboorteplaats, in de kring mijner familie door te brengen. Dikwerf had ik de weg van *Emlenkamp* naar *Koevorden* bewandeld; nog nimmer echter in zulk een gemoedsstemming; nog nimmer zóó bezwaard, zóó angstvol hoe alles wel zou aflopen, maar ook nog nimmer met zoveel verzuchtingen; zóó biddende, dat de Heere mij toch bijstaan en kracht geven mocht om voor Zijn naam en zaak onbewimpeld uit te komen.

Het eerst kwam ik bij mijne zuster; mijne enige en geliefde zuster, die ook mij, haren jongsten broeder, altijd bijzonder veel liefde had toegedragen, en die ook nu met de meeste zachtheid en hartelijkheid over hetgene van mij verteld was, met me sprak.

Niet zoo gemakkelijk ging het toen ik enige ogenblikken later bij een mijner tantes kwam, die al zeer spoedig mij vroeg hoe dikwerf ik reeds naar de Afscheidene kerk was

geweest, en hoe lang ik reeds onderwijs in de Christelijke leer had ontvangen. Op beide vragen antwoordde ik na tuurlijk naar waarheid; zeggende, dat ik tweemaal ter kerk was geweest, en nog geen enkele maal onderwijs had genoten, maar dat ik „Hellenbroeks voorbeeld der goddelijke waarheden" ter leen had gekregen, en daar tusschenbeide wel eens in las. Dit antwoord kon niet anders dan een ernstige berisping aan mijne Tante ontlokken, die mij tevens vermaande om, indien ik vroom wilde zijn, dan evenals zij, streng naar Joodse wijze te leven; maar dat ik mij toch nimmer met de zaken der Christenen zoude bemoeien.

Dit gesprek, ter wille van de naderende kerktijd afgebroken, werd de volgende morgen, nadat de dienst in de Synagoge geëindigd, en het ontbijt genoten was, voortgezet; toen werd het, behalve door Oom en Tante Roos ook nog bijgewoond door een neef, door Tantes man, n. 1. mijn aangehuwde oom, de Heer POLAK, alsmede door de Heer A. FRANK en de Heer DE LANGE, onderwijzer der jeugd en voorganger in de Synagoge.

Op de vraag wat ik toch begeerde, en waar mijn streven naar uitging, gaf de Heere mij het voorrecht ridderlijk te mogen antwoorden, dat ik het verval van de Israëlietischen godsdienst hoe langer hoe duidelijker inzag; dat ik niet anders zien kon of vele profetiën op wier vervulling Israël immer nog wachtte, waren reeds lang vervuld; weshalve ik niet nalaten kon om het woord des Heeren naarstig en ernstig te onderzoeken. Tevens wees ik op vele dingen, die door Israël streng in acht genomen worden, en wier verwaarlozing gerekend werd zonde te zijn. Nochtans kon, zeide ik, naar mijne mening aan die bepalingen hoegenaamd geen verbindende kracht worden toegeschreven, nademaal in Gods Woord daaromtrent niets te vinden was. Zoo wees

ik o. a. op het verbod om zich te scheren of te laten scheren. welk verbod wel aan de Nazireërs, maar niet aan geheel Israël gegeven was. Ik herinnerde aan de bepaling om twee uur te wachten met melk te drinken, nadat men vlees of vleesspijzen had gegeten; aan het gebod om voor het eten de handen te wassen, enz. enz.

Toen Tante deze dingen van mij hoorde, barstte zij in hevigen toom uit, en oordeelde, dat men mij op staanden voet de deur moest uitwerpen, aangezien ik reeds zoo goed als gedoopt was, en mij niets meer ontbrak dan het „M a j i m," dan het water. Hiermee duidde zij op spottender wijze aan dat ik nog wel niet gedoopt was, maar overigens reeds een volslagen afvallige, een volslagen christen was, hetwelk door de meeste aanwezigen toegestemd werd. Een hunner voegde er zelfs de liefelijke ontboezeming aan toe, dat het beter ware geweest dat ik als kind van acht dagen gestorven ware, dan dat zij zoo iets van mij moesten beleven. Een ander meende, dat de Christenen, in wier omgeving ik nu al bijna 6 jaar had verkeerd, mij hadden verleid; dat deze mij nu wel zeer veel zouden beloven, maar mij, zodra ik slechts gedoopt was, weldra aan mijn eigen lot zouden overlaten, zodat ik dan van gebrek en ellende zoude omkomen. Een derde vulde het aan met de opmerking, dat ik mijn tijdelijk en eeuwig geluk verwoestte; maar dat het mij, ingeval ik naar hunnen raad wilde luisteren, aan niets zonde ontbreken, aangezien zij tijdelijke goederen volop hadden, en daarvan ook mij wel wilden mededelen; alleenlijk moest ik de dwaasheden, waar ik mij nu een tijdlang had mede bezig gehouden, laten varen.

Ziet, mijne waarde lezers, met zulke argumenten tracht Israël over het algemeen degenen, die in zijn oog van het ware geloof afdwalen, terecht te brengen. Men zou zeggen

zij moesten veleer alles hebben gedaan om mij uit Mozes en de Profeten te overtuigen, dat ik een gans verkeerde beschouwing had over God en Zijnen dienst; maar neen 1 geroepen, uitgeschreeuwd werd dit wel, maar bewezen werd het niet. Alleen één hunner, n. 1. de Heer M. FRANK, scheen te begrijpen, dat ik op die wijze onmogelijk voor het Jodendom behouden kon blijven; daarom sloeg hij een geheel anderen toon aan, en sprak mij aldus toe : „Ach ELIËZER," zeide hij, Juister slechts naar mij, want uwe Ooms en Tantes razen en tieren, zonder te weten wat zij zeggen; ik begrijp echter geheel de zaak zeer goed.

Gij kwaamt nu en dan bij onderscheidene Christenen, die met u over Christus en het Nieuwe Testament spraken. Daarover hebt gij nagedacht, de Schriften des Ouden Testaments onderzocht, en op Christus ze toegepast; maar die verstaat gij verkeerd; kom echter bij mij, ik zal er met n over spreken, en ik weet bepaald, dat gij mij volkomen gelijk zult geven.

Toen Tante hiertegen wat wilde inbrengen, werd zij door FRANK verzocht te zwijgen, die wederom naar mij zich wendde, en mij vriendelijk uitnodigde, hem de volgende dag te bezoeken.

Dit zachte woord had mijn gebeente gebroken zoo gebroken, dat ik gans en al voor hem ingenomen was, en beloofde aan zijne vriendelijke uitnodiging te zullen voldoen.

Nadat dit belangrijk gesprek ruim 2 uur had geduurd, begaf ik mij naar mijne zuster, voor wie ik mij wel niet behoefde te verantwoorden, maar die evenwel niet minder gevoelig mij trof. De snaar die zij aanroerde was echter van veel tederder aard.

Terwijl zij over het onderhoud, hetwelk pas had plaats gevonden met mij sprak, gaf zij hare vrees te kennen, dat

het met mij wel op Christen wordeu zoude uitloopen, en dat zij dan in korten tijd twee geliefde panden had te betreuren : Moeder, die voor enige dagen het tijdelijke met het eeuwige had verwisseld, en mij, dien ze dan ook niet anders als gestorven en begraven kon beschouwen, wijl ze mij dan niet meer als broeder zou kunnen erkennen.

Die woorden sneden mij door de ziel, en veroorzaakten mij vrij wat meer pijn, dan het schelden en razen van straks; zij ontlokten mij de betuiging, dat ik op dit oogenblik nog aan geen Christen worden dacht, omreden ik nog veel te weinig van de persoon van Christus wist, en derhalve voor geen schatten ter wereld zulk een stap zou willen doen. In éenen adem voegde ik er echter bij, dat ik niet wist welken weg de Heere met mij zonde houden; maar dat, als ik mij door de waarheid mocht gedrongen gevoelen om ooit ofte immer te doen datgene waarvoor zij vreesde, ik het dan ook niet laten *mocht*. Hierop legde ik ook even later nog nadruk toen ik met hare toestemming luide in de Bijbel las, en bij een vers, hetwelk m. i. op Christus zag, haar vroeg of ik, ingeval ik vastelijk geloofde, dat dit vers voorzeggd was van Christus, wel Israëliet blijven kon en mocht. Wjl uit dit gezegde door haar de gevolgtrekking gemaakt werd, dat ik in mijn hart reeds Christen was, oordeelde ik het beste, voorloopig er maar niet meer met haar over te spreken, en begaf ik mij naar een ander lid van de familie, waar natuurlijk weer hetzelfde onderwerp ter tafel kwam, en ik verslag moest geven van hetgene er ten huize van mijn Oom plaats gevonden had.

Toen ik de volgende morgen ontwaakte, genoot ik het voorrecht om — volgens Joodsche tijdrekening — mijn 21ste levensjaar te hebben bereikt; voor welk voorrecht ik de Heere wel stamelend, maar toch ook van harte danken kon.

Innig was ik verblijd, dat ik nur een andere keuze in mij gevoelde, dan vroeger; terwijl ik de Heere smeekte, dat Hij mij in die keuze mocht sterken, en mij in het licht Zijns aanschijns mocht doen wandelen.

Nadat ik des voormiddags, volstrekt niet met een sterke begeerte, maar veel meer om de vreeze der Joden, naar de Synagoge was geweest, ging ik des namiddags volgens afspraak naar de Heer FRANK die, gelijk zich denken laat, mij zeer vriendelijk ontving, en de studie waarmee hij bezig was, bij mijne komst dadelijk staakte.

Op mijne vragen gaf hij mij een antwoord, dat mij wel niet ten volle bevredigde, maar toch, door de vriendelijken toon, waarop het gegeven werd, voor hem innam, terwijl hij bij verschil van opvatting mijne zienswijze, die natuurlijk in zijn oog zeer verkeerd was, aan onbekendheid met de leer van de Talmud toeschreef. Zoo ging het o. a. ook met Jesaja 53, dat hij op Israël toepaste; dit klonk mij wel vreemd in de oren, maar kon toch niet afdoende door mij weerlegd worden, althans niet zó afdoende, dat ik de zwakke punten in zijne redenering genoegzaam gevoelde, en ik mij aan de opvatting, die ik tot dusver voor de ware had gehouden, genoegzaam kon vastklemmen. Daardoor kwam de gedachte bij mij op, dat het toch wel mogelijk was, dat ik mij vergissen — en ABRAHAM FRANK gelijk hebben kon. Zoo ging het mij ook met Spreuken 8; dat ik gaarne door mijn raadsman uitgelegd zag. Geredelijk werd daaraan voldaan; hoe vreemd echter hoorde ik op, toen ik vernam, dat hij dit hoofdstuk, bij name van het 22ste vers af op de wet toepaste. Dit kon ik onmogelijk toegeven omreden er ook in getuigd wordt: „die Mij vindt, vindt het leven, en trekt een welgevallen van de Heere.” Reeds had de Heere mij te veel licht én over de waarheid, én over mijn eigen

hart geschonken, om nog te kunnen meenen, dat de wet ons behouden, ons het leven schenken kan. Ik gaf dit ook onbewimpeld te kennen; maar ook hiertegen werden zoveel getuigenissen uit de Talmud aangehaald, dat ik er letterlijk in verward raakte, en in het laatst niet meer wist wat ik moest geloven.'

Er was dus een bres in de muren geschoten; nog slechts één aanval en de veste kon worden genomen. Die aanval was van bijzonder gevoeligen aard; ik bezweek er dan ook ten volle voor.

Ik werd n. 1. gewezen op de voorrechten die Israëls volk steeds had genoten; hoe wonderlijk God het had geleid; hoe het het oudste volk der wereld was, en welk een schone toekomst nog voor hem lag, wanneer het eenmaal, met de Messias in zijn midden, in Kanaän als het volk van Jehovah zonde schitteren. Daarbij herinnerde mij de Heer FRANK aan mijne brave ouders, die altijd zulke vrome Joden waren geweest, en welke een schande ik over hen zoude brengen, indien ik ooit of immer mijn geloof zou verlaten.

Dit was voor mij te veel; het beeld mijner innig geliefde en onvergetelijke Moeder stond mij levendig voor de geest; pas had ik achter hare kille overblijfselen bittere tranen gestort; en nu zou ik misschien iets doen, waarover zij nog veel bitterder zonde weenen; neen, dat mocht, dat kon ik niet doen. Ik gaf de Heer FRANK de hand, beloofde mijne tever gedrevene en diepzinnige ideeën te zullen laten varen, met Christenen niet meer over godsdienstige zaken te zullen spreken, en weer even als vroeger mij aan de godsdienst der vaderen te zullen houden; iets, dat natuurlijk niet alleen in het huisgezin waar ik mij bevond, maar ook bij mijne familie, aan wie ik mijn noodlottig besluit zoo spoedig mogelijk medeelde, grote blijdschap verwekte.

Ook ik zelf gevoelde mij een ogenblik als verruimd, omdat ik nu uit een zwaren strijd verlost en tot zekerheid gekomen was : maar deze verruiming duurde niet lang.

Wat dan; kreeg ik wellicht berouw over de zoo even afgelegde belofte ? Ware dat slechts zoo geweest ! maar helaas neen I integendeel; ik kreeg berouw, dat ik als Israëlietisch jongeling reeds zóóver van het Israëlietisch geloof afgeweken was, dat ik mij ingelaten had met Christenen, en door hen mij op een doolweg had laten brengen; ik meende inderdaad gans verkeerd te hebben gedaan, waardoor ik zeer beangst en benauwd werd, en niet wist wat ik moest beginnen. Die benauwdheid werd nog heviger toen ik dacht aan mijn terugkeer naar *Emlenkanip*, waardoor ik dan dadelijk weer met de christenmensen moest omgaan, en mij aan hun invloed niet zou kunnen onttrekken; ik vreesde dat ik tegenover hen niet standvastig blijven, en zodoende de pas afgelegde belofte weldra weer breken zou.

In deze verlegenheid nam ik ijlings de toevlucht tot de Heer FRANK, voor wien ik mijn hart uitstortte, en dien ik vriendelijk om raad vroeg , terwijl ik op hartstochtelijke wijze uitriep : ABRAHAM, ABRAHAM geef me toch raad, hoe ik van deze zaken zal worden verlost !

Toen hierop geantwoord werd, dat ik er mij eenvoudig niet mee bemoeien moest, stelde ik hem de moeielijkheid daarvan voor; en inzonderheid wees ik er op dat de Christenen er weer met mij over zouden spreken, en ik mij 'dan ook behoorlijk had te verantwoorden.

Wel, dan moest ik maar juist zeggen zoals het was, namelijk dat ik nu ten volle inzag, dat de Joodsche godsdienst de ware was, en ik derhalve mij om geen andere had te bekommeren; en dat ik alles, wat ik vroeger over Christus en "Christendom ook gedacht had, nu als dwaling beschouwde.

Voor dezen raad was ik z66 dankbaar, dat ik met tranen in de ooggin afscheid nam, verheugd, dat ik nu licht over de vraag omtrent de Messias en rust voor mijn hart bekomen had. Dat dit licht enkel dwaallicht, en die rust een valsche rust was, kon ik natuurlijk toen niet inzien; om reden ik voor dat ogenblik als met blindheid was geslagen. Zbó blind was ik, dat, toen Ooms en Tantes de volgende morgen bij mijn terugreis naar *Emlenkamp* mij vroegen, of ik voortaan nu goed wilde oppassen, d. w. z. naar Joodsche wijze onberispelijk zonde leven, ik dat met een onvoorwaardelijk „ja" beantwoordde. En toen een hunner zeide : „ja, met de mond kunt gij dit wel beloven", liet ik er onmiddellijk op volgen : „neen Tante, met het hart !"

Ja, met het hart helaas, kon ik voor dat ogenblik die belofte afleggen , omdat ik in allen ernst meende, wat ik aan FRANK had beloofd , en dus vastelijk besloten had, om het onderzoek, waarin ik in de laatste weken bezig was geweest, voor goed te staken.

Met diepen weemoed, met innige smart denk ik aan dien nootlottigen dag terug; aan de dag, waarop, ik ja in onwetendheid, van de goeden weg ben afgeweken; maar die toch, hadde God het niet verhoed, een dag voor mij had kunnen worden, waaraan ik niet anders dan met eeuwig naberouw zou hebben kunnen denken.

O, wat is de mens, als God de Heere hem een ogenblik aan zijne eigene dwaasheid en blindheid overlaat; als Jehovah niet voortdurend met Zijn heillicht hem bestraalt) Heb ik ooit geleerd, dat wij Zijne voorkomende, medewerkende en achtervolgende genade ieder uur en ogenblik nodig hebben, dan was het op het Israëlietisch Pinksterfeest van het jaar onzes Heeren 1861.

Of ik er gemakkelijk onder verkeerde; of ik mij in de rust,

die ik aanvankelijk genoot, lang kon verheugen ? Gelukkig niet; al zeer spoedig kwamen allerlei vragen en bedenkingen in mij op; het was alsof de Geest .des Heeren met mij twistte en de Heere al dadelijk mij wilde tonen, dat Hij mij nog niet had losgelaten.

Was het niet een bewijs van voortdurende bemoeiingen Gods met mij, dat een stem in mijn binnenste tot mij sprak, die tot mij zeide : dat, als ik mijn vorigen weg weer bewandelde, het dan gewis niet goed met mij afliep; niet een bewijs Zijner ondoorgrondelijke liefde, dat ik wel *wilde*, maar mij niet uit het geheugen /zonde wisschen, hetgeen ik aan de Heer FRANK had beloofd ?

Neen, de weg van *Koelvorden* naar *Emlenkamp* viel mij alles behalve gemakkelijk; nu eens stuitte ik op het eene, dan weder op een ander bezwaar.

„Wanneer ik“, zoo dacht ik soms, „mij verder aan ernstige bepeinzingen over dood en eeuwigheid overgeef, zoals ik nu heb gedaan, dan zou ik nog best krankzinnig kunnen worden, gelijk het wel meer geschied was met mensen, die zich met godsdienstige vraagstukken te diep hadden ingelaten; dan ben ik niet alleen voor dit leven ongelukkig, maar zou ik ook onmogelijk God kunnen dienen; weshalve het genomen besluit mij volstrekt niet behoefde te berouwen.“

Maar als het dan eens waar was, wat ik nu sinds enige maanden heb overdacht, en waaromtrent ik zoo ernstig werkzaam ben geweest; als de Messias inderdaad eens gekomen was, en ik derhalve als Israëliet naar de vleese, d. i. als verwerper van dien Messias onmogelijk zalig zou kunnen worden, wat dan ? Dan was ik niet beter dan mijne voorouders, die dan natuurlijk ook verloren waren gegaan niet beter dan al mijne geloofsgenoten, voor wie de zaligheid dan even onmogelijk zou zijn, als voor mij.

„Zou echter,“ zoo vroeg ik verder mijzelf af, „mijn oordeel niet veel zwaarder zijn dan het hunne, omreden ik veel meer verlicht ben geweest ?“

/Geenszins“, was het tot valse rust en valschee vrede stemmend antwoord; immers zou ik mij in de dag der dagen voor de Rechter van hemel en aarde op goede gronden kunnen verantwoorden, en zeggen, dat ik het niet helpen kon in het Jodendom geboren en opgevoed te zijn; en dat ik, jawel eens aan de waarheid van het voorvaderlijk geloof heb getwijfeld, maar het nimmer heb durven wagen dat geloof te verloochenen, uit vrees een gans verkeerden stap te zullen doen; uit vrees, dat ik zou zondigen tegen God.“

Zoo werd de een redenering uit de andere geboren, de een zonde bij de andere gevoegd en werd het ook in mij, helaas ! op maar al te treurige wijze duidelijk, dat de mens het in het zoeken van vonden waarlijk ver heeft gebracht.

Met zulke overleggingen tehuis komende — nog zie ik mijn patroon achter de toonbank staan, — werd mij door dezen al dadelijk gevraagd hoe het gegaan was , en of mijne familie boos of goed op mij was, waarop ik hem geheel de toedracht der zaak meedeelde.

Deze afloop verbaasde hem zeer; omreden hij wel wist, dat ik met geheel mijn hart het onderscheid tusschen waarheid en leugen had onderzocht, en dat ik mij bepaald aan hen die als „fijnen“ bekend stonden nauw verbonden had gevoeld; weshalve het hem wel wat ongelooflijk voorkwam, dat ik nu gans en al op de ouden weg teruggekeerd was; tegenspreken kon hij het evenwel niet, en zoo beruste hij derhalve in hetgeen ik hem had verteld. Zijne vrouw moest er echter meer van weten; daarom kwam zij met de besliste vraag tot mij wat ik dan nu was Jood of Christen, waarop ik het niet minder besliste, maar tevens ontzettende antwoord

gaf : „Ik BEN JOOD, IK BLIJF JOOD, EN IK STERF JOOD !” en om te doen zien, dat ik dit werkelijk meende, liep ik ijlings naar boven om de twee, reeds vroeger gekochte Nieuwe Testamentjes, uit mijne kist te nemen, om ze voor hunne ogen te verbranden.

IJzingwekkende toestand ! niet waar, waarin ik thans mij bevond; o hadde de Heere mij losgelaten, hoe diep zou ik zijn gezonken, want van kwaad tot erger zonde ik zijn voortgegaan, totdat ik in de jammerstaat ware gekomen, waaruit ik nimmer verlost had kunnen worden.

Zijne genade bewaarde mij echter, dat ik mijn hand niet sloeg aan Zijn dierbaar en heilig Woord; niet dat ik onmiddellijk tot inkeer kwam, dat het mij speet zulke snoode plannen te hebben gekoesterd; helaas, neen! daar dacht ik voor dat ogenblik niet om; of liever gezegd, daar wilde ik niet aan denken; maar het was alsof ik, toen ik voor mijn kist stond, en gereed was om de boekjes er uit te nemen, eensklaps terug gehouden werd, waarbij ik dacht, dat die boekjes toch geld hebben gekost, en dat ik tot verbranden altijd nog gelegenheid zonde hebben.

Omdat ik van dit snoode plan geen enkel woord had te kennen gegeven, zoo bleef natuurlijk geheel de toelag onopgemerkt, en ben ik van achteren wat blijde geweest, door de Heere voor deze euvelaad te zijn bewaard. Immers aan zulk een heiligschennis zou ik nooit anders dan met diepe droefheid hebben kunnen denken, gelijk nog immer het reeds gevormde plan, ja geheel de geschiedenis, die tot dit plan aanleiding heeft gegeven, met bittere smart mij vervult, en met diep leedwezen doet denken aan de dagen, die ik toen heb beleefd. Omdat echter de genade des Heeren door dezen afval zoo schitterend te voorschijn is getreden, en er zoo daghelder door bewezen is, dat Hij nooit laat varen

het werk Zijner handen, mag dit gedeelte mijner levenservaring in deze bladzijden geenszins ontbreken, en moeten mijne geachte lezers weten hoe het verder is gegaan.

ten zware taak ruste nog op mijne schouders, n. 1. om van Ds. MOOLHUIZEN af te komen. Die man had mij immers zoo vriendelijk ontvangen, en zoo trouw mij ingelicht omtrent alles wat ik ZEw. had gevraagd, zodat het mij al te onbescheiden voorkwam om zoo stil van hem weg te blijven. Dat ik er niet weinig tegen opzag om er heen te gaan, laat zich gemakkelijk denken, omreden ik én voor zijne verdere vriendschap moest bedanken, én zijne verwachting moest beschamen.

Hoewel schoorvoetend, toch ging ik naar ZEw. toe, die natuurlijk dacht, dat ik hem kwam mededen hoe ik voor de waarheid gestreden had, en in mijne overtuiging versterkt was geworden. Hoe vreemd, hoe bedroevend moet het hem derhalve wel niet in de oren geklonken hebben, toen hij moest vernemen, dat ik, nu beter ingelicht, vastelijk geloofde, dat de Messias nog komen moest, en ik derhalve weer zoude leven zoals ik voor enige maanden had gedaan, terwijl ik hem voor de bewezene vriendelijkheid vriendelijk dankte.

Wat die Eerwaarde Leeraar in dit ogenblik wel moet hebben gevoeld, kunnen zij het best beoordelen, die met zorg en liefde eengen tijd een plantje hebben gekweekt, en in zijn wasdom zich hebben verheugd, maar het eensklaps door een boze hand zien uitgeroeid of vertreden.

Hoe deze trouwe herder in dit ogenblik zich gevoelde, weet ik natuurlijk niet; maar wel weet ik dat hij mij ernstig vermaande, en mij wees op de rampzaligen toestand, dien ik tegemoet ging, indien ik in mijne voornemens volhardde, terwijl hij met allen ernst mij aanspoorde, om de Heere te bidden, dat Hij mij met Zijn licht mocht bestralen.

Nu ja, dat hoorde ik wel, maar liet het voor hetgene het was; niet weinig verblijd, dat ik weldra de deur weer uit was, in de gedachte er niet anders dan voor handelszaken er weer in te zullen gaan.

Zoo was ik dan nu gans en al weer de oude knecht, die vroolijk en luchtig over alles heenliep, de naam des Heeren helaas weer even als vroeger durfde misbruiken, en die in alles toonde, dat, hetgeen ik te *Koelvorden* beloofd en aan mijn patroon en zijn gade gezegd had, inderdaad ernstig door mij was gemeend. Wel sprak soms mijn geweten; die stemme echter trachtte ik tot zwijgen te brengen door de gedachte, dat ik nu niet „fijn” meer was, en ik derhalve nu wel weer licht en lucht mocht wezen.

Hoe dwaas, niet waar? alsof ik nu voor een anderen God moest verschijnen, dan wanneer ik de gevoelens der Christenen deelde; en alsof ik nu naar een anderen maatstaf werd beoordeeld dan voor enige dagen. Het was echter de praktijk van mijn arglistig hart, dat mij op valsche gronden gerust wilde stellen; het waren listen des Satans, die mij gaarne in zijne strikken wilde houden.

De Heere echter wilde mij niet aan mijne dwaasheid en blindheid overgeven; Hij had gedachten des vredes over mij en niet des kwaads, zodat Hij mij te sterk werd en op mijn doolweg mij weer staande hield.

Het was des Donderdags van diezelfde week, waarin ik van Ds. MOOLHUIZEN als het ware afscheid genomen had, dat ik van een zeker werk erg vermoeid en warm was, en een ogenblik uitrustte, toen mij, terwijl ik nederzat, eensklaps inviel hoe benauwd en beangst de verdoemden in de hel het toch wel moeten hebben, en hoe het mij wezen zal indien ik daar ook eens kwam.

„Maar neen,” redekavelde ik hier al spoedig tegen in, „ik

kom nu niet in het verderf; indien ik nog met de zaken der Christenen mij bemoeide, indien ik afvallig ware geworden van mijn geloof, ja, dan zou zeker mijn lot allerbedroevendst zijn; nu echter konde ik de toekomst blijmoedig tegen gaan, en zonde met alle oprechte Joden het land der belofte eenmaal beërven.

Deze redenering gaf mij echter geenszins rust en voldoening; het was alsof ook nu de Geest des Heeren weer met mij twistte; en dat deed Hij zeker, want Hij wilde mij niet loslaten, maar veeler op de weg der gerechtigheid terugbrengen. Toen ik mij zoo vleide, dat ik van de helsche straf wel verschoond zonde worden; mij in het verwerpen der waarheid, zoals ik die sinds enige maanden had gezocht, gelukkig achtte; en in de veronderstelling leefde, dat nu alles in rust en vrede was, wierd ik bepaald bij datgene wat God mij tot dusver had geschonken, en wat de wens mijner ziel was geweest.

Ik begon er over na te denken, hoe ik niet maar voor de leus, maar uit oprechte begeerte de waarheid had onderzocht; hoe ik overtuigd was, dat tal van teksten in de Heere Jezus vervuld waren; hoe ik God in Zijne heiligheid en rechtvaardigheid althans enigszins had leren kennen; hoe goed ik, alreeds voor jaren, van vele dwaasheden des Jodendwaas overtuigd was; hoe innig ik mij aan het volk van God verbonden had gevoeld, en hoe ik de Heere vurig en gedurig om licht en uitkomst had gesmeekt. Dat alles vergeleek ik met de gevoelens, die mij sinds j. 1 Maandag bezielde, waardoor het mij zoo duidelijk werd als de dag, dat het mij vroeger beter was dan nu, en dat ik niet *toen*, maar wel *thans* op een dwaalweg mij bevond.

O, wat werd het mij toen bang, want nu meende ik, dat er onmogelijk uitkomst meer voor mij was. Gaarne, zeer

gaarne was ik dadelijk teruggekeerd; zeer gaarne zou ik voor Ds. MOOLHUIZEN mijn schuld en zonde hebben beleden; daartoe ontbrak mij echter de gelegenheid, en dat durfde ik, in de eerste ogenblikken ook nog geenszins wagen. Diep gevoelde ik berouw over datgene wat ik in *Koelvorderb* beloofd en aan mijne huisgenoten medegedeeld had; diep berouw over mijn afval van God.

Gaarne had ik gebeden, en mijne schuld voor de Heere beleden, maar ook dit durfde ik niet wagen; althans niet om bepaald mijne knieën voor de Heere te buigen, of ook maar geregeld, zonder juist te knielen, tot Hem te bidden. Evenwel veronderstel ik, dat er meer dan ik weet, verzuchtingen opgingen tot de Heere, al was het ook maar met een enkel : „O, Heere help !” O, Heere geef licht !”

In dezen toestand bleef ik tot laat in de avond, tot kort voor middernacht; toen ik, nadat mijne huisgenoten zich reeds ter ruste hadden begeven, nog naar Ds. MOOLHUIZEN vluchtte, wien ik in de loop van de avond, door middel van zijne trouwe GEZIENA, van mijne voorgenomen komst had verwittigd.

Hoewel het reeds bij middernacht was, en men bij Ds. 1W. mij niet meer verwacht had, werd ik nochtans even liefderijk als immer te voren door ZEw. ontvangen, voor wien ik nu geheel mijn hart uitstortte.

Wat zou die man anders nu doen, dan mij er op wijzen om tot God mijn toevlucht te nemen; Hem om vergeving van zonde, en om standvastigheid in de waarheid ernstig te smeken ? Ik echter maakte bezwaar om te bidden, en gaf mijne vrees te kennen dat ik tegen de Heiligen Geest gezondigd zoude hebben, omdat ik tegen beter weten in was gegaan. Toen echter mij de weg des Heeren bescheidenlijk uitgelegd, en mij aangetoond was, waarin de zonde tegen

den Heiligen Geest bestaat; aangetoond was, dat iemand, die deze zonde had bedreven, nimmer berouw over dezelve gevoelde, schepte ik weer ruimer adem, omreden het mij o zoo diep smartte, de weg der gerechtigheid, zij het ook maar VOCID enkele dagen, te hebben verlaten. Niets zoude ik liever gewild hebben, dan die dagen uit mijn geheugen te kunnen wisschen, of ongedaan maken, hetgeen ik toen heb bedreven.

Bovendien werd mij, nadat Dominé over mijn zielstoestand met mij gesproken, en bepaald enige vragen gedaan had, door ZEw. de verzekering gegeven, dat, indien ik zoo gesteld was, als hij nu van mij had vernomen, ik de gevreesde zotide dan niet had bedreven. Nadat hij mij nogmaals tot ernstig bidden en nauwkeurig onderzoek aangespoord had, keerde ik weer huiswaarts, en gevoelde mij een geheel ander mens, dan @enige ogenblikken te voren. Nu durfde ik weer vrijmoedig naderen tot de troon der genade, waaraan ik ook dringend behoefte gevoelde; behoefte om schuld te belijden, vergeving te smeken, en te bidden, dat de Heere mij voortaan bewaren mocht om niet meer te worden geslingerd, en om ten allen tijde vrijmoedig voor Zijn naam en zaak uit te komen.

Kan ik, gelijk uit het medegedeelde genoegzaam gebleken is, aan dit deel mijner levensgeschiedenis, niet anders dan met droefheid denken, aan de andere zijde kan ik weer niet genoeg bewonderen de trouw en de genade des Heeren, die ook dezen treurigen toestand voor mij heeft doen medewerken ten goede. Niet alleen toch werd ik sinds dien tijd standvastiger om voor de behoefte mijns harten uit te komen, maar ook werd ik aan mijzelf hoe langer hoe dieper ontdekt.

Het behaagde de Heere om mij meer en meer met mijzelf bekend te maken, en mij mijn verloren toestand klaarder te laten zien. Het was alsof mijne zonden dagelijks meerder werden en al mijn doen bij de handen mij afbrak. Dat was natuurlijk een diepe teleurstelling; maar eene teleurstelling, die volstrekt noodzakelijk was, en waarvoor ik van achteren de Heere niet genoeg kan danken. Immers het bewustzijn van onzen verdoemlijken toestand voor God is volstrekt noodzakelijk om naar de verlossing in Christus meer te verlangen en om in de weg van vrije genade te worden behouden.

Meer en meer deed de Heere mij dan ook zien, wie ik was; hoe al mijne werken, de beste niet uitgesloten, met zonde waren bezoedeld, en dat ik niets, hoegenaamd niets had aan te wijzen, dat ik bij Hem in rekening kon brengen. Het ging mij zoals wij bij Ezechiël vinden geschreven : hoe dieper ik groef, hoe meer gruwelen ik vond.

De weg om door iets van mijne zijde behouden te worden was alzoo volkomen afgesneden; dit geloofde ik met alles wat in mij was; want niet alleen las ik het op schier elke bladzijde der Heilige Schrift, maar ook leerde ik mijzelf meer en meer kennen als een bedorven Syriër, als onbekwaam, zoals de Catechismus zegt, tot enig goed, en geneigd tot alle kwaad.

Neen, nu verwonderde ik mij niet meer, zoals ik de eersten Zondagavond bij Ds. MOOLHUIZEN had gedaan, over de klacht der Christenen, dat hun hart zoo bedorven was; en dat zij niet tederder voor de Heere konden leven; die klacht konde ik nu o zoo goed verstaan, en moest ik menigmaal zelf uiten.

Dit gezicht wekte natuurlijk hoe langer hoe helderder het bewustzijn in mij, dat alleen Gods ontferming en genade mij redden kon. Immers alles was aan mijne zijde afgesneden; noch mijn geboorte uit Joodsche ouders; noch mijne

goede werken; noch mijne beste voornemens, gaven mij meer rust voor het hart, meer hoop voor de toekomst, want ik had door genade dat alles reeds leren kennen als ,ijdelers, dan de ijdelheid zelf."

Op die genade en ontferming te pleiten, was dan nu ook het enig rustpunt van mijn hart. Wel had ik nog niet het volle inzicht in het borgtochtelijke van de Messias,

en durfde ik dus ook de Heere Christus nog niet als zoodanig erkennen; maar helder als kristal was het mij, dat ik alleen door genade kon behouden worden; evenzeer dat er wel tien teksten waren, die voor Christus als de ware Messias pleitten, tegen een die er *tegen* scheen te getuigen. Het spreekt van zelf, dat in geheel de Heilige Schrift niet één enkel woord *tegen* Immanuël is gericht; in de dagen waarvan ik nu echter spreek was ik, zoals gezegd is, nog niet ten volle overtuigd van de waarheid in Christus; zodat ik wel eens uitdrukkingen vond die naar mijne mening aanwezen, dat de Messias nog *niet* gekomen was. Zulke gezegden vond ik echter in dezen tijd niet zoo heel veel meer, zodat ik niet ver meer was van het geloof, dat alleen in de Heere Jezus alle heil en zaligheid is te vinden.

Dientengevolge was het mijne innige en gedurige bede, dat de Heere toch mijne zonden vergeven en mij genade bewijzen mocht, en dat, indien Christus de Messias was die aan de vaderen was beloofd, en indien Die alleen ons kon redden, ik dan toch in Hem mocht geloven, teneinde ik in de wegen des Heeren wandelen en volkomen vrede voor mijn harte smaken mocht. Ook heb ik menigmaal het gebed des Heeren gebeden. Ik deed dit in de Hebreeuwsche taal, wijl dit voor mijn gevoel veel aangener was dan

in het Hollandsch. Dit formuliergebed was echter geen blote of doode formule voor mij. Neen met diep gevoel en ernstig nadenken heb ik meestal bede voor bede geslaakt, vooral waar ik bad om vergeving van zonden.

Het was mijn innige begeerte en diep gevoelde behoefte om in de waarheid meer licht te ontvangen, en voor de Heere te leven, hetwelk ik, nu hier, dan daar, nu op de eene, dan op de andere wijze, van de God des levens heb gesmeekt.

Hoe vele malen heb ik mijne knieën gebogen, mijne begeerte de Heere bekend gemaakt; nu eens in de schuur, dan eens in de kelder of op zolder heb ik mij gedrongen gevoeld om mij af te zonderen, of heb ik onder mijne werkzaamheden de Heere om de vervulling mijner behoefte gevraagd. Dit was mij veeltijds een ware verruiming, een ademtucht der ziele, waarbij ik toen reeds de waarheid ondervond van hetgeen 20 jaar later op het eeuwfeest der Zondagscholen is gezongen :

„Het gebed is de toevlucht, de steun en de kracht,
Het leven van hem, die verhooring verwacht.”

Te kunnen bidden tot God, te kunnen spreken met Zijn volk, en te kunnen denken over Zijne wegen, was toen mijn grootste vermaak, en ook inderdaad mijn dagelijksch werk.

Omdat ik de Heere Jezus nog niet als de Messias durfde erkennen, dus ook nog niet in een Drieëenig God geloofde, en ook evenmin een Drieëenig God durfde aanbidden, bad ik tot God, als de God van Abraham, Izaak en Jakob; hetwelk ik natuurlijk met de meeste vrijmoedigheid heb durven doen, en waardoor ik, van achteren beschouwd, toch, zij het dan ook onbewust, tot de Drieëenigen God heb gebeden; want de God van Abraham, Izaak en Jakob is geen ander God dan Vader, Zoon en Heilige

Geest; de trouwe Verbonds-God van al Zijn volk, de hoorder der gebeden, en de helper uit ellenden van allen, die tot Hem komen, en op vrije genade alleen pleiten, gelijk ook ik heb mogen ervaren, zoals verder zal blijken.

Die gebedsverhooring was al dadelijk op te merken in de hartelijke toegenegenheid, ja innige gehechtheid, waarmede ik mij aan het volk des Heeren verbonden gevoelde, en in het sterk verlangen dat mij bezielde om de godsdienst der Oud-Gereformeerden bij te wonen.

O, hoe brandde mijn hart van vurig verlangen, om ook eens weer onder de prediking der zuivere waarheid op te mogen gaan; hoe achtte ik de mensen gelukkig, die eiken Zondagmorgen uit de omliggende gehuchten naar *Emlenkamp* kwamen toestromen, om de geliefden Leeraar te kunnen horen; en hoe sloeg ik van schaamte de ogen neder, wanneer ik het volk, waarmee ik zoo gaarne had willen spreken en willen opgaan, in mijne dagelijksche bezigheden tegenkwam of voorbij onze deur zag gaan.

Alsof het op de dag van gisteren is gebeurd, zoo levendig staat het mij nog voor de geest, hoe ik wegens de warmte met opene deur werkzaam was, en het volk tempelwaarts zag spoeden, en het schier niet uitstaan kon, dat ik niet met hen kon gaan, maar in mijne bezigheden werkzaam moest wezen.

Er was echter niets aan te doen; ik was dienstbaar, en moest mij, gelijk van zelf spreekt, aan de orde van het huisgezin en aan de Joodsche inzettingen onderwerpen. Zoveel ik echter kon, hetzij des Zondagsavonds, hetzij in de dagen der week, zocht ik de vromen op, die, dank zij 's Heeren ontfermende genade, in alle hoeken van het dorp, en rondom hetzelfde te vinden waren, en in wier midden ik menig aangenaam ogenblik gesleten heb. Dat was dan althans

enigermate een vergoeding voor het genot, hetwelk ik des Zondags moest ontberen, daar mij menige goede wenk gegeven werd.

Het is toch maar waar, dat wij, als wij pas op de weg komen, nog zeer onervaren zijn in het woord der gerechtigheid; dat wij dwaallicht dikwerf voor starren aanzien, en, indien God het niet verhoedde, in blinden ijver menigmaal daden zouden doen, die ons later diep zouden berouwen, en waardoor niet zelden de vijanden aanleiding zouden krijgen, om de naam des Heeren te lasteren.

Maar •

„De Heer verlost en spaart
Zijn volk, dat op Zijn hulp vertrouwt,
Het zal, door Hem in gunst beschouwd,
Niet schuldig zijn verklaard.”

Aan die verlossende en sparende liefde des Heeren heb ook ik het te danken, dat ik o. a. door ervarene Christenen aangedrongen werd om niet te lang op de gezelschappen te blijven, en mijne werkzaamheden zoo stipt mogelijk te verrichten, ook al moest ik menig genot er door ontberen. Die wenken waren mij toen een zeer groot raadsel, weshalve ik ze lang altijd niet konde billijken; van achteren was en ben ik er echter o zoo dankbaar voor, en zie ik duidelijk in, dat er in de beginne van de bekering des mensen meestal vreemd vuur op het altaar is. God is een God van orde, Die wil, dat wij onze roeping getrouw zullen behartigen; en dat wij tonen, dat, naarmate de godzaligheid meer door ons wordt bemind, wij ook meer met al onze macht doen, wat onze hand immer zal vinden.

Zoo had dan door de goede hand des Heeren over mij, datgene wat men te *Koevorden* ten kwade gedacht had, nog- thans een goede uitwerking op mij; al blijft: het waar, dat ik nog immer met smart terugdenk aan de strikken, die mij daar werden gespannen, en waarin ik, helaas, een dag of vier verward heb gezeten. De Heere zelf maakte echter die strikken genadiglijk los, zodat de gevangene vogel weer vrijelijk kon ademen, en zijne wieken evenals te

voren, weer onbelemmerd kon uitslaan. Ja, de Heere gaf meerdere genade, nademaal ik sinds dien tijd veel vrijmoediger voor Zijn naam en zaak uitkwam, en ik aan de bewarende hand des Heeren veel meer behoefte gevoelde.

Een natuurlijk gevolg van die meerdere vrijmoedigheid was echter, dat mijn patroon diep met mij teleurgesteld was; waarover hij onverholen zijn misnoegen te kennen gaf. Trouwens, dit was op zijn standpunt geenszins te verwonderen.

Immers had ik, van *Koevorden* teruggekeerd, hem en de zijnen meegedeeld hoe het bij mijne familie was gegaan; hoe ik beloofd had, mij aan bespiegelingen van de &ristelijken Godsdienst niet meer te zullen overgeven, maar voortaan als een onberispelijk Israëliet te leven. Ik had plechtig betuigd, dat, hetgeen ik beloofd had geen lippenwerk, maar hartetaal was; en nu was ik weer zoo spoedig op het oude doolpad teruggekeerd; ja scheen nog' veel sterker naar afval te neigen, dan immer te voren.

Is het wonder dat het voorhoofd van de anders zeer beminnesswaardigen en mij toegenegen patroon, zich fronsde, en dat hij zijne verontwaardiging in zeer sterke bewoordingen lucht gaf? Is het wonder, dat hij mij beschouwde als iemand die hem maar wat diets had willen maken; als iemand, op wiens woorden men volstrekt niet rekenen kon, en dat hij dientengevolge mij dreigde te ontslaan? Laat het zich niet ten volle verklaren, dat het harde „woord hem ontviel, dat

men iemand , die in godsdienstige zaken een huichelaar was, nog veel minder in tijdelijke zaken vertrouwen kon. Hij zou echter wel weten wat hem te doen stond, n. 1. andermaal met mijne familie over mij spreken, die dan wel maatregelen zoude nemen, om mij van mijne dweepzucht te genezen.

Dat hij dit werkelijk heeft gedaan, werd ik dan ook maar al te spoedig gewaar, toen ik de boodschap ontving om wederom te *Koelvorden* te komen; waar ik o zoo weinig zin aan had, maar waaraan ik niet konde ontkomen. Dit werd mij nog te moeilijker gemaakt, doordien de herinnering aan de sterfday van mijn vader aanstaande was, en ik dan weer ter Synagoge moest gaan.

Op dien dag wordt er weer, evenals gedurende 11 maanden van het sterfjaar, *K a d d i s c h* gezegd. Nu was ik ten volle overtuigd dat dit *Kaddi s c h* zeggen, een ijdele ceremonie was , weshalve ik er o zoo erg tegen opzag, om deze formaliteit waar te nemen; toch ontbrak mij de vrijmoedigheid om dit ridderlijk te kennen te geven; en ging ik z66 vroegtijdig op reis, dat ik nog aan de voor-avond van genoemden herinneringsdag het gebed in de Synagoge kon bijwonen.

Met blijdschap reisde ik mijn weg wel niet, maar toch in veel betere gemoedsgesteldheid als toen ik denzelfden weg de laatste maal van *Koelvorden* naar *Emlenkamp* afgelegd had; toen had ik de belofte achtergelaten om aan niets van dat-gene, wat mij tot dusver had bezig gehouden mij meer te storen, nu brandde de begeerte in mijn hart, om in oprechtheid voor de Heere te leven; toen steunde ik op eigen kracht, nu zocht ik hulpe bij God, Wien ik om licht en vrijmoedigheid vurig en gedurig smeekte; toen had Satan mijne zinnen verblind, nu kon ik in vele opzichten tusschen licht en duister vrij duidelijk onderscheiden. --- 117 —

Omstreeks 7 ure ten huize van mijn Oom komende, trof ik tot mijne grote verwondering daar een van Neêrlands Opperrabijnen aan.

Nu durf ik niet vast zeggen, of men dien leeraar in Israël bepaald om mijnentwil ontboden had; ook niet of hij uit eigen beweging gekomen was; dat ZEw. echter omtrent mij ingelicht was, werd al zeer spoedig ópenbaar. Nauwelijks toch had de een de ander gegroet, en naar de welstand gevraagd, of bedoelde Heer knoopte een gesprek met mij aan, waarin hij o. a. er op wees hoe het mijne dure roeping was herwaarts te komen om gedurig de Synagoge te bezoeken, wijl te *Emlenkamp* daartoe de gelegenheid mij ontbrak. Maar dit zou ik, veronderstelde ZEw., ongetwijfeld ook wel doen, te meer wijl het het treurjaar mijner Moeder was, en ik derhalve als een echt Israëliet het *Kad d i s c h*-gebed verrichten moest.

Hoe onnozel, hoe opgesmukt niet waar ? Alsof iemand, die een weinig mensenkennis bezit, niet dadelijk begripen kon, dat de Heer Rabbijn wel anders, wist dan hij sprak; begripen kon, dat de uitgesprokene veronderstelling slechts voorgewend was, ten einde de onnozelen jongeling te verschalken, en een antwoord hem te ontlokken.

Een mijner Tantes voorkwam mij echter, en gaf de schijnbaar niets kwaads vermoedenden Rabbijn de nodige inlichting, zeggende, dat ik niet veel lust in de Israëlitischen godsdienst betoonde, maar helaas liever over Christelijke zaken sprak, en mij voortdurend daarmede bezig hield.

Ja, dat was geen wonder, merkte de Rabbijn op; ik had ook veel te veel conversatie met de Christenen, die zeker wel eens met mij spraken over Christus en het Nieuwe Testament. Vast wist ZEw. het dus niet, zou men zoo zeggen; wel neen, hij woonde immers elders, en was nu maar eens

zoo geheel toevallig te *Koevorden*, waar hem door niemand, ook niet door mijn vrome Ooms en Tantes van dien aanstaanden „Mes ch umma d" te *Emlenkamp* ook maar iets was gezegd. Het was alles inspiratie van het ogenblik, hetgeen deze herder Israëls met een schaap zijner kudde sprak.

Het was natuurlijk ook louter toeval, volstrekt geen voorgenomen plan, dat die Afgescheidenen het ontgelden moesten; dat ik mij veel met deze mensen ophield was, ja, de Eerwaarden Heer gans en al onbekend. Het viel ZEw. maar zoo uit de mond, dat die lieden altijd over de Bijbel spraken, waarbij zij dan immer de profetische uitspraken verdraaien. Zoo wordt o. a. — o, die Afgescheidenen! -- ook Jesaja 7 : 14 door hen verdraaid, als zij dezen tekst op Christus toepassen.

Op mijn verzoek om mij dan een juiste verklaring te geven, legde hij die aldus uit :

„Het grondwoord, door maagd vertaald, wil zeggen : „verborgen", weshalve dit vers aldus moet worden gelezen : „Ziet er gaat iets verborgens zwanger; n. 1. er zal iets geopenbaard worden; al weet men nu nog niet wat het is, noemt zijn naam maar Immanuël „God met ons"; want God zal die zaak wel doen uitkomen en ten goede besturen."

Hoe gezocht deze verklaring ook was, en hoe weinig ik mij er ook in kon vinden, er werd geen andere gegeven; weshalve ik verzocht mij Jesaja 53 een weinig op te willen helderen. In plaats van dat aan dit verzoek werd voldaan, deed de Heer Rabbijn mij de vraag : waarom ik in Jesaja studeerde, en of ik aan de 5 boeken van Mozes niet genoeg had.

Die vraag beantwoordde ik met een wedervraag, n. 1. of het dan verboden was om in Jesaja te studeren, nademaal die toch ook tot het woord des Heeren behoorde ?

Zeker, mocht dat wel; maar die profeet was voor mij te

zwaar en te duister, meende ZEw.; waarop onwillekeurig door mij werd ingebracht, dat ik dan des te meer de voorlichting van onze wijzen en geleerden nodig had. Dit had ten gevolge, dat men eindelijk clan ook begon te verklaren, waarbij geheel het Capittel op Israël toegepast werd, en wel in dezer voege :

Wanneer Israël naar Kanaan zal teruggekeerd zijn, dan zullen de Heidenen uitroepen : „Wie heeft geloofd, dat zulk een veracht volk weer tot zoo grote heerlijkheid zoude komen; nu zien wij, dat aan hen waarlijk de arm des Heeren is geopenbaard." Het 2. en 3e vers zag op de verachting en verstrooiing van Israël, waarmee de verklaring een einde zoude genomen hebben, hadde ik niet om opheldering verzocht ook van die verzen, waar de profeet zegt : „Hij is om onze overtredingen verwond, om onze ongerechtigheden is Hij verbrijzeld; de straf die ons de vrede aanbrengt was op Hem, en door Zijne striemen is ons genezing geworden."

Dit alles zag echter volgens de mening van de Rabbi op Israël, hetwelk n. 1. om de zonden der Heidenen verstrooid en geplaagd was geworden, waardoor het de krankheden der volkeren gedragen heeft.

Het een scheen mij even ongeloofwaardig toe als het andere, zeer duidelijk inziende, dat dit de mening van de profeet niet zijn *kon*, waardoor ik in mijne overtuiging, dat die profetie op de Heere Jezus zag, niet weinig werd versterkt. Toch waagde ik nog een poging om ook over de laatste verzen van genoemd hoofdstuk de opvatting van de geleerde in Israël te vernemen; die poging mislukte echter geheel, doordien ik ten antwoord ontving, dat ZEw. zich niet als dienstknecht van mij wilde laten gebruiken, en het derhalve maar best was, dat ik mijn vragen staakte; waarbij enige gezegden uit de Talmud aangehaald werden, om mij van mijne dweepzucht te genezen.

Toch had ik behoefte aan nog ééne vraag, n. 1. of ZEw. mij ook vertellen kon, wat God aan zijne ziel had gedaan.

Deze vraag wekte niet weinig zijne verbazing. Wie toch had ooit zoo iets onzinnigs gehoord! Nu immers wilde ik indringen in verborgene zaken, die door geen mens ter wereld opgelost kunnen worden. Hoe toch zouden de krachten en werkingen der ziel voldoende kunnen worden verklaard; die immers zijn onzichtbaar; weshalve mijn vraag enkel voortkwam uit phantastische denkbeelden, hetwelk ook door mijne familie werd toegestemd. Ik daarentegen beried mij op David, die er niet zoo vreemd van scheen te zijn, aangezien hij in de 66sten psalm zegt: „Komt, hoort toe, o allen, gij die God vreest, en ik zal vertellen wat Hij aan mijne ziele gedaan heeft.”

Maar ook hierop was alweer een antwoord gereed, en wel, dat wij ons niet bij David kunnen vergelijken, en al zijne gezegden ook niet kunnen uitleggen; weshalve wij zoodanige diepzinnige verzen voor de toekomst moeten overlaten. Bovendien was het nu weldra tijd voor de avond-godsdienst; had ik echter later omtrent een of andere duistere zaak inlichting nodig, dan mocht ik gerust schrijven, waarop dan zoo spoedig mogelijk de nodige inlichting zou volgen; waarmee dit gesprek, hetwelk een paar uur geduurd had, was afgelopen.

Toen wij na de godsdienstoefening ten huize mijner familie teruggekeerd waren, vroeg Tante mij, of de WEw. Heer Rabbijn mij nu van mijne dwalingen overtuigd had; waarop ik ontkennend antwoordde, en er bij voegde, dat ik zelfs geen ogenblik in mijne overtuiging was geschokt; ook oordeelde ik het volsterkt niet nodig om, zoals Tante had voorgesteld, meervermelden Leeraar nogmaals te laten komen, om mij beter in te lichten. Dit gebeurde tot mijne

grote blijdschap dan ook niet, en zoo kon ik, na zeer ernstig vermaand te zijn, weer vertrekken.

Met vrijwat meer rust en vrede, met veel meer vrij- en blijmoedigheid kon ik nu mijn weg bewandelen, dan toen ik de vorige keer *Koevorden* had verlaten; nu kon ik de Heere danken, dat Hij mij genade had verleend om het ware van het valsche te onderscheiden, en in mijne keuze onwrikbaar staande te blijven. Ook bij en na mijne tehuiskomst mocht ik standvastig blijven, en tegenover mijne huisgenoten even vrijmoedig getuigen, als ik tegenover mijne familie had gedaan.

Wijl nu de Leeraar der wet, voor wien ik mij had moeten verantwoorden, mij vrijheid had gegeven om, indien ik iets had te vragen, dat dan maar vrijmoedig te doen, schreef ik ZEw. een brief, waarin ik o. a. wees op het onhoudbare gezegde, dat men leven zal gelijk onze voorouders geleefd hebben, zonder zich om allerlei geloofszaken te bekommeren; op de heiligheid en rechtvaardigheid des Heeren; op de zinledigheid van de Israëlitischen godsdienst, en op onderscheidene fabelen in de Talmud, terwijl ik ZEw. vriendelijk om antwoord verzocht.

Nauwelijks had ik dezen brief geeindigd, of mijn patroon ontving een bezoek van een geloofsgenoot, de Heer LEEDIANS Uit *Halteren*, in Pruisen; iemand die vroeger Israëlitisch godsdienst-onderwijzer was geweest.

Al spoedig door mijn patroon omtrent mijne gevoelens ingelicht, trachtte ook hij mijne „dwalingen” mij onder het oog, en tot andere gedachten te brengen, waarmee hij echter niet veel ingang bij mij vond; hetwelk ik hem niet onduidelijk deed gevoelen. O. a. deelde ik hem mijn onderhoud mee met de Rabbijn; alsook dat ik juist een brief voor ZEw. in gereedheid had gebracht, dien ik op verlangen van

den heer LEHIVANS voorlas, met het verzoek denzelven aan de waarheid te toetsen en mij ridderlijk zijne mening omtrent denzelven mede te delen.

Aan dit verzoek werd dan ook voldaan; de brief, meende de Heer LEMANS, kon ik gerust afzenden, terwijl hij toestemde, dat er in onzen Joodschen godsdienst veel te wenschen overbleef. Toch zou het volstrekt ongeoorloofd zijn om het voorvaderlijk geloof te verlaten, dewijl het het oudste was dat er bestond, en wijl Israël het door God zelf uitverkoren volk was.

Hiertegen merkte ik op, dat de oudheid geen kenteken der echtheid konde zijn, omreden het rijk der duisternis nog veel ouder was; en wat de Verkiezing van Israël betrof, deze was zeker waar; even waar was het echter, dat, indien wij ook thans nog het volk van God waren, wij dan ook de lof des Heeren moesten vertellen, hetwelk geenszins het geval was, zoals ik nader uiteen zette.

Veel meer scheen het mij toe, zeide ik verder, dat de ware aanhangers van Jezus Christus het volk van God uitmaakten, omreden ik niet anders zien kon of Hij was de enige hoeksteen die volgens Jes. 28 : 16 in Zion gelegd is, en derhalve de ware Messias, die aan de Vaderen is beloofd. Hiervoor haalde ik onderscheidene teksten uit het Oude Testament aan; o. a. ook die uit Psalm 2 : „Kust de Zoon, opdat hij niet toorne."

Dit had echter volgens de heer LEHIVANS een gans andere betekenis, en wel deze, welke opvatting wederom kan dienen als proeve van Joodsche Schriftverklaring :

„N aschku bar" moet n. 1. niet vertaald worden door : „Kust de zoon," — maar : „wapent u met zuiverheid, d. i. met gerechtigheid." En wel hierom, wijl David hier niet het Hebreeuwsche „Ben", maar het Chaldeeusche „B a r"

gebruikt.; terwijl het andere woord „N as chk u" even goed door : „wapent u" als door „kust" kan worden vertaald.

Tegen deze opvatting had ik echter groot bezwaar, zeggende, dat wij bij Gen. 14 : 14 : „En Abraham wapende zijne onderwezenen", niet vinden „W ajischa k", maar „Wajorek eth chanichow".

Op mijn vraag: wat David wel bedoeld zoude hebben met de uitdrukking in Ps. 69 : 22: „Zij hebben mij gal tot mijne spijs gegeven; en in mijnen dorst hebben zij mij edik te drinken gegeven", ontving ik een zeer eigenaardig antwoord; en wel, dat David dit op mij had gezegd : omreden ik honger en dorst had naar zaken die mij niets aangingen, noch baten zouden. Wat deed ik echter ? Ik nam tot Christen-leeraars de toevlucht, maar die gaven mij edik en gal, waardoor mijn toestand nog erger werd; tot God moest ik veleer mij wenden, die zoude reinen wijn mij inschenken.

Ik zeide, dat ik dit lang reeds gedaan had en voortdurend deed; dat wij echter geen hoorbare stem uit de hemel ontvingen, en derhalve wel opheldering mochten vragen, van hen, die ons opheldering konden geven; en dat ik daartoe vele Christen-Leeraars beter in staat achtte, dan de geleerden in Israël.

Uit dit alles moest de Heer LEIEVIANS wel opmaken, dat mijn overtuiging reeds diep was gevestigd; hetwelk hij ook onverholen uitsprak, en er ten slotte bijvoegde, dat het wel bezwaarlijk zonde gaan, om mij van mijne dwalingen af te brengen.

Die overtuiging kon ten volle door mijn patroon worden gedeeld, omreden die van mijne gesprekken en wensen vrij goed op de hoogte was. Hoe langer hoe sterker toch deed de behoefte zich bij mij gevoelen om, zoo dikwerf de

gelegenheid zich maar aanbood, over het een nodige met mijne huisgenoten te spreken, waarbij ik dan meer dan eens onbewimpeld zeide, dat, als ik de beloften des Ouden Testaments naging, het mij dan volstrekt niet ongelooflijk voorkwam, dat Jezus Christus, die door de Christenen als hun Vorst en Zaligmaker wordt erkend, de ware en enige Messias is. Is dat waar, voegde ik er dan dikwerf aan toe, dan is er buiten Hem ook geen zaligheid mogelijk, en heeft ieder wel toe te zien of de rechte weg, de weg ten leven door hem wordt bewandeld. Maar dan is het volstrekt noodzakelijk de Heere te bidden, dat Hij de ogen ons opene, ten einde wij Zijne beloften leren verstaan, dezelve geloovig omhelzen, en wij niet aan verkeerde schriftuitlegging ons schuldig maken

Veel ingang vonden zulke opmerkingen echter niet; integendeel hadden ze meestal minder aangename tonelen ten gevolge, die ik liefst met stilzwijgen voorbij ga, waarbij het echter steeds duidelijk openbaar werd, dat de Heere Jezus gezet is tot een val en een opstanding veler in Israël.

Inmiddels zaten mijne familieleden, bepaaldelijk mijne Ooms en Tantes te *Koevorden*, niet stil om mij van mijn dwaalweg, zoals zij zeiden, af te brengen; waartoe zij des te meer zich gedrongen gevoelden, nu zij wel merkten dat noch het onderhoud door de Rabbijn, noch het gesprek met de Heer LEHMANS, waaromtrent zij ingelicht waren, de gewensten invloed op mij uitoefenden. Meermalen ontving ik dan ook bericht om weer eens over te komen, waaraan ik echter niet eer gehoor gaf, voor dat ook mijn patroon er sterk op aandrong, en ik, om erger te ontgaan, op zekeren Vrijdagmiddag mij weer derwaarts begaf.

Dat ik biddende mijn weg bewandelde, laat zich gemakkelijk begrijpen; ik gevoelde diep, dat ik het licht en de

leiding des Heeren in alles zoo nodig had; en ik had niet te vergeefs gebeden :

„Want God was aan mijn zij;
Hij ondersteunde mij
In 't leed dat mij genaakte.”

Nadat ik 's Vrijdagsavonds door Tante PEREL sterk berispt werd over mijne voortdurende hardnekkigheid, maar ik' ook evenzeer vrijmoedig uit mocht komen voor hetgeen wat op de bodem van mijn hart lag, moest ik de volgende namiddag weer ten huize van een mijner Ooms verschijnen, waar o. a. ook de Heer A. FRANK, dezelfde aan wien ik vroeger beloofd had Jood te zullen blijven, alsmede de Heer DE LANGE, Israëlitisch onderwijzer, tegenwoordig was.

Deze nam allereerst het woord en deelde mij mede, dat een antwoord van de WEw. Heer Rabbijn ingekomen was op de brief door mij aan ZWEw. gericht; begeleid door een schrijven aan de Heer FRANK, waarin het aan diens keuze gelaten werd om de voor mij bestemde brief mij al dan niet te overhandigen. Omdat zoowel de Rabbijn als de saamgekomenen bevreesd waren, dat ik de brief, in geval hij in mijn bezit was, aan de Christenen zou laten lezen, en dezen de spot er meê zouden drijven, oordeelden zij het raadzamer om hem onder hunne berusting te houden, en zich te vergenoegen met mij zijn inhoud bekend te maken.

Die brief begon met het woord van Salomo : „Antwoord de dwaas naar zijne dwaasheid, opdat hij niet wijs in zijn ogen zij; antwoord de dwaas niet naar zijne dwaasheid, opdat gij hem niet gelijk wordt,” ZEw. had het eerste gekozen, om de dwaas naar zijne dwaasheid te antwoorden.

Omdat die epistel slechts eenmaal onder mijne ogen is geweest, en slechts eenmaal mij is voorgelezen, kon ik na-

tuurlijk niet alles er van onthouden; dit echter heb ik bij mijne tehuiskomst kunnen optekenen, dat volgens ZEws. gevoelen noch ik, noch iemand anders te *Emlenicamp* bevoegd is om de Talmud te beoordeelén, en dat ZEw. zich niet verplicht gevoelde, dat heilige boek voor mij uit te leggen. Vooral het slot was bijzonder eigenaardig, en voor een Herder Israëls, iemand, die de dwalende schapen zijner kudde moet trachten terecht te brengen, zeer kenmerkend: dat slot luidde letterlijk aldus :

„Ik weet u geen beter raad als deze : laat u dopen, hoe eerder hoe beter; opdat een booswicht uit Israël uitgeroeid worde, en Israël geen aanstoot meer aan u heeft."

Hartelijk, niet waar ? en wel een bewijs, dat de tekening van de ontrouwe herders in Ezechiël 36 niet te donker is gekleurd.

Inmiddels begrijp ik me niet, dat, als het waar is, wat in dat Rabbinale schrijven geschreven stond, n. 1. dat ik als gedoopte Israël geen aanstoot meer zonde geven, waarom ik dan na mijn doop nog zoo menigmaal door Israëlieten gescholden en op allerlei wijze beleedigd ben. Neen, het is niet waar, dat de tot de Heere gebrachte Israëliet, na zijn doop geen aanstoot meer voor Israël is; zoolang het deksel van het aangezicht niet afgenomen is, zal die aanstoot blijven, omreden de ergernis des kruises niet eer weggenomen wordt, voordat we voor het kruis van den Heere Jezus in geest en waarheid hebben leren knielen.

Van dien Christus heb ik ook na het voorlezen van de brief, nog vrijmoedig mogen getuigen, en door de genade des Heeren standvastig mogen blijven, hoevele pogingen ook aangewend werden, om mij te doen struikelen en vallen, en hoezeer het ook openbaar werd, hoe ver een blinde ijver ons kan brengen.

Wijl de orde in het spreken reeds lang was verbroken, en mij van de eenen dit, van de anderen dat bitse woord toegeworpen werd, wilde ik aan dit samenzijn gaarne een einde maken; evenwel niet voordat ik de Heer DE LANGE dezelfde vraag had gedaan, die ik aan de Rabbijn had voorgelegd; maar evenals deze werd ook gene over zulk een vraag niet weinig verbaasd, en deed hij mij de wedervraag wat *ik* daar wel van dacht.

Als wij vertellen, gaf ik hierop ten antwoord, wat God aan onze ziele gedaan heeft, dan vertellen wij hoe wij van dood levend, en van een arm en doemwaardig zondaar een kind van God zijn geworden.

Die taal klonk echter z66 vreemd, dat men verwonderd vroeg, wat men met zulk een krankzinnig mens moest beginnen, waarna het voorstel werd gedaan — zij het dan ook schertsende — om mij naar een krankzinnigengesticht te zenden, ten einde ik van mijne dweeperij zonde genezen.

Of dat voorstel nu al dan niet ernstig gemeend was, toch kwam ik met al wat in mij was, tegen hetzelve op, en deed met nadruk uitkomen, dat de Heere mij het volle gebruik mijner geestvermogens tot op dit oogenblik toe had verleend. Tevens wees ik er op, dat de door mij gedane vraag volstrekt geen krankzinnigheid verraadde, maar gegrond was op het dierbaar en onfeilbaar Woord des Heeren; en dan ook door vele eenvoudige Christenen zeer goed kon worden beantwoord.

Dit woord scheen zoowat denzelfden indruk te maken, als de mededeling van de Apostel Paulus aan de Joden, dat God tot hem gezegd had : „Ga henen : want ik zal u verre tot de Heidenen afzenden." Toen Paulus dit gezegd had verhieven zij hunne stemmen, zeggende : „Weg van de aarde met zulk eenen, want het is niet behoorlijk, dat hij leeft." Hand 22 : 21, 22.

Ook thans werd de beweging vrij hevig, zodat het gesprek niet kon worden voortgezet, en de een her- en de andere derwaarts vloog.

Weldra kwam men echter weer samen, en scheen het onweder eensklaps opgetrokken; want op zeer minzame wijze werd nu met mij gesproken, en de belofte mij gegeven, dat ik een zeer voordelig en gelukkig leven zoude hebben, indien ik slechts naar goeden raad wilde luisteren, en mijne dwaze denkbeelden wilde laten varen. Alles wat ik dan tot dusver had gedaan zou mij gaarne worden vergeven, en ik zou voorrechten genieten, boven alle leden der familie. Het best zonde dan zijn, dat ik maar dadelijk te *Koevorden* bleef; mijn patroon zonde men dan wel tevreden stellen, zodat ik zonder zorgen konde zijn. Bleef ik echter in mijne dwalingen volharden, dan zonde ik niet meer als lid der familie worden beschouwd en in der eeuwigheid hun aanzicht niet meer zien.

Dat was inderdaad weer een harde proef; aan de een kant werd mij het bekoorlijke der wereld voorgehouden; aan de andere kant met het meest schrikwekkende gedreigd; er werd zodoende weer op mijne hartstochten gewerkt. Toch gaf de Heere mij genade om staande te blijven, en ontkwam ik door een zeer eenvoudig middel aan het dreigend gevaar.

Zonder op de dreigementen of beloften bijzonder te letten, maakte ik de opmerking, dat, al zou ik aan de voorgestelden eisch ook beantwoorden, ik in elk geval niet dadelijk kon blijven, wijl dat tegen wet en orde in zou lopen; en ik bovendien nog zoveel te *Emlenkamp* had te regelen, dat direkt blijven ten eenemale onmogelijk was.

Deze opmerking stemde een mijner Ooms ogenblikkelijk toe; die in dadelijk blijven votstrekt geen heil zag, omreden ik, wannees het mij in hun midden niet mocht bevallen, wel

spoedig de wijk zoude nemen. Hoogstnoodzakelijk echter achtte hij het, dat ik uit *Emlenkamp* wegkwam; immers dat dorp was de oorsprong mijner goddeloosheid, het dorp waar de Afgescheidenen mij tot dweepzucht hadden verleid; weshalve het o zoo nodig was, dat ik spoedig uit hunne handen en uit hunne nabijheid werd bevrijd, zoude er nog iets van mij terecht komen. Daarom werd bepaald, dat Oom Roos in de loop der week naar *Emlenkamp* zoude komen, om over het gewenste ontslag met mijn patroon te spreken.

Dit besluit boezemde mij o zoo veel vrees in; en omdat ik bijzonder gehecht was aan het dorp waar ik met inbegrip van een paar korte tusschenpozen, die ik te *Dalfsen* en te *Hardenberg* was geweest, bijna zes jaar had doorgebracht; en omdat ik, wanneer ik bij een mijner familieleden gehuisvest zou worden, klaar inzag, dat ik òf de stem mijner conscientie zou moeten smoren, òf ontzettend veel zou hebben te verduren. Daarom bad ik die week gedurig tot de Heere, dat Hij mocht helpen en bijstaan en voor mij strijden, opdat alles tot Zijne eer en tot mijne zaligheid mocht uitlopen.

En ook hierin heeft de Heere weer wonderlijk geholpen, en getoond, dat Hij Israëls God is, die krachten geeft, en van Wien het volk zijn sterkte heeft.

Vrijdagmorgen van diezelfde week, waarin ik te *Koevorden* was geweest, werd ik uit mijne bezigheden geroepen om voor Oom Roos te verschijnen, die na wederzijdsche groete al zeer spoedig mij vroeg, welk besluit ik nu had genomen; of ik met hem naar *Koevorden* wilde gaan, dan of ik in mijne dwaze en ijdele principes wilde volharden, om dan ten slotte tot het Christendom over te gaan.

Hierop antwoordde ik, tot het een niet veel trek te gevoelen, en omtrent het andere niets bepaalds te kunnen zeg-

gen, omreden ik niet wist welken weg de Heere met mij houden wilde.

Dit antwoord was echter lang niet naar de zin van mijn patroon, die hetzelfde als een ontwijking, ja als huichelarij beschouwde. Volgens zijne mening tcch wist ik maar al te goed, dat ik plan had Christen te worden, Maar wilde ik dit voor de familie verbergen; was ik echter bij Ds. Mocamut-ZEN, dan zou ik dat plan wel onbedekt te kennen geven; anders toch zou die man er wel vriendelijk voor bedanken, om zoveel drukte met mij te maken.

Laat deze opinie op het standpunt van een Israëliet zich niet ten volle verklaren ? Stel toch eens, dat deze of gene Christen Jood wilde worden, maar hij bleef zoolang vragen en zoeken, als ik nu reeds gevraagd en gezocht had; zonde de Rabbijn, zouden al de Joden niet weldra zeggen : „nn, lieve man, wat wilt ge, Jood worden of Christen blijven; van tweeën een; niet langer gedraald;“ ik zeg zou zulk een uitval niet zeker worden gedaan ? Natuurlijk wanneer het enkel een zaak des verstands of nog erger der koele berekening is, van welken kant het meeste voordeel te wachten is; of wanneer iemand om huwelijkszaken van godsdienst verandert, och ja, dan kan de keuze spoedig beslist zijn. Is het echter een zaak des harten, een zaak, waartoe de conscientie dringt, maar waar vlees en bloed tegen op komt, en voor welke het verstand opgeklaard, en waarbij vele zwarigheden uit de weg geruimd moeten worden, neen, dan gaat het in de regel zoo gemakkelijk niet; dan laat het zich verklaren, dat SALOMON D IJTSCH zelfs zes jaren getobd heeft, voordat hij tot de volle belijdenis van de Christus kwam.

Zoo iets werd echter noch door mijn Oom, noch door mijn patroon ook zelfs in de verte begrepen, en alzoo laat het zich

goed verklaren, dat mijn zeggen van niet te weten welken weg de Heere met mij houden wilde, als veinzerij werd aangemerkt.

Om mij echter van dezen smet te zuiveren stelde ik voor, dat de Heer DENNEBOOM dan direkt bij Ds. MOOLHUIZEN zou informeeren of ik mij tegen hem ooit anders had uitgelaten; of ik ooit een woordje te kennen had gegeven om Christen te willen worden; dan toch zou de waarheid aan het licht komen.

Dit voorstel vond bijval; omdat mijn patroon echter dringende bezigheden had, verzocht deze mijn Oom om met mij naar gezegden Leeraar te gaan, en te vragen of ik mij niet uitgelaten had om tot het Christendom over te gaan.

En zoo gingen we samen naar de Dominé, die zoowel mijn Oom als mij zeer vriendelijk ontving, en met wien het gesprek al spoedig door mijn Oom werd aangeknoopt.

Omdat ik ouderloos was, zeide ZEw., gevoelde hij zich verplicht, voor mijn welvaren zorg te dragen, temeer omdat ik nog minderjarig en zeer onbezonnen was, zoals dat in de laatste dagen maar al te helder aan het licht was getreden. Veel verdriet had ik daardoor hem, mitsgaders der gehele familie veroorzaakt, en daar hij vernomen had, dat ik mij met godsdienstige zaken inliet, die mij als Israëliet niet betaamden, en ik gedurig tot de Afgescheiden Dominé ging om over Christus en christelijke onderwerpen te spreken, zoude hij dienaangaande wel eens gaarne met ZEw. over een en ander willen spreken. Vooral zou hij gaarne willen weten of ik wel eens om Christelijk onderwijs verzocht, of te kennen gegeven had, wel tot het Christendom te willen overgaan. Ds. MOOLHJIZEN gaf hierop, gans naar waarheid, een ridderlijk antwoord, zeggende, dat ik meermalen bij hem geweest was, en om inlichtingen over een of anderen

tekst had gevraagd, die hij mij ook steeds volgaarne had gegeven; nimmer echter had ik mijn voornemen te kennen gegeven om Christen te worden, gelijk dit ook een zaak van te groot gewicht is om daar maar zoo eensklaps toe over te gaan.

Oom nu meende, dat Ds. MOOLHUIZEN zich in het geheel niet met mij inlaten moest, en dat ik geen behoefte er aan had om in de Bijbel te studeren.

Dit echter werd door Ds. MOOLHUIZEN ten sterkste ontkend; die de zeer juiste opmerking maakte, dat, wanneer ik niet bij hem kwam, hij mij dat volstrekt niet kwalijk nemen zou, aangezien mijn komen of wegblijven, hem niet het minste persoonlijk voordeel of schade aanbracht; evenwel was hij met mijne komst immer verblijd, omreden het zijne dagelijksche bede was, dat Gods koninkrijk mocht worden uitgebreid, en de Heere Christus, buiten wien geen zaligheid mogelijk was, hoe langer hoe meer eer mocht ontvangen.

Op deze wijze werd ook nog aan Oom de gekruisten Christus gepredikt, voor wien die prediking echter blijkbaar een ergernis was, bevreesd als hij was er nog meer van te moeten horen. Daarom maakte hij de opmerking, dat hij niet was gekomen om te disputeeren, maar om inlichtingen aangaande mijn persoon in te winnen. Zijns inziens moest men met zulke diepe en geheimzinnige zaken zich niet inlaten, en daarom meende hij dat het ook voor mij verreweg het beste was, mij er niet meer mee te bemoeien.

Ds. MOOLHUIZEN bracht hem echter onder het oog, dat, wanneer iemand in de Bijbel las, en om opheldering vroeg omtrent plaatsen die hem duister zijn, dit volstrekt geen geheimzinnigheid, maar wel leergierigheid was. Tevens wees [ZEw. er](#) op hoe de leeraars van 's Heeren vege geroepen waren om het volk te onderwijzen, en de Schrift te verkla-

ren; weshalve hij dit ook mij niet mocht weigeren, en dus aan het verzoek om zich niet meer met mij in te laten onmogelijk kon voldoen.

Aldus diep teleurgesteld ging Oom weer heen; ik daarentegen, die natuurlijk mede huiswaarts ging, was grotelijks verheugd, dat Oom van de waarheid mijner bewering overtuigd, althans overreed was geworden; en dat hij zien kon dat ik in oprechtheid voor God had gehandeld.

Dit werd door mijn patroon sterk betwijfeld; hij schreef het gezegde van Ds. MOOLHUIZEN, OI ik niet gesproken zou hebben om Christen te willen worden, eenvoudig aan bescheidenheid van dien Christenleeraar toe, als was deze die te fatsoenlijk om mij in de tegenwoordigheid van Oom tot een leugenaar te maken. Dat die Christenleeraar dan in dit geval niet te onfatsoenlijk was om zelf onwaarheid te spreken, werd ten eenemale voorbij gezien.

Als het dan werkelijk mijn plan was om Christen te worden, dan moest ik, meende Oom, maar zoo spoedig mogelijk *Emlenkamp* uit, ten einde onder het bereik der Afgescheidenen weg te komen; die toch waren de oorzaak - mijner dweepzucht; hadden zij mij met hunne dwaasheden niet overvallen, dan zou ik nog zijn, die ik immer was geweest.

Hierop mocht of kon ik niet zwijgen, en zeide daarom ronduit, dat die Afgescheidenen niet eerst tot mij, maar dat ik tot hen was gekomen; dat ik behoefte aan hen had gevoeld, en zij derhalve niet de oorzaak waren van mijne godsdienstige overtuiging, maar dat God de Heere zelf die verandering in mij had gewrocht. Daarom oordeelde ik het ook volstrekt niet noodzakelijk om mij naar elders te verplaatsen, want indien het waar was wat Oom en DENNEB00111 veronderstelden, n. 1. dat de Afgescheidenen mij tot andere in-

zichten hadden gebracht, dan ware het grote dwaasheid mij uit *Emknkamp* te verwijderen, aangezien genoemde lieden toch overal worden gevonden. Dit werd door mijn patroon volkomen toegestemd, die, wijl hij mij niet gaarne aan zijn dienst onttrokken zag, mijn Oom voorstelde om mij te laten blijven; dan zou hij wel zorgen, dat ik weldra van mijne dwaasheid genezen was.

Mijn Oom stemde hierin toe en vroeg mij, of ik mijne dwaze beginselen wilde laten varen, waarmee hij, zoals hij nader uiteenzette, bedoelde, dat ik mij niet meer met de Afgescheidenen zoude inlaten.

Hiertegen maakte ik zeer veel bezwaar; immers mijne betrekking, het belang van mijn patroon bracht mee', dat ik nu en dan bij alle dorps- en gewestgenoten wezen moest, en dat het dan al een zeer zonderlingen indruk geven moest als ik juist de huizen der Chr. Afgescheidenen voorbij ging.

Dit moest natuurlijk geredelijk worden toegestemd; derhalve werd mij de raad gegeven om, wanneer ik bij Afgescheidenen kwam, en zij over geloofszaken met mij wilden spreken, dat ik dan maar zeggen moest geen tijd te hebben, dan zouden ze wel merken, dat ik hunne vriendschap niet begeerde, en van zelf mij verder ongemoeid laten.

Had ik nu maar de moed van een Luther bezeten, dan had ik ridderlijk met dien geloofsheld geantwoord : „Hier sta ik; ik kan niet anders; God helpe mij, Amen!" Zoo sterk was ik echter niet, maar gaf het weifelende antwoord, dat ik voor mijn persoon die zaken wel niet zoo sterk zoude voortzetten, maar dat ik onmogelijk konde keeren hetgeen God wilde werken; welk antwoord mij door iemand te *Enlenkamp* aangeraden was. Hier lag nu wel een waarheid in, maar veel beter toch ware het geweest, indien ik ronduit gezegd had, dat ik van het volk des Heeren niet wegblijven *kon*;

en dat het de wens en bede mijner ziele was, dat de Heere verder aan mij werken mocht, gelijk Hij bij de aanvang aan en in mij gewerkt had.

Misschien sproot dat weifelende antwoord wel mede voort uit de vele vragen en aanvallen, waarmee men nu reeds geruimen tijd het mij lastig gemaakt had, en dat ik het redekavelen moe zijnde, met dat antwoord mij er af maakte. Maar tevens moet niet uit het oog worden verloren, dat mij voor mijn eigen zielstoestand ook nog de beslistheid ontbrak, die ik bepaald hebben moest, en om voor mijzelf volkomen vrede te smaken; en om tegenover uit- en inwendige vijanden pal te staan.

Had ik met de Apostel Paulus kunnen zeggen: „Ik weet wien ik geloof," ik zou wellicht vrijmoediger zijn geweest, en dientengevolge meer beslist hebben geantwoord; zover was ik echter nog lang niet.

Wel was ik er diep van doordrongen, dat ik een arm en verloren zondaar was; dat de Heere als de Heilige en Rechtvaardige met de zonde geen gemeenschap kan hebben en dat er van mijne zijde nooit beterschap was te wachten; toch was het mij nog onmogelijk om de Heere Jezus Christus als de Messias van Israël, en nog veel meer onmogelijk om Hem als *mijn* Zaligmaker te erkennen. Het was inderdaad vreemd.

Aan de vromen gevoelde ik mij innig verbonden; in hunne tegenwoordigheid te verkeerren viel mij nimmer te lang of te zwaar; kwaad kon ik dan ook onmogelijk van hen horen, integendeel verdedigde ik hen zoveel ik kon. Wist ik dat hier of daar een lijk- of andere predikatie gehouden werd dan maakte ik, als het maar enigszins mogelijk was, dat ik er van genoot, gelijk het mij ook nog al eens een enkele maal te beurt is gevallen. Van de Heere Christus en het

ware christelijke leven hoorde ik niet alleen, zeer gaarne spreken, maar sprak er zelf ook met grote belangstelling over. Terug zou ik voor nog zoveel ter wereld niet gaarne gewild hebben, en evenmin twijfelde ik, of God het goede werk wel in mij had begonnen. Te bidden tot God was de ademtocht mijner ziele, en over Hem en Zijne wegen voortdurend te denken was de lust en het leven van mijn hart. Bijna nimmer ging ik uit of ik had een christelijk boek bij me gestoken, hetzij „Bunyan Christenreize," „De gouden en zilveren Trompet," „Iellenbroeks voorbeeld der goddelijke waarheden," of een ander degelijk werk, waarmede *Emlenkamps* vromen mij hoe langer hoe meer bekend maakten, en die ik met alle liefde in bruikleen van hen kon ontvangen.

O, wat was het mij dan goed, wanneer ik op de eenzame wegen en ruime vlakten naar *Ringe* en *Badhoorn*; naar *Volsel* en *Echteler*; naar *Voorwald* en *Laar*, of naar het schoon gelegene *Wasum* mij begaf. Al voortgaande las ik door gedurige oefening, o zoo gemakkelijk; en tevens met o zoveel genot, hetwelk nu en dan door het zingen van een Psalmvers of door stille overdenking afgewisseld werd.

En hoorde ik tusschenbeide dan eens het plechtige lied van een vromen schaapherder, die op de eenzame heide het wollig vee bewaakte, dan klonk mij die melodie als hemelmuziek in de ooren. „O," dacht ik dan menigmaal, „was ik toch ook zoo gelukkig als die schaapherder, dien ik meestal sinds lang bij naam en toenaam had gekend, en met wien ik in de laatsten tijd meer dan eens had gesproken, want die man is bekeerd; die gaat zeker naar de hemel; maar ach, hoe zal het met mij toch nog komen."

O, wat waren dat gelukkige dagen, die dagen der eerste liefde, toen er zeer zeker veel vreemd vuur op het altaar

was, maar waarin ik toch ook zaligheid smaakte, waarnaar ik later menigmaal heb terug verlangd, maar waarin ik in die mate nimmer meer heb mogen delen.

En toch kon ik nog niet gerust sterven; toch durfde ik de Heere Jezus nog niet als de Zaligmaker erkennen, hoeveel er ook in mij omging wat door Zijnen Geest was gewerkt, en hoe duidelijk ik ook zag, dat een Middelaar als Hij volstrekt nodig was, om de mens met God te verzoenen. Het vooroordeel echter van de Israëliet tegen de Christus is zoo buitengewoon sterk, dat geen geboren Christen zich daarvan, ook maar een flauwe voorstelling kan vormen; een buitengewone kracht des Heeren is er nodig om dat vooroordeel te breken, en om zich onvoorwaardelijk aan de Heiland Jezus Christus over te geven, als aan de enigen Naam, die ons ter zaligheid geschonken is.

Toen ik dan dat weifelende antwoord gegeven had, waarin mijn Oom nog al genoeg en scheen te nemen, beschouwde hij zijne taak als volbracht, en ging heen, terwijl hij mij aan het opzicht van mijn patroon overliet. Deze waarde heer kon echter al moeielijk zoo op mij toezien dat ik mij, gelijk men gewent en verwacht had, niet meer bij de Oud-Gereformeerden vervoegde, tenzij men in huis mij opsloot, maar daarvoor hield mijn patroon er geen bediende op na.

Zodoende gelukte het mij om reeds de volgenden dag bij Ds. MOOLHUIZEN te komen, met wien ik over het voorvallene sprak, en aan wien ik ronduit te kennen gaf, dat het mij onmogelijk was om van het vrome volk weg te blijven, hoe sterk men daar ook had op aangedrongen, en hoe onbeslist ik ook in mijn antwoord was geweest; hetwelk voor de Leeraar natuurlijk o zoo verklaarbaar was al had

ook hij gaarne gezien, dat ik ook ten laatste mij meer beslist had verklaard.

Gelukkig had ik door 's Heeren genade weldra gelegenheid om dat verzuim nog te herstellen, en ronduit te verklaren wat er in mijn binnenste omging.

Wijl het bezoek van Oom Roos gans en al vruchteloos bleek te zijn, en men wel vernomen had dat ik nog even druk bij Ds. MOOLHUIZEN en de andere Oud-Gereformeerden kwam als vroeger, moest wederom een poging worden aangewend, om mij voor het Jodendom te behouden; daarom werd, door de familie te *Koevorden*, aan mijn oudsten broeder opgedragen om mij scherpelijk te bestraffen, en op het pad der deugd terug te brengen.

Aan die opdracht werd dan ook geredelijk voldaan; want op zekeren Vrijdagavond kwam mijn broeder bij ons, die de volgenden dag over het bewuste onderwerp met mij sprak. Nog niet zeer veel hadden we gesproken, toen hij mij de vraag deed of ik ook aan erfzonde en hemelsche gelukzaligheid geloofde, waarop ik bevestigend antwoordde.

Als dat zoo was, meende nu de pleitbezorger der familie, dan was alle verdere redenering ten eenemale vruchteloos, en rekende hij van zijne taak zich te hebben gekweten. Om echter een beslist antwoord te kunnen overbrengen, vroeg hij, of hij dan maar zeggen zou, dat ik in Christus geloofde. Hiertoe gaf ik geen vrijheid, omreden dit nog niet, althans niet met helder bewustzijn, zoo was; in éénen adem voegde ik er echter bij, dat, wanneer ik de Christus geloovig mocht kunnen omhelzen, ik er dan ook vrijmoedig voor hoopte uit te komen.

In deze verklaring kon mijn broeder, die mij in geheel deze zaak nimmer een onvriendelijk gezicht heeft getoond,

zich zeer goed vinden; o. a. ook hierom, wijl hij nu althans wist, wat hij bij zijne tehuiskomst moest zeggen.

Zoo was de een verantwoording gevolgd op de andere, en worstelde het zoo wat voort, zonder dat het bepaald tot feiten kwam, die voor het publiek openbaar werden. Dit had echter de langsten tijd geduurd.

VII.

W E G G E J A A G D .

et was op Donderdagavond 29 Augustus, dat ik mij weer, zoo ik meende, zonder ondtdekt te zijn, naar de voor mij zoo aantrekkelijke pastorie begaf, om weer vragen te doen, en licht en troost te ontvangen. Nadat ik zeer genoeglijk een paar uurtjes daar doorgebracht had, ging ik, toen wij gezongen en gebeden hadden, naar huis, waar ik op alles behalve liefelijke wijze gewaar werd, dat men niet alleen wist waar ik was geweest, maar ook wist, wat er was gesproken.

Om zoo min mogelijk te kwetsen, laat ik het oordeel over de wijze hoe men een en ander is te weten gekomen, gaarne aan de bescheidenen lezer over, evenals ik de bizonderheden die er bij mijne tehuiskomst plaats grepen, met stilzwijgen voorbij ga. Het zij genoeg te weten, dat mij gelast werd binnen 2 maal 24 uren het huis te verlaten, en dat ik thans meer dan immer te voren het voorrecht genoot, om de naam en de zaak des Heeren smaadheid te mogen dragen.

Aan* de eenen kant was ik met dit bevel o zoo blij, om-

reden ik nu beter gelegenheid had om God naar de keuze van mijn hart te dienen; aan de andere zijde wilde ik de rechten, die ik als mens en burger genoot ook niet gaarne gans en al prijs geven. Daarom riep ik de raad van de Heer Ambtsvoogd in, de vertegenwoordiger van het burgerlijk gezag in dit deel der beneden Graafschap, die mij de raad gaf om op kosten van mijn patroon bij iemand te gaan logeren.

Ds. MOOLJUIZEN, wien ik natuurlijk direkt van het voor-gevallene kennis gaf, beschouwde mijne verwijdering als een noodzakelijk gevolg van mijne overtuiging; terwijl de Juf-frouw zich verwonderde, dat het nog tot dusver immer goed was gegaan.

Hierop ging ik naar het huis van de WED. KOOPS, in de wandeling meestal „IKEx" genoemd; 'twaren dezelfde mensen bij wie ook de Colporteur NOLTE gelogeed had, en van wie ik wist, dat zij, vooral wat de weduwe zelve betreft, wel der waarheid toegedaan waren. Toen ik mijn voornemen te kennen gaf om bij hen voorloopig te logeren, werd ik met zeer veel deelname ontvangen, en werd het bemoedigend woord door een der huis-genoten mij herinnerd, dat, als hetgeen in mij omging een werk uit God was, de mensen het dan ook niet zouden kunnen breken. Dit geloofde ik ook vast en zeker, en omdat ik tevens geloofde, dat de Heere een goed werk in mij begonnen had, was ik in deze mijne verbanning tamelijk kalm, en was ik voornemens stil af te wachten welken weg de Heere verder met mij zonde houden.

Vooral werd ik bijzonder versterkt toen mij door mijne vriendelijke en belangstellende waardin een schrijven werd overhandigd, waarin de bekeringsweg meegedeeld werd van een Joodsch meisje uit *Amsterdam*, een meisje, dat ik naderhand persoonlijk heb leren kennen en met wie ik me-

nigmaal zeer hartelijk over de weg des levens heb gesproken. Thans is zij reeds sinds jaren bij haren Heiland, n9,- dat het haar aan de beproevingen des levens niet heeft ontbroken.

Toen ik nu uit de bekeringsgeschiedenis van dat meisje vernam, dat zij o zoveel heeft moeten verduren om de naam en de zaak des Heeren, maar dat de Leeuw uit Juda's stam haar geholpen heeft, zodat zij de Heere Jezus als haren Zaligmaker vrijmoedig mocht belijden, werd de bede in mij versterkt, dat ook ik toch genade mocht ontvangen om pal te staan, en bij de kudde van Jezus te worden gebracht.

Bij de kudde van Jezus ? Ja bij de kudde van Jezus; want wat mij tot dusver nog geschemerd had, werd mij nu zoo klaar als de dag; of liever het bezwaar, waartegen mijn gemoed nog immer min of meer had ingedruischt, n. 1. om Jezus te erkennen als de ware Messias, werd nu weggenomen, en ten volle geloofde ik, dat Hij het was die in het Paradijs was beloofd, en op wien de vaderen hadden gehoopt.

Reeds waren in de laatsten tijd de twijfelingen allengskens weggenomen, waartoe de werken van SALOMON DUTSCH, die ik vooral des Zaterdags ten huize van goedgezinde dorpsgenoten las, niet weinig hebben bijgedragen. Het lezen van genoemde bekeringsgeschiedenis maakte echter ook de laatste vezelen los, zodat ik ten volle geloofde : Jezus van Nazareth is de van God beloofde Messias, en het volk, hetwelk naar Zijn Naam genoemd is, is het volk waaraan ik mij innig verbonden gevoel, en waarbij ik ook moet behoren.

Vandaar de bede, dat de Heere, die een zuster uit Israël in *Amsterdam* zoo wonderlijk geholpen, en zoo trouw geleid

had, ook mij mocht brengen bij de kudde van Jezus; want met Ruth durfde ik betuigen : „Dat volk is mijn volk," maar evenals zoo menig zwakgelovige miste ook ik de vrijmoedigheid om er bij te voegen : „hun God is mijn God"; hetwelk zich, zoals blijken zal, ook zeer goed laat verklaren. Over de een zwaarigheid had mij nu de Heere wel heen geholpen, maar een andere toch bleef nog enigen tijd mij drukken. Wel wist ik nu, dat de Heere Jezus de Messias was, maar Hem als God te erkennen, o, wat druischte ik daar nog tegen aan.

Wel was ik bekend met de Schriftuurplaatsen, die van de Godheid des Heeren Jezus spraken, maar ook hier was er weer strijd tusschen verstand en hart. Ik las en herlas wel Psalm 45, Psalm 110; Jesaja 9 : 5; Jeremia 23 : 6, enz. enz.; ik wist met die teksten ook wel geen weg, toch klonk mij dat woord "Drieëenheid" immer als een wanklank in de oren. „Drie kunnen toch geen één, en één kan toch geen drie zijn." Die gedachte kwam maar immer terug; zoo dikwerf terug, dat ik wat moeite gedaan heb om te kunnen vatten hoe drie één, en hoe één drie kan zijn. Ik ben de Christenen wat lastig gevallen om mij dat toch eens voldoende te verklaren; vooral heb ik dit menigmaal van Ds. MooLumzEN begeerd, die toch als leeraar, zoo ik meende, mij dit wel duidelijk moest kunnen maken. Telkens en telkens moest ik echter tevreden zijn met de verklaring, dat wij dit niet begrijpen kunnen, maar hetzelfde eenvoudig hebben te geloven. Dit nu was mijn fout; ik wilde begrijpen, in plaats van geloven; en hoe menigmaal mij het dwaze hiervan ook onder het oog werd gebracht, ik bleef toch er immer maar op staan, totdat de Heere zelf mij de ogen opende, en ook dit heilig mysterie geloovig door mij werd omhelsd.

Wat moet er toch veel gebeuren, niet waar, als een zondaar uit het rijk der duisternis tot Gods wonderbaar licht overgebracht wordt; wat al dammen moeten worden doorgebroken, en wat al dijken gescheurd; wat al hoogten worden geslecht, en wat al dalen worden gevuld; vooral wanneer een zoon of dochter Abrahams naar de vlees door Gods genadige hand wordt opgezocht en stil gehouden. Niet alleen is hij, gelijk ieder mens, verstrikt in het net der zonde en der dwaasheid zijns harten, maar bovendien is hij omgeven door een netwerk van inzettingen en gewoonten, en van blind vooroordeel; weshalve hij bizon- der veel genade nodig heeft om de vijandschap, die schier altijd zijn deel is, met lijdzaamheid te dragen. De Heere geeft wel kracht naar kruis, maakt alles wel schoon op Zijn tijd; maar dan toch ook op *Zijn* tijd, en langs de middelijken weg, zodat de bekering van de Israëliet zich door toestanden en bezwaren kenmerkt, die dengene, die uit Christenouders is geboren, meestal vreemd zijn.

Maar laat ik het geduld van mijne lezers die begerig zijn te vernemen, hoe het mij verder op mijn Patmos is gegaan, niet langer op de proef stellen.

Juist was ik bezig met het lezen van de mij ter hand gestelde hekeringsgeschiedenis, toen de zoon van mijn patroon binnenkwam met het vriendelijk verzoek om dadelijk bij zijn vader te komen. Wjl ik echter uit de toon van zijn spreken minder gunstige gedachten kreeg omtrent de bedoeling der boodschap, weigerde ik aan de uitnodiging te voldoen. Toen echter weldra een tweede bode kwam met hetzelfde verzoek als de eerste, begon ik te weifelen, niet wetende wat in dezen het beste zoude zijn; eindelijk volgde ik de raad mijner waardin op, om in elk geval eens te gaan hooren, welke boodschap men had.

Toen ik nog maar pas binnen de deur was, vernam ik tot mijne grote verbazing dat men spijt gevoelde, dat het zoo was gegaan. Z66 erg had men het immers niet gemeend, en zóó zwaar moest men alles niet wegen; weshalve het maar het beste was, dat ik spoedig terugkwam, en alles weer ging zoo als het te voren was gegaan.

Nn werd het mij bepaald moeielijk om een keuze te doen.

Tot terugkeeren gevoelde ik niet veel trek, omreden ik vreesde, dat de vijandschap weldra zich weer openbaren zoude; maar stug tegen de verzoeningsgezinden in te gaan had ook zijne bedenkelijke zijde.

Immers in het logement waar ik thans mij bevond, kon ik wel enige dagen, maar toch niet voortdurend vertoeven, terwijl ik toch ook niet zonder bezigheid kon of mocht blijven. Waar zou ik echter een betrekking vinden, die voor mij geschikt was, en waar men mij in mijne gevoelens, in mijn tweestrijd zou kunnen dragen? Bij Christenen niet; want ik was van de Joodschen Sabbath nog niet los, ook durfde ik nog lang niet alles eten hetgeen mij voorgezet werd, zonder te ondervragen om der conscientie wil. Bij Joden nog veel minder; want die zouden mij volstrekt niet willen dulden, en zoo zou ik hoe langer hoe meer onder de pakken, en in de strikken verward raken; dan zou ik ook veel beter in mijne vorige betrekking, dan ergens elders kunnen wezen. Dit alles overwegende, besloot ik aan de vriendelijke en sterke uitnodiging van mijn patroon en zijne echtgenote gehoor te geven, en stelde ik mij voor tot Januari, als wanneer mijn dienstdag geëindigd was, te blijven, om dan te zien welken weg ik verder zou moeten inslaan.

Met deze keuze had ik volkomen vrede; te meer nu ik met veel meer vrijmoedigheid voor datgene wat mij door genade dierbaar was geworden, durfde uitkomen, en ik tevens

veel meer vrijheid genoot dan vroeger, zodat ook hier, hetgene ten kwade is gedacht, door de Heere ten goede is bestuurd; en deze voor mijn vlees gans niet aangename toestand moest medewerken om mij in de waarheid Gods meer te wortelen en te gronden, en zodoende mij ook hoe langer hoe meer vastigheid te geven in eigen geloofsleven.

Wijl ik, zoals ieder wel denken kan, schier omtrent alles met Ds. MOOLETUIZEN in overleg trad, en ik voortdurend mijn hart voor hem, alsmede voor zijne godvruchtige gade en godzalige dienstmaagd, uitstortte, was hij omtrent al mijne zaken goed op de hoogte, en wist hij dientengevolge ook zeer goed, dat ik, wat mijne eigene geloofsverzekering betrof, nog van verre stond. Ten einde ik daarin versterkt zou worden, en de Heere Jezus als mijn Borg en Zaligmaker mocht omhelzen, achtte ZEw. het nodig, dat ik onderwijs ontving in de leer des heils, en ik, evenals de Catechisanten, HELLENBROEK'S „Voorbeeld der Goddelijke waarheden" van buiten leerde.

Aan de een zijde, o zoo begerig om te leren, had ik aan de andere zijde toch wel enig bezwaar om het voorstel van mijn geachten Leeraar aan te nemen. Dat catechiseeren toch had naar mijne beschouwing te veel Christelijks, OM zoo maar voetstoots daarin te bewilligen. Niet dat dat Christelijke mij tegen de borst stuitte, maar het kwam, dacht me, met mijn zielstoestand niet overeen; ik was dan, vreesde ik, niet waar. Immers ter „catechisatie" gaan, al is het dan ook gans afzonderlijk, doen alleen Christenen; en Christen was ik nog niet; derhalve, meende ik, moest ik ook niet iets doen, hetwelk mij bepaald als Christen deed kennen.

Bovendien bracht ik ook nog dit bezwaar in, dat er zeer waarschijnlijk vragen in HELLENBROEK voorkwamen, waarmee ik mij volstrekt niet kon verenigen, zodat het mij beter toescheen, voreerst nog te wachten.

Ds. MOOLHUIZEN echter,' die de middelijken weg wilde bewandelen, bleef op aanneming van zijn voorstel aandringen, wijl dan de vragen die voor mij nog duister waren, beter konden worden opgehelderd, en met Gods Woord vergeleken.

Immers :

„Zijn woord is een lamp voor onzen voet
Ons pad ten licht, om 't donker op te klaren;"

zodat ik geen vrijmoedigheid meer gevoelde om langer tegenstand te bieden, en ik, na het 1e Hoofdstuk uit HELLENBROEK in mijn geheugen te hebben geprent, enige dagen later mij ten huize van ZEw. begaf, om het geleerde op te zeggen, en dien overeenkomstig nader te worden onderwezen. Natuurlijk stuitte ik nu en dan op zwarigheden, die niet zoo in eens waren weggeruimd; vooral wat de Godheid van Christus betreft; mijn waarde Leermeester droeg mij echter met vaderlijk geduld, en trachtte mij alles zoo duidelijk te maken als hij maar met mogelijkheid kon.

Met zeer veel genoegen was ik dan ook in dit werk bezig ik leerde mijne vragen met grote blijdschap, en daarom zonder veel bezwaar, van buiten, terwijl ik naar de Vrijdagavonden verlangde, om over het geleerde in de pastorie te kunnen handelen.

Ook is dit onderwijs voor mij niet zonder zegen geweest. Al dadelijk bij het begin werd ik getroffen, door het feit, dat ook dit werk alweer met gebed aangevangen werd, waardoor ik het onderscheid tusschen de godsdienst der Joden, en dien der ware Christenen al weer beter leerde kennen. Vooral echter was mij dat onderricht ten rijken zegen, omreden ik daardoor meer kennis kreeg van de leer des heils, en de weg er door gebaad werd om straks de Drieëenigen God door het geloof te omhelzen. Alvorens ik

hiertoe echter vrijmoedigheid gevoelde, had ik uit- en inwendig nog al vrijwat te strijden en moest ik ondervinden, dat de Heere Jezus niet gekomen was om vrede te brengen maar het zwaard.

Of ik wilde of niet, in het begin van September moest ik ter Synagoge om het Nieuwjaarsfeest te vieren, en trok ik te dien einde naar *Veldhuizen*, waar ik een Christelijke kennis had wonen, met wie ik vroeger te *Emlenkemnp* zeer hartelijk had gesproken, en die ik bij deze gelegenheid menigmaal heb bezocht. In de Synagoge zat ik als een gevangen man, terwijl mijn hart heentrok naar het volk van God. O hoe menigmaal brandde mijn hart niet van verlangen om zelfs tijdens de godsdienstoefening een bezoek te brengen bij Ds. KRAMER, de Leeraar der Oud-Gereformeerde gemeente, ten einde even adem te kunnen halen; ik miste echter immer de vrijmoedigheid, vooral ook omdat zoowel de Synagoge als het huis waar ik gelogeerd was, niet ver van de pastorie verwijderd lagen. Toch bleven mijne beginselen niet verborgen, waaromtrent ik nog al een en ander heb moeten horen. Ook een veertien dagen later, toen ik op een Vrijdagavond wat laat van een gezelschap te huis kwam, liep het niet zoo heel gemakkelijk af, en werd voor de tweede maal mijn ontslag mij gegeven. Toen men echter merk te, dat ik, na afloop van de Sabbath, dat ontslag ernstig had opgevat, en tot heengaan mij opmaakte, werden ook thans weer pogingen aangewend om mij te doen blijven, en liet ik mij ook ditmaal weer overreden.

Op de vraag, die onwillekeurig in het hart van de lezer oprijst, hoe het komt, dat men mij per slot van rekening zoo noode liet trekken, dient tot antwoord, dat er tal van werkzaamheden waren te verrichten, waarvoor ik de aangewezen persoon was; en dat meestal des Zondagsmorgens

bezigheden moesten worden verricht, die niet konden worden uitgesteld.

Of mij het dan niet erg lastig viel om dit op Zondagmorgen te doen ?

Aan de eenen kant ja; omreden ik o zoo gaarne ter kerke zoude hebben willen gaan in plaats van in mijne dagelijksche bezigheden werkzaam te wezen, en ik mij tevens schaamde, wanneer het kerkvolk mij tegemoet kwam. Zonde was het mij echter niet, aangezien ik aan de Joodschen Sabbath nog vasthield, en nog lang geen vrijheid gevoelde om dien met de Christelijken Rustdag te verwisselen. Het is niet zoo gemakkelijk om datgene, wat wij als met de moedermelk ingezogen hebben, te laten varen. Men zegt, dat er tot God bekeerde Israëlieten zijn, die nimmer er toe konden komen om te eten hetgeen in de Levietische wetten verboden was; daar ben ik gelukkig nog vóór mijn doop over heengekomen, en heb ik durven eten al wat in het vleeshuis verkocht wordt, terwijl ik vastelijk geloofde, dat alle schepsel Gods goed is, met dankzegging genoten. Toen was dat echter nog zoo niet, en vierde ik ook nog de Sabbath op Oud-Testamentische wijze. Dat echter mijn hart hing aan het volk en aan de dienst des Heeren, was geenszins twijfelachtig, en trad o. a. ook door het volgende feit zeer duidelijk aan het licht.

Den 14den October was het kermis op het dorp, en maakte ik des avonds van die gelegenheid gebruik om evenals telken jare permissie te vragen om uit te gaan. Nadat ik aan mijn patroon, die zich zeer verwonderde, dat ik ook thans permissie vroeg, de verzekering gegeven had, dat ik zeer gaarne dezen avond vrij wilde wezen, werd mij na enige woordenwisseling, de gevraagde vrijheid verleend.

Natuurlijk ging ik- nu niet naar de kermis , neen, dat was

mij onmogelijk; daarvan had ik door genade een afkeer gekregen; maar ik trachtte enige vromen bij elkander te brengen, wat mij door 's Heeren goedheid ook gelukte, en met wie ik geheel de avond heb mogen spreken over God en Zijn' zaligen dienst.

Over 't zelfde leven, en wat er wel is omgegaan."

Toen ik ongeveer 10 uur huiswaarts keerde, was ik voor mijn gemoed zeer aangenaam gesteld, en konde ik het onderscheid zeer helder beseffen tusschen dit avonduur, en dat hetwelk nu een jaar was geleden.

Levendig stond het mij voor de geest, en met diepe smart dacht ik er aan, hoe ik toen mij nog baadde in het genot dezer wereld; hoe ik toen mij gemakkelijk, ja met grote vreugde bewegen kon, in gezelschappen, waar men alleen spreekt over, en alleen leeft voor deze aarde, en men voor de hemelsche dingen oog noch hart heeft, en hoe dat alles nu gans anders was geworden. Al durfde ik mij onder de vrijgekochten des Heeren nog niet scharen, dat ik aan hen mij verbonden gevoelde, wist ik maar al te goed. Zoo gaarne als ik vroeger met wereldlingen omging, zoo gaarne zou ik nu al de dagen mijns levens wel wonen bij des Heeren volk, en willen toeven in Zijnen tempel, om de liefelijkheden des Heeren te aanschouwen, en in Hem mij te verlustigen. En dat ik die grote verandering niet aan mijzelven, maar alleen en geheel aan de vrije genade des Heeren had te danken, wilde ik ieder uur en ieder ogenblik van de dag wel bekennen.

Dit alles overdenkende, viel ik op mijne knieën voor het bedehuis der Oud-Gereformeerde gemeente, waar mijn weg langs leidde, neder, en bad, dat de Heere mij daar toch brengen mocht; want het volk, hetwelk daar samenkwam, had ik lief, en met dat volk te leven en te sterven was ,de keuze van mijn hart.

Maar o, wat kwam daar veel tegen op. Met allerlei aanvallen wierd ik geplaagd; o. a. met de vraag of ik wel wist, dat, wanneer mijn gebed eens verhoord werd, ik dan op Zondag rustdag moest houden, de Joodsehe feestdagen niet meer vieren kon, op Paschen gezuurd brood eten moest, en tal van andere zwaarigheden meer, teveel om te noemen, en waarvan sommige, ook als de Heere mij niet had veranderd, nimmer zouden gekomen zijn.

Ook over dezen gemoedstoestand sprak ik met Ds. Moor, HUIZEN, die mij een riem onder het hart stak, door eenvoudigheid op te merken, dat, wanneer ik de Heere Jezus maar eerst als mijn Borg en Zaligmaker kon omhelzen, al die zwaarigheden van zelfs wegvielen, gelijk ik dat later ook in ruime mate heb mogen ondervinden.

Toen ik teruggekeerd was verwonderden mijn patroon en zijne vrouw zich over mijne vroege tehuiskomst, die andere jaren nooit dan lang na middernacht plaats vond, terwijl het thans nog maar pas 10 uur was. De juiste reden gaf ik hun niet te kennen, die zij echter een paar dagen later gewaar werden, en waarover ook nog al weer een en ander is voorgevallen.

Dat alles was echter slechts een kleinigheid bij het toneel hetwelk enige dagen later plaats vond en wel op Vrijdagavond 25 October.

Terwijl ik van een bezoek bij H. JACOBS huiswaarts gekeerd was, trof ik mijne huisgenoten juist aan de thee, waarvan ook ik gebruik wenste te maken; maar naar aanleiding waarvan mij allerlei smaadreuen naar het hoofd werden geworpen, die ik echter alle geduldig verdroeg. Toch moest ik nog meer horen; o. a. hoe mijne familie te *Koevorden*, bij wie mijn patroon pas was geweest, met diepe verontwaardiging over mij had gesproken, en mijn dood gewenst had boven mijn leven.

Naar aanleiding van die mededeling gaf de vrouw des huizes hare droefheid te kennen over mijn tegenwoordigen toestand, en wees zij op het treurige verschijnsel, dat ik bij mijn gehele familie gehaat, en bij alle Joden veracht was.

„0," antwoordde ik, „dat is niets, als ik bij God maar uitverkoren en bemind ben."

Dit was echter teveel gezegd. Ik, meende mijn waarde patroon, mocht van God niet spreken; God kende mij niet, en bekommerde zich niet om mij. Door 's Heeren goedheid bleef ik zeer kalm, en antwoordde ik zeer bedaard, dat God mij *wel* kon, en ik dit in de laatste maanden nadrukkelijk heb mogen ondervinden. Want Hij was het, zeide ik, die mij door de Heiligen Geest had verlicht, en mij mijne zonde had doen inzien en betreuren.

Maar dit was olie in het vuur; zwijgen zou ik van God en goddelijke zaken, aangezien ik geen man was om daarover te spreken.

Het was mij echter niet doenlijk om te zwijgen over God en Zijn dienst, totdat ik bij de keel gegrepen en het spreken mij onmogelijk gemaakt werd.

Een hevig toneel volgde nu, hetwelk ik liefst niet in bijzonderheden meêdeel; alleenlijk mag ik niet verzwijgen, dat mij de grote genade verleend werd, om in navolging van mijn Heiland kinnebakslagen te mogen ontvangen. Dit was en is, mij nog tot op de huidigen dag een zalig voorrecht, waarvoor ik de Heere niet genoeg kan danken; ik gevoelde die kinnebakslagen wel; toch kunnen ze tegen goud niet worden gewaardeerd; ik wist, dat ik ze ontving om de naam en zaak des Heeren, en mocht het volle vertrouwen koesteren, dat Hij, om Wiens wille ik leed, mij niet zou begeven en niet zou verlaten. Dit sprak ik dan ook vrijmoedig uit, te kennen gevende, niet bevreesd te zijn, al zette

men mij ook een dolk op de borst; en dat ik veel liever wilde sterven, dan de getrouwen God te verloochenen of van Hem te zwijgen.

Dit alles was van deze gevolgen, dat ik op staanden voet het huis moest verlaten, terwijl nauwelijks mij de tijd gegund werd om enige noodzakelijke kleedingstukken mee te nemen. Zoo was mij dan ten derden male mijn ontslag gegeven, werd ik voor de tweede maal buiten het huis gezet, en begaf ik mij, gelijk ieder denken kan, wederom allereerst naar mijn geestelijken Vader en Moeder.

Domind en Juffrouw beide waren zeer met mijn lot bewogen, hoewel ook zij het aan de andere zijde een zalig voorrecht achtten, dat ik verwaardigd werd voor de eer des Heeren te mogen lijden, weshalve zij mij ook op goede gronden konden bemoedigen, dat de Heere wel voor mij zorgen zoude. Dit stond trouwens ook bij mij onwrikbaar vast; ik kon mij evenals David toen Ziklag verbrand was, door genade sterken in de Heere, mijnen God.

Hoewel Domind en Juffrouw volstrekt wilden hebben, dat ik voreerst in hunne woning zou blijven, ging ik toch heen, omreden ik geen vrijmoedigheid gevoelde om van die vriendelijke uitnodiging gebruik te maken, en begaf ik mij weer naar de Wed. KOOPS, hetzelfde logement waar ik ook de vorigen keer was geweest, en waar ik ook nu weer met de meeste deelneming werd ontvangen. Hier gevoelde ik mij waarlijk op mijn gemak, en nam ik mij ernstig voor, thans niet weer terug te keeren, welke pogingen men ook aanwenden mocht. Dit durfde ik niet doen, omreden ik de Heere in de laatsten tijd menigmaal om uitkomst gebeden had, nademaal mij het leven in meer dan één opzicht bitter gemaakt werd; zelfs zoo ver ging het, dat ik haast geen plekske meer vinden kon om mijne knieën te buigen voor

den Heere; ik werd weldra ontdekt en niet weinig bespot. Als men niet wist waar ik was, en mijne tegenwoordigheid werd vereischt, dan sprak men op snijdende wijze de veronderstelling uit, dat ik wel aan het bidden zou wezen, wat inderdaad ook menigmaal het geval is geweest.

Al deze dingen echter vuurden de begeerte in mij aan, om mij toch wat vrijer te kunnen bewegen, zodat ik menigmaal de Heere heb gebeden, om een weg daartoe te openen; zou ik dan vrijmoedigheid gevoelen, om, nu de Heere mijn gebed had verhoord, terug te keeren tot de plaats vanwaar ik zoo gaarne verlost heb willen zijn ? Dit zij verre. Toch noest ik de drempel der mij ontzegde woning nog weer betreden, aangezien ik mijne klederen nog moest halen, en ik nog salaris had te vorderen. Toen ik echter des Zaterdagsavonds heenging om beide in bezit te nemen, werd beide mij geweigerd, en werd ik alles behalve vriendelijk ontvangen; toch is later alles terecht gekomen, en werd mij gegeven hetgeen mij toekwam.

Dat ik zeer reikhalzend uitzag naar de Zondagmorgen, zal niemand bevreemden; want al was ik aan de Joodschen Sabbath nog gehecht, toch verlangde ik sterk om onder de prediking van het Woord te kunnen opgaan. Immers zoo zelden was mij dit voorrecht nog tebeurt gevallen, en meestal in angst en vreeze, dat het ter kennis van mijne huisgenoten en familie zoude komen; nu echter kon ik opgaan, zonder aan iemand mij te storen, en ging ik dan ook op de gewonen tijd tempelwaarts, in de verwachting aldaar een rijken zegen te genieten.

Nu, betrekkelijk genoot ik ook een rijken zegen; immers is het altijd een voorrecht op te kunnen en op te willen gaan; mag en moet het als een rijken zegen worden aangemerkt, als wij ons begeven onder de zuivere verkondiging

van het Woord des Heeren, en als wij in Zijn weg ons bevinden; en is het waarlijk wat groots met en voor de gemeente te mogen bidden, het gemeentelijk gezang te mogen aanheffen, en gemeenschap der heiligen te oefenen; of onder de bearbeiding van de Geest des Heeren door middel van Zijne gemeente, neer te zitten.

Dit alles in aanmerking genomen geniet men immer een rijken zegen, wanneer men naar de woorde Gods ten bedehuize heengaat, en was het voor mij al een buitengewoon groot voorrecht, thans te kunnen doen waarnaar ik al zoo menigmaal had gehaakt, n. 1. zonder van een mens afhankelijk te zijn, en zonder vreeze voor bespot of gesmaad te worden met de Oud-Gereformeerden tempelwaarts te kunnen gaan. In die dagen beschouwde ik dit alles echter zoo nog niet, en meende ik, gelijk nog zovele Christenen ten huidigen dage, dat men alleen dan een rijken zegen, of zelfs zegen geniet, als men met aangenaamheid onder de prediking zit, en het gevoelsleven wordt opgewekt.

Dat dit nu wel zou geschieden, verwachtte ik dan ook stellig, en ging ik in deze stemming blijmoedig heen om de dienst bij te wonen, onder leiding van wijlen Vader SCHÖENMAKERS uit *Haaftenkamp*; een man, die in de beginne der Afscheiding, evenals de godzalige Ds. SUNDAG, thans nog Leeraar te *Bentheim*, veel om de Naam des Heeren heeft moeten lijden; een man die in geheel de beneden-Graafschap geacht, en bij het volk van God bizonder bemind was. Deze geliefde Vader in Christus was de vader naar de vleese van de waardigen en godzaligen SCHOENAKERS, die tijdens de Synode te *Rotterdam*, tot de algemeene vergadering en de gemeente der eerstgeborenen, die in de hemelen opgeschreven zijn, opgenomen is; en vader tevens van de leeraar der Oud-Gereformeerde gemeente te *Veldhuizen*.

Omdat Ds. MOOLHUIZEN een Classisbeurt moest waarnemen werd diens plaats ingenomen door genoemden voorganger, die des morgens sprak over Jesaja 56 : 5 : „Ik zal hen ook binnen mijn huis en binnen mijne muren een plaats en een naam geven, beter dan der zonen en der dochteren; een eeuwiggen naam zal ik ieder van hen geven, die niet uitgeroeid zal worden." Dit nu was een uitgezochte tekst, zou men zeggen, voor iemand, wien, omdat Hij zijn heil in God had leren zoeken, en hij over de dienst des Heeren niet zwijgen kon, het verblijf binnen huis en muren, waar hij ongeveer zes jaar vertoefd had, was ontzegd. Men kan op goede gronden veronderstellen, dat zulk een woord hem niet weinig moed zou geven in de omstandigheden, waarin hij zich bevond.

Toch was dit zoo niet, maar werd ik met allerlei aanvallen geteisterd.

Nu zoude, meende ik, weldra vervuld worden hetgeen mij door een mijner bloedverwanten was gezegd, n. 1. dat ik van gebrek en ellende zoude omkomen. Immers was ik reeds buiten betrekking, en wat moest ik nu beginnen ? waar moest ik een betrekking weer terugvinden ? Bij Joden kon ik het onmogelijk meer uithouden, omreden het mij een dringende behoefte was om over de dingen der eeuwigheid te spreken, en met het volk van God te verkeerren. Maar bij dat volk van God, bij de Christenen, paste ik ook niet; ja, wel voor enige uren, maar niet om voor goed met hen om te gaan als hunner een, om een betrekking bij hen te bekleden, want alle spijzen durfde ik nog niet eten, en de Joodschen Sabbath nog niet laten varen.

Deze en dergelijke gedachten rezen als spookgestalten voor mij op, en waren oorzaak, dat ik de waardigen voorganger niet geregeld kon volgen, en in veel droeviger gemoeds —

stemming het kerkgebouw verliet, dan ik er was binnen gegaan.

Nu kon ik die Christenen op het gezelschap bij Ds. Moor.-HUIZEN, die klaagden, dat zij zulke afleidende gedachten in de kerk hadden gehad, o zoo goed verstaan; nu viel ik ze over die uitlating geenszins meer hard, en wist ik maar al te goed, dat men ter kerke kan gaan, zonder kerkdienst te hebben verricht; ja, wel naar het lichaam, maar niet naar de geest.

Diep teleurgesteld keerde ik dan ook huiswaarts; en diep teleurgesteld waren de Christenen, die mij met belangstelling vroegen hoe ik het had gehad, en die, evenals ik, in de verwachting hadden geleefd, dat ik verkwikt en bemoedigd zou zijn geworden. Zoo bedroefd en moedeloos was ik, dat ik voornemens was om des namiddags niet weer heen te gaan; want, zeide ik, het is toch niet voor mij. De Christenen, in wier midden ik mij bevond, hielden echter sterk aan, dat ik mij niet zou onttrekken; terecht wezen zij er op hoe ik menigmaal had verlangd om van de openbare godsdienstoefening gebruik te kunnen maken; en dat, nu de Heere mijne begeerte vervuld had, ik ten duurste geroepen was, om in de geordenden weg mij te begeven, en van het verleende voorrecht een dankbaar en biddend gebruik te maken. Deze klemmende en zeer juiste redenering kon ik niet weerleggen, zodat ik ten slotte toegaf, en met de feestvierende menigte weer opging.

Maar o, wat was ik blij, dat ik opgegaan was; dat ik niet naar mijne dwaze en ongeloofige redeneringen, maar naar de raad der vromen geluisterd had; wat was ik blijde, dat ik mij in het bedehuis bevond, want zoo benauwd als ik des morgens was, zoo ruim en opgewekt was ik nu. Naar aanleiding van Hoogl. 5 : 16 wees de waardige voorganger op de dierbaarheid, beminnelijkheid en onmisbaarheid van

den Heere Jezus, en toonde aan hoe de Bruidskerk zeer naar waarheid konde zeggen : „Zijn gehemelte is enkel zoetigheid, en al wat aan Hem is, is gans begeerlijk : Zulk een is mijn liefste; ja zulk een is mijn Vriend, gij dochter van Jeruzalem."

Hoe geheel anders zat ik nu onder het gehoor des Woords, dan enige uren geleden. Met geheel mijn hart konde ik het toestemmen, dat inderdaad alles wat aan de Heere Jezus is zeer begeerlijk moest worden genoemd; en dat er geen vriend en geen liefste als Hij in hemel of op aarde kon worden genoemd. O, hoe blij was ik dien Vriend als de Messias van Israël te hebben leren kennen, en vastelijk te mogen geloven, dat Hij ter zaligheid onzer ziel niet kan worden gemist. Neen, als de waarachtige God en het eeuwige leven durfde ik Hem nog wel niet kennen, maar er was toch een *Ahnung*," een onbestemd gevoel in mij, hetwelk mij zeide, dat Hij wel God zonde wezen; en hetwelk mij reeds sinds enigen tijd had doen bidden, dat, indien het werkelijk waar was wat door de Christenen wordt beleden, en ik dus in een Drieëenig God moest geloven, de Heere dan toch alle zwaarigheden mocht wegnemen, en ik door Zijn Heiligen Geest tot Zijne eer mocht worden bewerkt.

Met een gevoelig hart kon ik God danken voor de genade, die Hij tot dusver aan mij had bewezen; en was ik in het morgenuur bevreesd geweest voor een onzekere toekomst, thans kon ik mij geheel en al aan de Heere overgeven, grotelijks verblijd, dat ik om Zijntentwil smaadheid mocht dragen; niet gaarne wilde ik een stap terug treden. Het was of geheel die preek uitsluitend voor mij was, en of Vader SOFIOEMAKERS niet alleen met mijne uitwendige omstandigheden, maar ook met mijn hart bekend was. Vooral kwam dit in de toepassing uit, waarin onderscheidene gemoedstoe-

standen aangewezen, 'en de kenmerken genoemd werden, waaraan iemand weten kan of hij al of niet is bekeerd. Als men naar de Heere Jezus verlangde, bedroefd was, dat men Zijne nabijheid niet smaakte; over Hem en Zijn dienst gaarne wilde spreken; het gebed geworden was de ademtucht der ziele; men aan het volk des Heeren zich innig verbonden gevoelde; men in de voorhoven des Heeren gaarne toefde; dan kon men er zeker van wezen, dat er een nieuw leven in ons was gewrocht, en dat ook wij deel hadden aan dien Zielevriend, en aan dien liefste, in Wien de Bruidskerk zich zoo gelukkig gevoelde.

Deze woorden, hoe eenvoudig en onbestudeerd zij ook waren, daalden als een balsem in mijn hart. en waren mij als koud water voor mijn vermoeide ziel. Naar die woorden te oordoen, dan behoorde ook ik tot de bekeerde menschen, en was ook ik het eigendom van Hem, in Wien het volk des Heeren alles zocht en alles vond. Dit nu was mij aan de eenen kant veel te groot, en schier onmogelijk om te geloven; immers als dat zoo was, meende ik, zou ik lang zoo zondig niet moeten zijn als ik was, zou ik bij de dag in heiligheid moeten toenemen, en zou ik toch met mijn hart moeten geloven, waartoe mijn verstand hoe langer hoe meer mij drong, n. 1. dat de Heere Jezus, niet bloot mens, maar tevens waarachtig en eeuwig God is; en dat God derhalve bestaat als een Enig en Dieëenig Wezen. Stelde ik dat alles mij voor, dan had de twijfel de overhand op mij; dan durfde ik niet geloven, dat ik voor de eeuwigheid was gered, en moest er, hoe bemoedigend en boeiend Vader SCHOEMAKERS ook had gesproken, toch aan mij nog o zoveel gebeuren.

Stelde ik daarentegen mij voor, dat hetgene ik daar hoorde en gehoord had, toch op waarheid was gegrond, en dat de

aangevoerde kentekenen van een nieuw leven werkelijk in mij werden gevonden, dan scheidde ik goed, en moest ik wel tot de slotsom komen, dat, al durfde ik dan ook niet zeggen, dat ik bekeerd, in elk geval toch wel veranderd was; en wel zóó veranderd, dat ik die verandering voor al de schatten der wereld niet zou willen missen. Derhalve gevoelde ik mij gelukkig in hetgeen ik was; en genoot ik een vrede voor mijn gemoed, die mij rijk en blij maakte, hoe donker het voor het uitwendige ook scheen, en hoe droevig ik des voormiddags ook was geweest.

En nog was de maat niet geheel en al vol; nog gaf de Heere mij meer te genieten.

Als slotvers werd opgegeven Psalm 138 : 4.:

Als ik, omringd door tegenspoed,
Bezwijken moet,
Schenkt Gij mij leven.

Is 't, dat mijns vijands gramschap brandt,
Uw rechterhand
Zal redding geven.

De Heer is zoo getrouw als sterk;
Hij zal zijn werk
Voor mij volenden

Verlaat niet wat Uw hand begon,
O Levensbron !
Wil bijstand zenden.

Wat ik hieronder genoot, laat onder geen woorden zich brengen; het was alsof de Heere mij buitengewoon met kracht omgordde, en door Zijne rechterhand mij ondersteunde. Heb ik ooit vat gehad aan en troost geput uit een psalmvers, dan was het uit dit. Menigmaal is van een of andere uitdrukking gezegd: „Ieder woord was een zaak,” maar zoo ging het mij nu ook; regel voor regel bevatte een –
161 --

rijkdom van troost, geheel en al op mijn toestand van toepassing. Immers was ik iemand die zich omringd zag van tegenspoed, zóó zelfs, dat het huis waar ik zoo lang had verkeerd, en wier bewoners vroeger zoo gaarne mij zagen, mij was ontzegd. Langs welken weg ik in mijne dagelijksche behoeften zou moeten voorzien, was mij zoo donker als de nacht, terwijl ik in het morgenuur aan alle aanvallen bloot had gestaan, en het dus was : schrik van rondsom.

Nu echter hoorde ik de heiligen zanger betuigen, dat wanneer wij omringd zijn door tegenspoed, zelfs als deze tot bezwijken toe is geklommen, de Heere dan leven schenkt.

Zie, dacht ik, dan zal de Heere ook mij in mijn tegenspoed niet begeven of verlaten; al is het dan ook dat des vijands gramschap brandt, dan zal Zijne rechterhand redding geven. Die vijandschap brandde' nu in lichte laaie vlam, want van was er buiten strijd, van binnen was er vrees. Fel werd ik bestookt; maar geen nood ! De Heere, geloofde ik, stond boven de vijanden, die tegen Zijnen wil zich roeren noch bewegen konden; en geen ogenblik twijfelde ik er aan of Zijne rechterhand zou redding geven. Van waar, en hoe die redding zou komen, wist ik niet; maar dat er redding zou komen, geloofde ik onwrikbaar zeker.

„De Heer is zoo getrouw als sterk; Hij zal Zijn werk, voor mij volenden.” Vooral dit woord boezemde mij buitengewoon veel moed in. Al moest ik in zelfkennis nog o zoveel toenemen, toch had ik mij door genade als een ontrouwe en zwakke lerera kennen, als iemand die tot hinken en zinken ieder ogenblik gereed is; daarom was het mij ten rijken troost dat God getrouw en sterk is, en Hij Zijn werk in mij voleinden zou. Dat God een werk in mij had begonnen, had ik reeds sinds geruimen tijd durven erkennen, en was nu boven allen twijfel verheven. Neen, en duizendmaal neen,

zeide ik toen, en betuig ik ook thans nog met alles wat in mij is, nooit zou ik tot God zijn gekomen, hadde Hij mij niet eerst door Zijne liefde en genade getrokken; ten volle beaamde ik het woord

„Een ziele, die God zoekt, is reeds van Hem gevonden;
God zocht de ziele eerst, eer zij Hem zoeken konde.”

Stond dit bij mij vast, dan laat het zich verklaren hoe des Heeren getrouwheid en macht mij tot steun waren, en het bewustzijn in mij verlevendigd werd, dat Hij Zijn werk aan mij voleinden zou. Hoe het gaan zou, wiste ik niet, maar dat het goed zoude gaan, geloofde ik zeker. En wijl ik mij van mijne zwakheid en zonde enigszins bewust was, en ik naar lichaam en ziel aan de hulpe des Heeren grote behoefte gevoelde, was de slotregel als uit mijn hart gesproken.

„Verlaat niet wat 11w hand begon, o Levensbron, wil bijstand zenden.” Amen zei mijn ziel daarop, en Amen zei mijn ziel op geheel dit vers; vooral toen ik, door een inblazing van de vijand, de kanttekening nazag, en tot mijne grote blijdschap merkte, dat berijming en tekst met elkander in heerlijke overeenstemming waren.

1 Nooit heb ik meer zóó gezongen, als in dat ogenblik; nooit ben ik zóó door een Psalmvers opgebeurd geworden, als door dit; al is het waar, dat de Heere mij ook later door middel van Zions liederen menigmaal heeft verkwikt. Psalm 138 vers 3 is echter mijn lievelingsvers, 'en geheel de Psalm mijn lievelingspsalm geworden; en nimmer hoor ik, een vers er uit zingen of het is mij altijd in meerdere of mindere mate een aangename herinnering; dat vers en die Psalm zijn mij geworden een staf op de reis, waarop ik gedurende deze 25 -jaren nog menigmaal heb mogen steunen.

Is het wonder, dat ik, toen de vromen mij na de gods — 163 —

riep ik uit, en naar aanleiding hiervan begon ik, nog voor de kerkdeur te spreken en te vertellen hoe de Heere mij nabij was geweest, en hoe vast ik geloofde, dat Hij verder met mij zoude zijn.

Heb ik dus ooit kunnen spreken van een B e t h e l of P n i e ë 1, dan was het op dezen 2^{den} October, onder de eenvoudige maar hartelijke oefening van de godzaligen SCHOEMAKERS, die zich grotelijks verheugde het middel in Gods hand ter mijner opbeuring te zijn geweest, en met wien ik later in *Veldhuizen* pastorie, wanneer hij de dienst ook eens voor mij waarnam, vaak over dien heerlijken en zaligen namiddag heb gesproken.

Aan dien middag had ik het in de middelijken weg te danken, dat ik niet voor de derde maal mij liet bewegen om mijn patroon weer te dienen, waartoe ook nu, zelfs door middel van de Heer Ambtsvoogd DRIEMEIER, bij wien ik DENNEBOOM op zekeren avond aantrof, ° pogingen werden aangewend. Vrijmoedig gaf ik echter te kennen, dat ik hier-tee om meer dan ééne oreden niet kon besluiten, waarbij ik vriendelijk maar tevens dringend verzocht, mij het wettig verdiende loon uit te betalen, en mij tevens een certificaat van goed gedrag ter hand te stellen; waaraan ten slotte beloofd werd dat zoude worden voldaan, gelijk ook aan beiden voldaan is.

Voor dat ik echter heenging werd ik voor een andere zwarigheid geplaatst; de Heer Ambtsvoogd n. 1. drukte mij ernstig op het hart, dat ik er wel aan denken moest, dat ik, als buitenlander, die de leeftijd van 25 jaren nog niet bereikt had, mij noch in de gemeente *Emlenkamp*, noch

dienstoefening vroegen hoe ik het gehad had, in grote blijdschap met dit vers antwoordde : „De Heer is zoo getrouw als sterk, Hij zal Zijn werk aan mij volenden;” dit

ergens elders in het Koninkrijk Hannover vestigen mocht.

Wijl ik veronderstelde, dat dit enkel gezegd werd om mij vrees aan te jagen, ging ik de volgenden dag naar *Nieuwenhuis*, om nadere inlichtingen in te winnen. Die bekwam ik dan ook, waarbij ik merkte, dat de Ambtsvoogd wel waarheid, maar toch niet alle waarheid had gezegd, nademaal de Heer Ambtman mij medeelde, dat, wanneer mijne geboorteacte en domiciliebewijs maar aan hem ter hand werden gesteld, het dan best mogelijkheid was, dat ik voor mij zelf een of andere zaak beginnen kon.

Den volgenden dag haalde ik genoemde papieren van het Stadhuis te *Koevorden*, en bezorgde ze daags daaraan bij de Ambtman, die ze mij echter direct teruggaf met de opmerking, dat hij over acht dagen te *Emlenkamp* kwam, als wanneer nader over mijne zaak zonde gesproken worden. Inmiddels werd in overleg met Ds. MOOLHUIZEN, en met goedvinden van de Wed. Koors, vastgesteld, dat ik in de kamer van deze weduwe een kleine handelszaak zou beginnen.

Ik had echter buiten de waard, dat is buiten de Ambtman gerekend. Toen deze op de bepaalden tijd te *Emlenkamp* gekomen was, werd ik door ZEd. ontboden en gevraagd welke zaak ik dacht te zullen drijven; waarop ik hem mijn voornemen te kennen gaf. Nu rezen er echter z66 vele bezwaren op, en zouden de kosten van beschrijving en patent z66 hoog lopen, dat er in de verste verte niet aan te denken viel, om het voorgenomen plan te volvoeren; want wie in die dagen de „Herr Ambtmann zu *Neuenhaus*“ tegen had, behoefde niet lang in de Graafschap te blijven. En dat die heer, die mij acht dagen te voren zoo vriendelijk had ingelicht, thans, nu hij te *Emlenkamp* was, tegen mij was ingenomen, kon uit alles zonneklaar worden opgemaakt; maar — 165 —het stond ook bij al de vrienden vast, dat hier

Achitofels in het spel waren geweest. Kenmerkend is het document hetwelk mij van Ambtswege ter hand werd gesteld, hetwelk nog in mijn bezit is, en aldus luidt :

„Wenn dem Elié3ser Kropveld aus *Coeverden* der langeren Aufenthalt in *Emlicheim* als Dienstbote gestattet werden soll, so kann dies nur geschehen, wenn er eine Bescheinigung des Bargermeisters in *Coeverden*, beibringt, welche dahin lautet :

dasz Kropveld in *Coeverden* zu jeder zeit wieder aufgenommen werden soli.“

Dat deze acte noch gedateerd, noch ondertekend is, geeft veel te denken, en werpt een eigenaardig licht op de Graafschapper toestanden van die dagen.

Evenwel, de Heere regeert; en vast geloof ik, dat ook die teleurstelling mede heeft moeten werken ten goede. Ik werd er door 's Heeren goedheid dan ook niet door geschokt, maar nog sterkte puttende, uit hetgeen ik pas in het bedehuis had genoten, geloofde ik vast en zeker, dat de Heere, die zoo getrouw als sterk is , ook in dezen wel uitkomst zou geven.

Wijl ik nu buiten betrekking was, had ik uitnemend gelegenheid om naar de lust van mijn hart de vromen in en om *Emlenkamp* te bezoeken, waarvan ik dan ook een ruim gebruik maakte, en waaronder ik veel goeds genoot. In *Volsel* en *Belader*, *Voorwald* en *Laar*, *Ringe* en *Bathoorn*, *Bane* en *Kalle* heb ik o. a. bij de ouders en familie van onze geliefde Broeders Ds. BEUKER en BENNINK zalige uren mogen doorbrengen , en heb ik van zoo menig ervaren Christen nuttige en belangrijke wenken op het vreemdelingspad mogen ontvangen. Ook te *Wilsurn* heb ik aangename dagen doorgebracht, en spraken wij bij Ds. ARELS nog eens over onze

eerste kennismaking, In ruime mate heb ik toen de waarheid bevestigd gezien van het woord des Heeren in Rom. 11, dat de aanneming van Israël een leven uit de dooden zal zijn. Ik had een sterk verlangen naar de vromen, en zij waren grotelijks verblijd een Zone Abrahams in hun midden te hebben, van wien, voor zover ik kan nagaan, algemeen werd geloofd, dat hij de God van Israël in geest en waarheid wenste te dienen.

O, als ik aan die dagen nog eens terugdenk, dan beginnen die namen van zovele vaders en moeders in Israël, van zovele eenvoudige maar waarlijk godvruchtige jongelingen en jongedochters weer te leven; dan zou ik wel willen die allen nog eens weêr te kunnen spreken, en elkander te vertellen, wat de Heere toen en wat Hij ook later aan onze ziele heeft gedaan. Maar neen, dat zal aan deze zijde van het graf nimmer gebeuren; want niet alleen zijn we ver van elkander verwijderd, maar bovendien zijn reeds o zovelen uit de strijdende kerk in de triumferende overgegaan. Eens zullen 'we elkander weêr ontmoeten, en gedenken al de weg dien de Heere ons heeft geleid, van *Sittim* tot *Gilgal* toe, en dan zingen wij in God verblijd, aan Hem gewijd, van 's Heeren wegen; Hem op volmaakte wijze lovende, voor al de leidingen die Hij met ons, en met alle Zijne kinderen gehouden heeft.

Of ik in dezen tijd ook versterkt werd in het geloof, kan ik door genade niet anders dan bevestigend beantwoorden, al brak het volle geloofslicht ook thans nog niet door. Toch kwam ik nader bij, en begeerde ik hoe langer hoe vuriger de Heere Jezus als de waren Immanuel, als God en mens in één persoon te omhelzen. In mijne aantekeningen, die ik enige dagen na mijn doop gemaakt heb, lees ik uit dezen tijd o. a. dat ik op zekeren dag, toen ik van Wiisum kwam,

onder weg vuriglijk bad : „O Heere Jezus, kom toch !" waarmee ik natuurlijk niet anders bedoelde dan dat Hij zich meer en meer aan mij openbaren mocht, als diegene in wien alleen heil en zaligheid te vinden waren, en dat ik mij in Hem als *mijn* Zaligmaker mocht verheugen.

Had ik hier nu maar over nagedacht, dan zou ik tot het besluit moeten gekomen zijn, dat Hij, tot wien ik bid, ook als waarachtig God door mij wordt erkend, wijl ik anders \ ruwelijke afgoderij zou bedrijven; zó6 logisch, zó6 consequent dacht ik echter niet door; het ging mij als de disei-

Mpcere hun ongelooft te hulp mocht komen; of als de Em-
len, die geloofden, maar tevens moesten bidden, dat de
mausgangers, wier harten brandende waren van liefde,
maar wier verstand nog niet genoeg opgeklaard was om
profetie en vervulling met elkander in overeenstemming te
brengen.

Ik was mijzelf dan ook een raadsel. Niet alleen geloofde ik, dat de Heere Jezus de Messias was die komen zou, maar ik had Hem vuriglijk lief, en bad zelfs ernstig tot tot Hem, zonder tot de erkenning te kunnen komen, dat Hij waarachtig en eeuwig God is. Met Ds. MooLumzEN over dezen chaotischen toestand sprekende, gaf ZEw. als zijn oordeel te kennen, dat er strijd was tusschen verstand en hart; dat m. a. w, het hart weigerde te beamen, hetgeen door het verstand als waarheid erkend werd. Dit zal zeker zoo wezen; maar tevens geloof ik, dat als grond van dien strijd moet beschouwd worden de diepe, ingekankerde vijandschap, die in het hart van de Jood zetelt tegen Jezus van Nazareth. De zone Abrahams naar de vlees heeft van nature bepaald een afkeer tegen de Gezalfde des Heeren, in Welken alleen behoudenis is te vinden; daarom worstelt hij tegen zoo lang als hij maar kan, en geeft niet

eer als een overwonnene zich over, voordat God ook in dezen hem te machtig is geworden.

De Heere echter, die zoo getrouw als sterk is, laat niet varen het werk Zijner handen, en heeft ook in mijne ziel het volle licht laten schijnen.

VIII.

NAAR SCHONEBEEK.

oe aangenaam ik het in deze dagen ook had, en hoe gaarne de vrienden mij ook in hun midden ontvingen, toch begreep ik, en begrepen ook anderen, dat een leven zonder arbeiden niet lang kon duren. Zeer sterk begon ik dan ook naar een betrekking uit te zien; maar welke ? Zie, dat was juist de grote vraag. Waar zou iets, waar men mij gebruiken konde, worden gevonden; want altijd stond het vieren van de Joodschen Sabbath en het niet eten van alles, wat in het vleeshuis verkocht werd, mij in de weg. Ik vierde nu ook wel de eersten dag der week als Rustdag, maar meer omdat ik toch niets te doen had, en ik gaarne ter kerke ging als wel uit drang der conscientie; zodat het altijd een bezwaar zoude wezen om bij Christenen te dienen. Toch zou dit moeten gebeuren, wijl het mij volstrekt onmogelijk was, om mij in Joodsche kringen nog te bewegen.

Er werden dan ook onderscheidene pogingen aangewend; o. a. schreef Ds. ,MooLutrizen, naar meer dan een zijner

vrienden in Holland en Friesland; maar alles bleef zonder het gewenste gevolg. Hier had men niemand nodig, en daar had men juist iemand aangenomen, want het was vlak voor November; en elders zou men mij hebben ontboden, gelijk ik eengen tijd later vernomen heb, had niet de bediende, aan wien opgedragen was te schrijven, vergeten de hem opgelegde taak te vervullen.

Zoo ging de een dag na de anderen voorbij, zonder dat er enig uitzicht was, waar een weg voor mij zoude geopend worden; gebrek had ik aan niets, integendeel, ik had overvloed; en dat de Heere ook in de toekomst voor mij zorgen zoude, stond bij mij vast als een rots; toch wilde ik zeer gaarne een of anderen werkring hebben, om daarin het brood mijns bescheiden deels te verwerven.

Wijl ik nu tegen de handel een sterken afkeer had gekregen, daar ik meende, (hoewel ik thans inzie, zeer ten onrechte,) dat ik daarin niet eerlijk zou kunnen blijven, en ik geen handwerk geleerd had, wilde ik niets liever, dan boerenknecht worden. Wel wist ik, dat het boerenbedrijf mij gansseh en al vreemd was; ik dacht echter dat deze of gene landbouwer, lid der Oud-Gereformeerde gemeente in *Emlenkamp* of *Wilsum*, mij wel in mijne onkunde dragen en langzamerhand in het boerenbedrijf opleiden zou.

Eene dwaze idéé voorwaar; ik was echter niet wijzer, en kon het dan ook maar zoo matig stellen, toen mijne Christelijke vrienden, van wie ik dacht, dat ze mijn plan volkomen zouden goedkeuren, in plaats daarvan mij hartelijk uitlachten. Het was intusschen niet anders, en ik moest mij dat laten welgevalen. Inmiddels had ik iets anders bedacht, hetwelk mij nog beter toescheen dan het vorige plan; n. 1. om schaapherder te worden. Dan kon ik het grootste gedeelte van de dag lezen, bidden en zingen, en werd ik, zoals in de —
171 —

Graafschap de gewoonte was, nu bij de een, en dan bij de ander gehuisvest. Dit werk, dacht ik, kon ik gemakkelijk verrichten; aangezien er toch geen kennis voor nodig was om achter de schapen te lopen, en te zorgen, dat ze niet in de sloot of op doolwegen kwamen; weshalve ik er geen oogenblik aan twijfelde of dit plan zou door Ds. MOOLHUIZEN ten volle goedgekeurd worden. Dit was er echter verre van daan. Volgens ZEws. overtuiging deugde ik evenmin voor schaapherder als voor boerenknecht, en zou ik o zoo spoedig, de zaak die mij toebetrouwd was in de war sturen. Neen, voor handelen was ik in de wieg gelegd, en aan de handel moest ik mij wijden, dat was de duidelijk van God aangewezen weg; het was alleen maar de vraag hoe en waar. Terwijl ik hierover peinsde, kwam mijn waarde Vriend en Leeraar op de gedachte dat ik eens naar *Schonebeek* zoude gaan, en zien of ik daar niet een of andere handelszaak kon beginnen. Dat was een dorp in *Nederland*, waar men van Overheidswege mij volstrekt niet zoude tegenwerken; waar onderscheidene Israëlieten uit *Koelvorden* hunne koopwaar kwamen aanbieden; en waar, ook omdat er een Christelijke Afgescheidene gemeente was, ik wel kans zoude hebben om het nodige voor mij te verdienen. Dominé zou mij een brief meegeven aan Ds. SCHOENMAKER, die mij zeker zeer vriendelijk zou ontvangen; tevens kon ik dan de dankdag voor de oogst daar bijwonen, terwijl ik bovendien gelegenheid had om met het volk aldaar nader in kennis te komen, waarnaar men ter dier plaatse, blijkens ontvangene mededeling, zeer begerig uitzag.

Hoe goed dit voorstel nu ook was, en met welke beste bedoeling het ook werd gedaan, toch klonk het mij als een wanklank in de oren, omreden ik er o zoo tegen aanzag om *Emlenkamp* te verlaten. Immers zoveel was daar ge-

beurd, zoolang had ik er gewoond, en zulke innige vrienden had ik er verkregen ! Met het onderwijs in HELLENBROEK was ik nu goed aan de gang, en met de trant van de onderwijzer enigszins bekend, van. wien te scheiden mij bovendien o zoo moeilijk zoude vallen; op *Schonebeek* daarentegen was alles mij vreemd. Daarom sloeg ik het gedane voorstel af, en wilde ik liever nog Wat wachten en zien of er weldra niet een geschikte gelegenheid zich zoude opdoen. Ds. MOOLHUIZEN echter drong er sterk op aan om zijn raad op te volgen, wat van achteren gebleken is, ook zeer juist 'te zijn geweest, waaraan ik ten slotte dan ook gehoor gaf.

Zoo kwam ik dan daags vóór de dankdag bij Ds. SCHOENMAKER, die mij, evenals de Juffrouw, zeer vriendelijk ontving, en zijne blijdschap te kennen gaf, mij, van wien hij reeds sinds geruimen tijd had gehoord, eens te ontmoeten. Na de brief van Ds M. gelezen, en een en ander met mij gesproken te hebben, gaf hij mij de raad eens naar zijn ouderling HINNEN te gaan; een man, die altijd op *Schonebeek* was geweest en daarom er beter over oordelen kon, of ik daar ter plaatse mijn brood zoude kunnen verdienen, dan Dominé zelf, meende ZEW., terwijl ik verzocht werd om tegen de avond terug te komen; teneinde in de pastorie te logeren.

Natuurlijk volgde ik ook dezen raad op, en ging ik naar de aangewezen Broeder; een man, die reeds op gevorderden leeftijd zich bevond, reeds lang op de weg des levens was geweest, en even als Vader SCHOEMAKERS nu en dan wel eens in de gemeente voorging.

Ook hier werd ik niet minder vriendelijk ontvangen, dan bij Ds. SCHOENMAKER, maar moest ik tevens mij laten welgevallen, dat Vader HINNEN, die algemeen voor een vraagbaak gehouden werd, een ot'derzoek naar mijn zielstoestand

instelde, hete/ elk vrij lang duurde, maar dat tevens bevredigend afliep, gelijk ik uit alles wel kon opmerken, en later nog duidelijker is gebleken. Z66 druk liep het gesprek, dat het te laat werd om naar de pastorie terug te keeren, waarin Vader HINNEN en de zijnen ook geen bezwaar zagen; zelfs hadden zij liever dat ik maar bij hen logeerde.

Zodoende kwam ik niet voor de volgende ochtend even voor kerktijd weer bij Dominé, die wel gedacht had, dat men mij bij HINNEN vastgehouden had, hetwelk hij trouwens zeer goed kon inschikken.

Na nog een ogenblik gesproken te hebben, gingen wij naar de kerk, waar we geboeid werden door een zeer ernstige leerrede over Psalm 116 : 12, 13 : „Wat zal ik de Heere vergelden voor al zijne weldaden, aan mij bewezen ? Ik zal de beker der verlossingen opnemen, en de naam des Heeren aanroepen,” onder de behandeling waarvan ik met genot en stichting mocht zitten.

Het voornaamste was echter voor des namiddags weggelegd, toen wij bepaald werden bij Hand 14 : 17: „Hoewel Hij vochthans zich zelven niet onbetuigd gelaten heeft, goed doende van de hemel, ons regen en vruchtbare tijden gevende, vervullende onze harten met spijs en vrolijkheid.”

at de waardige voorganger aangetoond had hoe de Heere èn aan de Heidenen in vroeger eeuwen, èn aan ons tot op de huidige dag tal van liefdeblijken gegeven had in het rijk der natuur, wees hij er op hoe Hij ook nog op een andere wijze onze harten met spijze en vrolijkheid wilde vervullen. Daarvoor had Hij Zijnen eniggeboren Zoon in de wereld gezonden, ten einde hongerige en dorstige harten met Zijne gerechtigheid te vervullen. Bizar wees [ZEW. er](#) op hoe de Heiland eerst tot de Joden gekomen, maar door hen verworpen was, wijl zij niet een verachten, maar een rijken

en aanzienlijken' Messias wilden hebben. Toch was er een vernederd, en eerst daarna verhoogd, Zaligmaker beloofd, gelijk wij zulk een ook juist moesten hebben; hetwelk alles met schriftuurplaatsen werd bewezen. Toen ik dit alles zoo duidelijk en bondig hoorde beredeneeren ging mijn hart als het ware open, en wenste ik, dat enige Joden deze predikatie eens hoorden, die zouden dan, dacht ik, wel moeten bekennen, dat de Heere Jezus de ware Messias en de enige Naam ter zaligheid is, die onder de mensen is gegeven.

Toen ik dezen wens in mij ontwaarde, was het juist alsof een stem in mijn binnenste sprak : „Gij denkt dat uwe broederen naar de vrese, die het deksel van Mozes nog op hunne aangezichten hebben, en daarom nog blind zijn, zoo zij slechts éénmaal de Meere Christus als de ware Messias hoeren voorstellen, dadelijk Hem in Zijne waardigheid zullen erkennen; en gij, die al zoveel van Hem weet, en al zoveel licht en genade ontvangen hebt, weigert in Hem te geloven.”

Toen werd ik beschaamd: ik schaamde mij voor God. Ik moest bekennen, dat Hij inderdaad grote genade aan mij bewezen had; en dat ik, als ik ernstig nadacht, wel wist, dat de Messias als Godmens was beloofd, als Godmens was gekomen, en dat ik Hem ook als God en mens ter redding van mijne arme ziel nodig had.

Toen werd de Heere mij te sterk; toen durfde ik niet langer twifelen aan het bestaan van een Drieëinig God, en zag ik duidelijk, dat ik zulk een Wezen niet behoefde te begripen, wat ik trouwens ook niet kon, maar dat ik eenvoudig in Hem had te geloven.

En ik geloofde en betuigde : Heere ! zijt mij te sterk geworden en hebt overmocht." Ja, zoo was het; de Heere daalde bij vernieuwing door Zijnen Heiligen Geest in mijn

hart, en ik „boog me en geloofde, en mijn God sprak mij vrij." Nu bezag ik het klaarder dan ooit, dat de Heere Zijne hand van genade aan mij ten koste had gelegd; dat Hij een goed werk in mij begonnen, uit de macht des Satans mij verlost en in het Koninkrijk van de Zoon Zijner liefde mij overgezet had. Nu zag ik, dat ik Jezus had gevonden, omdat Hij mij had gezocht, en ik in Zijne beide handpalmen was begraven. Maar nu was het mij ook zoo helder als kristal dat ik juist een Drieëinig God als mijn Redder en Heiland nodig had; nu zag ik, dat de Vader buiten Christus een vertoornd Rechter was, die met de zondaar geen gemeenschap kan hebben; nu zag ik, dat die Vader zonder voldoening aan Zijn geschonden recht, onmogelijk verzoening kon schenken, en dat ik met Hem alleen kon en moest bevredigd worden door het bloed Zijns Zoons, en dat de Heilige Geest mij de verdienste van dien Zoon deelachtig moest maken, en in mijn hart als een tempel moest wonen.

Wat was dat een rijk gezegende predikatie, en wat was er nu stof om de leiding des Heeren te aanbidden !

Ik wilde niet naar *Schonebeek* heen, en juist was daar zulk een buitengewoon rijke zegen mij bereid. Juist daar was de plaats door God bestemd, waar het volle geloofslicht mij zoude bestralen, en ik meer dan immer zou leren verstaan wat het wil zeggen vroolijker te zijn in de weg van Gods getuigenissen dan over allen rijkdom. Ja ook in het zoeken naar de weg des heils had ik mij reeds onuitsprekelijk gelukkig gevoeld; zóó gelukkig, dat ik voor al het goed der wereld niet terug zoude hebben willen keeren; nu echter had ik gevonden, — gevonden Hem, in Wien ik reeds lang heil en zaligheid had gezien; gevonden de Messias van Israël als de eeuwige Zoon des Vaders, als de waarachtige God en het eeuwige leven. Zoo menigmaal was ik bevreesd

geweest, dat ik niet op de rechte wijze werkzaam was, en heb dientengevolge menigmaal uitgedrukt, dat, wanneer ik ook geheel mijn leven zoekende moest wezen, en ten laatste dan nog maar de vollen vrede mocht smaken, ik mij dan o zoo gelukkig zonde schatten. En zie, nu gaf de Heere mij al zoo , spoedig, zoo gans onverwacht, hetgeen ik in leven en sterven moest hebben, waarom ik, ja menigmaal en ernstig, had gesmeekt, maar hetwelk de Heere toch niet verplicht was mij te geven.

Neen, en duizendmaal neen ! het is vrije genade, en niets dan vrije genade, dat Hij, Wiens naam is Ontfermer, op mij heeft willen neerzien, en uit de macht des Satans en der zonde mij heeft willen trekken. Reeds lang heb ik dit, met alles wat in mij is, van ganser harte willen belijden; nu echter verstond ik het beter dan immer te voren, en moest ik het bij vernieuwing beamen :

„Een ziele, die God zoekt, is reeds van Hem gevonden;
God zocht de ziele eerst, eer zij Hein zoeken konde."

Deze eenvoudige dichtregelen waren als uit mijn hart gesproken; want wat mij ook nog duister was, dit niet : dat ik nooit naar God zou hebben omgezien, ware Zijn oog niet in liefde over mij ontsloten geweest. Neen, hoe langer hoe verder zou ik van het rechte pad zijn afgedwaald, mijne eigene wegen hebben gekozen en mij moedwillig in het verderf hebben neergestort. Hoe is het mogelijk, dat iemand, die waarachtig tot God bekeerd is, de leer der eeuwige verkiezing nog loochenen kan ? Neen, dat is niet mogelijk; want nauwelijks is hij aan zichzelf ontdekt, of hij wordt bekend met de vijandschap van zijn hart, en erkent onvoorwaardelijk, dat hij niet door zijne eigen wijsheid, maar door Gods eeuwige ontferming stil is gehouden op: de weg, dien hij ging,

Theoretisch wist ik van de leer der verkiezing nog weinig

af, al was ik met het hoofdstuk in HELLENBROEK over de, Prdestinatie niet onbekend; praktisch daarentegen stond het bij mij vast, dat het enkel Gods vrijmachtig en eeuwig welbehagen was, dat Hij mij aan mijne ellende ontdekt, mij met de weg des levens bekend gemaakt, en mijne ziele gered had. Zoo werd mij ook de leer der verkiezing, gelijk geheel de waarheid Gods, tot troost, en ,kon ik met David zeggen „Gij hebt vreugde in mijn hart gegeven, meer dan ter tijd als der goddelozen koor,, en most vermenigvuldigd zijn."

Voor die vreugde was zelfs dubbele reden. Niet alleen had God de nevelen, waarmede mijn oog nog immer bedekt was, genadiglijk weggenomen, en had Hij mij in de ruimte gesteld, maar ook voor het uitwendige kwam er openbaring.

Toen ik na tweede godsdienstoefening ten huize van de Leeraar met de Kerkeraadsleden samen was, kwam de reden van mijn bezoek ter sprake, waarbij, zoals licht te denken valt, over mijn geestelijken en maatschappelijken toestand gesproken werd. Eenparig waren de Broeders van oordeel, dat er, naar de mens gesproken, niet het minste bezwaar voor mij was, om daar ter plaatse eerlijk mijn brood te verdienen. Zoo goed als tal van kooplieden uit het naburige Koevorden, zou ook ik een kleine manufactuurhandel kunnen beginnen, die onder de zegen des Heeren allicht zoveel zoude opleveren, dat ik, die toch maar gans alleen was, het brood mijns bescheiden deels zoude kunnen eten. Dit werd te eerder verwacht, toen een broeder Diaken mij gratis een woning aanbood, en ik dus voor huishuur alvast niet had te zorgen. Zoo liep door de goede hand Gods alles van zelf los, en zag ik bevestigd dat,

„Voor hen, die 't heil des Heeren wachten,
Zijn bergen vlak en zeeën droog."

Ik had alzoo een dankdag gehad, die rijk was aan allerlei zegeningen, en die mij blijde en goedsmoeds naar *Emlenkamp* terug deed keeren.

Mijne ziele tintelde van gloed en leven, en mijn geest verheugde zich in God mijnen Zaligmaker; huppelende en psalmzingende ging ik de Emlenkamper '*Misten*' door, de Heere lovende voor de veelvoudige genade aan mij, onwaardige, bewezen.

„De Heer is zoo getrouw als sterk" had ik enige dagen geleden gezongen, en nu ondervond ik zoo klaar en zoo krachtig, dat de Heere, de God Israëls, in der daad sterk en getrouw is beide; sterk om alle banden te kunnen slaken, en getrouw om voort te zetten wat Zijne hand eens heeft begonnen.

Had ik toen reeds zoo'n buitengewoon rijken zegen onder dat 4de vers uit de ^{138sten} Psalm, bij vernieuwing mocht ik de zoetigheid van deze redenen smaken, want nu zag ik, naar ziel en lichaam beide, bevestigd, datgene, waarop ik een paar weken geleden had gehoopt en gebouwd.

„Hij zal Zijn werk, aan mij voleinden;" zag ik dit bij de aanvang niet vervuld in het volle geloofslicht hetwelk Hij in mijne ziel uitstortte, en in het openen van de weg om in mijne dagelijksche behoeften te voorzien; en vaster dan ooit geloofde ik, dat de Heere verder in Zijne waarheid mij leiden, en naar het uitwendige van het nodige mij verzorgen zou.

Nu ik in zulk een blijde stemming te *Emlenkainp* kwam, spreekt het van zelf, dat ik Ds. MOOLHUIZEN en andere Christenen al spoedig mededeelde, hoe genadig de Heere aan mijne ziele zich heeft betoond, en hoe wonderlijk Hij een weg heeft gebaand, hetwelk ook voor hen oorzaak van grote vreugde was, en waarvoor zij met mij de Heere hebben gedankt.

Zoo was dan *Schonebeek* de plaats, kennelijk van God mij aangewezen, waar ik weldra mijne tente zoude opslaan. In het begin van December trok ik er heen, waarbij ik wel gevoelde, dat het mij zwaar viel van *Emlenkamp* te moeten scheiden; een rijke tegengift was het echter, dat ik mij niet ver verwijderde, en dat ik het uitzicht had, mijne oude vrienden gedurig weer te kunnen ontmoeten.

Volgens afgesproken plan ging ik nu te *Schonebeek* dagelijks langs de huizen, en bood uit mijnen kleinen voorraad manufacturen iets ten verkoop aan.

In de beginne had ik een zeer sterk debiet; z66 sterk zelfs, dat ik bij de belangstellende vrienden, meest leden van de Chr. Geref. Gemeente, de eerste week bijna geheel mijn voorraad verkocht. Die mensen konden echter niet elke week kopen, zodat de aftrek al gaande weg minder werd, en het mij en ook anderen raadzaam scheen, tegelijk met de manufacturen een gisthandel te beginnen, tén einde de dorpsbewoners, die schier allen hun eigen brood baken, te kunnen bedienen. Wjl ik gaarne alles wilde doen om op fatsoenlijke en eerlijke manier mijn brood te verdienen, volgde ik dit plan op, waardoor ik ook beter in mijne behoeften kon voorzien.

Een gemakkelijke weg was dit echter niet voor mij, want ik moest de gist elke week óf van de branderij te *Wilsum*, óf uit die te *Esche* halen, en deze moest aan het grenskantoor te *Koevorden* veraccijnsd worden. Daarom mocht ik niet de naasten weg kiezen, maar moest ik de koninklijke heirbaan langs, teneinde niet als smokkelaar te worden aangemerkt. Dientengevolge heb ik menigmaal in een brandende zon, of onder regen en onweer, met een zwaren last op mijn rug, 6 en 8 uren moeten zwoege. Soms gebeurde het, dat men te *Wilsum* en te *Esche* niet of niet genoeg had, wes-

halve ik dan naar *Veldhuizen*, of zelfs naar het Roomsche *Wietmarschen* moest, en een afstand van 10 h 12 uren heb moeten afleggen.

Wat dunkt u, nakomelingen van Abraham, mijne Broeders naar de vlese, die altijd meent, dat iemand uit uwe maagschap onmogelijk Christen kan worden tenzij hij lijke voordelen op het oog heeft; wat dunkt 11, zeg ik, was deze weg zoo bekoorlijk voor het vlees ? Was het zoo aangenaam om te *Schonebeek* onder een landelijke bevolking te verkeerren, wier zeden en gewoonten mij ten eenemale vreemd waren, en zelfs mij in meer dan een opzicht erg tegen de borst stuitten ? Kon het een prikkel zijn om Christen te worden, dat ik mij moest vestigen in een kamer met een leemen vloer, waar o. a. een ruwe schaaftank een deel uitmaakte van het sobere meubelement; en waar ik, behoudens een enkele uitzondering, zelf mijn spijs en drank moest bereiden ? Was het dan zoo streefend voor mijne zinnen, en zoo gemakkelijk voor mijn vlees, dat ik zulke vermoeiende reizen heb moeten maken, en steeds mij met een geringen handel heb moeten tevreden stellen, die mij jawel zoowat het nodige verschaft, maar volstrekt geen schone vooruitzichten bood ?

Heb ik dan daarvoor van de beginne af mij zoveel smaad en hoon moeten laten welgevallen; heb ik daarvoor dan *Emlenkamp* moeten laten varen en de schone beloften, die mij waren gegeven, schade en drek moeten achten ? Zoo goed als te *Schonebeek* had ik het toch licht overal elders, had ik het ook als Israëliet kunnen hebben. Dat God later een geheel anderen weg met mij gehouden heeft, heb ik in de beginne niet kunnen weten, gelijk er dan ook tal van Israëlieten tot het Christendom zijn overgegaan, die *geen* predikant zijn geworden, en die veel meer door de zorgen des

levens gedrukt werden, dan toen zij nog in de voorvaderlijken godsdienst leefden.

Gelogenstraf is alzoo de bewering, die, toen ik bij Dnx-NEBOOM de deur werd uitgejaagd, door mijne tegenpartijders uitgestrooid werd, dat de Christenen mij in een groten winkel zouden zetten, en ik alzoo enkel door prikkels van stofelijken aard voortgedreven werd. Trouwens, dit is een beschuldiging, die ieder tot de Heere bekeerd Israëliet zich moet laten welgevallen, en die hij al zijn leven lang, als de smaadheid van Christus heeft te dragen. DA COSTA en CAPADOSE zelfs hebben dezen smaad niet kunnen ontgaan, hoeveel schatten zij ook bezaten, en hoe geëerd zij onder de Joden ook waren. Gelukkig dat God een kenner der harten is, en dat de oprechte Israëliet, de ware Nathanaël, al is het dan ook met een tollenaarsharte, zeggen kan; „Ihere, gij weet alle dingen, gij weet dat ik u liefheb.“ Dan kan het ons om het even zijn wat vijandige Joden of hooggevoelende Christenen van ons denken; wetende, dat wij niet geoordeeld zullen worden naar de weegschaal der mensen, maar dat de Heere, de rechtvaardige Rechter eens alles zal blootleggen, ook de handelingen van hen, die de goddeloze rechtvaardigt, en de rechtvaardige verdoemt. Het komt er ten slotte voor een iegelijk zelf maar op aan, of hij in waarheid en oprechtheid de Heere vreest.

Toen ik een week of drie te *Schonebeek* was geweest, gevoelde ik sterke begeerte om eens wek. in *Emlenkamp* te zijn, en schreef ik aan Ds. M. dat, als het hem uitkwam, ik dan van plan was de Kerstdagen ten zijnen huize door te brengen.

Wijl er niets in de weg was om mij te ontvangen, ging ik daags voor Kerstfeest heen, met de innige bede in mijn

hart, die al eerder in mij had geleefd, dat dit eerste Kerstfeest, hetwelk door mij zou worden gevierd, een waar vreugdefeest voor mij mocht wezen, en dat ik niet enkel ter kerke mocht gaan, maar dat dit eerste Christelijke feest mij voortdurend ten zegenrijke herinnering mocht wezen. Ja ik bad, dat het de Heere mocht behagen, mij ter plaatse, waar Hij mij in Zijne genadige ontferming en eeuwige liefde gezocht en gevonden had, zodanig te verkwikken, dat ik daar een Bethel en Pniël mocht oprichten.

Die bede heeft de Heere genadiglijk verhoord, en wel in zoo ruime mate, dat ik niet slechts voor een ogenblik gevoelig werd aangedaan, maar vooral doordien ik bij vernieuwing licht ontving over de waarheid, en al wederom de waarheid van Ps. 138: 4 bevestigd zag.

Hoewel door het bij Ds. SCHOENMAKER voortgezet onderwijs in Hellenbroek de waarheid mij allengskens helderder werd, waren toch zoo dadelijk nog niet alle bezwaren opgeheven. O. a. was het mij een onbegrijpelijke zaak hoe een stukje brood en een teug wijn een middel konde wezen om in het geloof te worden versterkt; en dat die versterking *wel* gewerkt werd aan het Avondmaal en *niet* wanneer men gewoonlijk brood en wijn gebruikte. Ik geloofde natuurlijk wel, dat de Heere het Heilig Avondmaal had ingesteld, en de gemeente des Heeren dientengevolge verplicht was hetzelfde te vieren, maar van het sacramentele, der zaak begreep ik zoowat weinig of niets. De Heere was echter zoo goed mij langs praktischen weg dit duidelijk te maken.

Terwijl ik op de ^{isten} Kerstdag onder de bediening van het Heilig Avondmaal nederzat en de Middelaarsverdienste van de Heere Christus hoorde aanwijzen en aanprijzen, werd het mij duidelijk, dat niet brood en wijn, maar alleen' het vlees en bloed van de Heere Jezus leven aan de ziele

onden schenken, en dat die uitwendige tekenen slechts afbeelden wat de gezegende Verlosser had gedaan en verwonnen, zodat wij, op die tekenen ziende, zichtbaar herinnerd *erden aan Zijne bloedige kruisverdienste, en de geloovige la os dien weg in het geloof kon worden versterkt.

an die kruisverdienste gevoelde ook ik behoefte; die kruisverdienste was de enige grond mijner hoop, het enige ankee mijner ziel; die behoefte gevoelde ik z66 diep, dat ik mij neer moest bedwingen om van de tafel des Heeren mij verre houden. Ik begreep echter, dat ik als Israëliet, die nog gene belijdenis van het Christelijk geloof had afgelegd, aanstdot zou geven indien ik tot de tafel toetrad; gemakkelijk ging het wegblijven achter niet. Tranen des verlangens en der blijdschap beide biggelden mij langs de wangen, zoo- dat ik met mijn hoofd op de bank al schreiende bewonderde de vrije gunst, die eeuwig Hem bewoog, om mij met Zijn volk te verenigen en mij te geven een erve onder de geheiligden door het geloof in Hem. Vooral ook was het mij een wonder, dat de Heere mijn gebed zoo genadig heeft willen verhoren, en zoo'n rijk gezegend Kerstfeest mij heeft willen schenken; een Kerstfeest, hetwelk mij nog helder voor de geest staat, en waaraan ik nog steeds niet anders dan met grote blijdschap kan denken.

Te *Seltonebeek* wedergekeerd, deed ik natuurlijk, even als ik gewoon was, wat mijne hand gevonden had om te doen, en ontving ik, zoals gezegd is, bij Ds. SCHOENMAKER geregeld elke week onderwijs in Hellenbroek.

Toen ik dit leerboek ten einde had gebracht, oordeelde mijn waarde Onderwijzer, dat ik genoeg kennis in de Christelijke leer bezat om zonder bezwaar geloofsbelijdenis af te kunnen leggen, en alzoo door de Heiligen Doop de gemeente des Heeren ingelijfd te worden. Omdat ik altijd ge-

MOOLHUIZEN, mijn geliefde Vader i Christus, mij zou kunnen dopen, dit nu echter uit de aar der zaak door Ds. SCHOENMAKER verricht moest worden werd onderling goed gevonden, dat Ds. MoomufzEN bij d* gelegenheid de predikdienst zonde verrichten, en werd paald dat ik op e-Vrijdagavond 7 Maart 1862 belijdenis z de afleggen, om dan de 12aen daaraanvolgende, zijnde Biddag

voor de oogst, de Heiligen Doop te ontvangen.

5 Omdat ik echter zelfs de schijn niet op mij wilde laten dezen stap min of meer geheimzinnig te doen, en naedeonder de zegen des Heeren ter mogelijke bekering nog werkzaam wilde zijn, schreef ik vooraf aan al mijne vier broeders en aan mijne enige zuster, alsmede ook aan enkele andere leden van mijne familie, en wel aan een iegelijk hunner een brief. Daarin zette ik vrij breedvoerig uiteen waarom ik tot zulk een gewichtvollen stap overging, en toonde aan, dat alleen in de Heere Jezus Christus redding en heil voor een arm zondaar was te vinden, en dat dientengevolge ook zij tot dien Christus moesten komen, wilden zij behouden worden van de toekomenden toorn. Tevens legde ik er nadruk op, dat het gans en al vruchteloos zonde zijn om mij van mijn voornemen af te brengen, aangezien ik niet met vlees en bloed te rade was gegaan, ik er lang en ernstig over had gepeinsd, en de nood mijner ziele mij drong.

Er werden dan ook geen pogingen aangewend, althans niet rechtstreeks bij mij; zeker omdat men begreep, dat reeds alles was beproefd, en dat noch beloften, noch dreigementen mij hadden terug kunnen doen treden. Toch werd ik van de meesten met een antwoord verwaardigd, dat, het gewicht der zaak in aanmerking genomen, nog al vrij dragelijk was.

„Althans niet rechtstreeks bij mij” zeide ik zoo even, werden pogingen aangewend om mij van mijn voornemen af te

brengen; waarmede ik te kennen wil geven, dat, ben ik goed ingelicht, een mijner Tantes moet hebben gezegd, mij wel vijfhonderd gulden te willen geven indien ik mij niet liet dopen.

Toen mij dit door een Israëliet uit *Koeoorden* medegedeeld werd, raakte ik daar waarlijk nog over aan het peinzen, en werden mij die vijfhonderd gulden als de koninkrijken der wereld, die Satan mij wilde geven, indien ik maar ontrouw wilde worden aan God.

Geld en goed heeft al menigeen de zinnen verblind, en zijn niet zelden oorzaak geworden, dat men zijn doop en belijdenis in het aangezicht heeft geslagen, dewijl men enkel raadpleegde met vlees en bloed, en alleen aanzag wat voor ogen is.

„*Parijs* is wel een mis waard,” heeft eens een Protestantsche koning van *Frankrijk* gezegd, en hij offerde ter wille van een Roomsche bruid zijn beginsel op, waaraan de bloedbruiloft te *Parijs* op zoo hartverscheurende wijze deed en doet denken. Ook ik liep gevaar om in zilveren strikken verward te raken, en evenals *Frankrijks* vorst aan te zien wat voor ogen is.

„Ik kan immers,” zoo begon ik te denken, „al ben ik niet gedoopt, God toch ook wel liefhebben en dienen. Ik kom er dan wel niet zoo ridderlijk voor uit, maar kan Hem evenwel beminnen in mijn hart. Ben ik nu bekeerd, dan maakt mij de doop niet onbekeerd, want de geloovigen worden in de kracht Gods bewaard tot de zaligheid, die bereid is om geopenbaard te worden in de laatste tijd.”

Hoe fraai, en vroom die redenering nu ook was, toch konde ik er geen vrede bij vinden, te minder wanneer ik mij voorstelde hoe ik, wanneer ik voor het uitwendige Jood bleef, van de gemeenschap met Gods volk verstoken moest blijven,

en voor God niet recht wandelde. En toen nog eens een pijl op mij afgeschoten werd om toch• dat geld te zien machtig te worden, stond de Heere mij weêr trouw ter zijde, daar door de werking Zijns Heiligen Geestes Hij mij eensklaps en krachtdadig herinnerde aan het ontzettende woord, hetwelk aan Simon de tovenaars gezegd werd : „Uw geld zij met u ten verderve !”

Toen zag ik zoo klaar als kristal, dat zulk geld ook mij ten verderve zoude slepen, en dat het veel beter was armoede en ellende te lijden om de Naam des Heeren, dan dien Naam terwille van een handvol goud te verloochenen. O, zoo goed kon ik thans van zulk een kapitaal afzien, en de dichter VAN ALPHEN zeide ik het na :

„Wijk, wereldsche schatten;
Gij kunt niet bevatten,
Hoe rijk ik wel ben.
'k Heb alles verloren,
Maar Jezus verkoren,
Wiens rijkdom ik ben.”

Bij vernieuwing ondervond ik alzoo, dat de Heere zoo getrouw is als sterk, en dat Hij niet laat varen de werken Zijner handen.

En dat ondervond ik toen de ure aangebroken was, waarop ik voor een Commissie uit de Kerkeraad belijdenis des geloofs zonde afleggen.

De Heere was mij kennelijk nabij, lichtte door Zijnen Heiligen Geest gedurig mij voor, zodat ik met helderheid en met warmte tevens de vragen mocht beantwoorden, en ik, nadat men drie en een half uur mij had onderzocht, met vrijmoedigheid tot de rechten der Gemeente toegelaten werd. Met spanning ging ik nu mijn doopdag te gemoet; aan

den eenen kant naar denzelfden sterk verlangende, aan de andere zijde er ook tegen opziende, terwijl het aan bestrijdingen van allerlei aard geenszins ontbrak.

Het was echter de Heere, die mij ook in dezen weêr trouw ondersteunde; die mij biddende en worstelende dien dag deed te gemoet gaan, en biddende en worstelende mij denzelfden deed bereiken; terwijl ik geduriglijk Hem vroeg, dat Hij mij in alles mocht bijstaan, en een rijken zegen op dien voor mij zoo gedenkwaardiger dag mocht verleenen.

En zoo ging ik dan aan de morgen van den

1 2den MA ART 1862

tempelwaarts, zoals ik er nog nimmer heen was gegaan, met het grote en heerlijke doel om de Heere Jezus Christus als Israëls Messias en als de Banier der volkeren met woord en daad te belijden.

Met een talrijke schare, van verre zoowel als nabij, waaronder velen uit *Ernlenkamp*, was het bedehuis gevuld. Ds. Mo °MUIZEN sprak bij die gelegenheid over Hand. 8 : 36-38.

„En alzoo zij over weg reisden. kwamen zij aan een zeker water; en de kamerling zeide : Zie daar water : wat verhindert mij gedoopt te worden ?

En Filippus zeide : Indien gij van ganser harte gelooft, zoo is het geoorloofd. En hij antwoordende, zeide : Ik geloof, dat Jezus Christus de Zoon van God is.

En hij gebod de wagen stil te houden; en zij daalden beiden af in het water, zoo Filippus als de kamerling, en hij doopte hem.”

Zeer gepast sprak ZEw. naar aanleiding van dit woord over de leiding, die de Heere met mij had gehouden, en over de plechtigheid en het gewicht, waarvan deze ure getuige was; een rede waarvan het mij o zoo spijt, dat ze niet in het licht verschenen, en zodoende aan de vergetelheid ont-

rukt is. Dit ..heeft echter zeker zoo niet moeten wezen, al kunnen wij het „waarom" er van ook niet inzien.

En zoo was dan het oogenblik aangebroken, waarin ik de gewichtigsten maar ook de gelukkigsten stap van mijn leven zonde doen; het oogenblik waarmee ik in vroeger jaren zou hebben gespot, maar waarnaar ik sinds de laatste maanden zoo sterk had verlangd; het oogenblik waarin een Zone Abrahams naar de vleese voor God en mensen belijden zoude, dat Jezus is de Christus, en dat hij in dien Christus al zijn heil zoekt voor de tijd en voor de eeuwigheid beide. Zeer aangedaan beantwoordde ik de vijf vragen uit het „Formulier om de Heiligen Doop te bedienen aan bejaarde personen;" enigszins beseffende wat ik met die antwoorden beleed en beloofde. Satan schoot in deze heilige oogenblikken fel zijn scherpe pijlen op mij af; niet of ik ook nog beter deed om bij het Jodendom te blijven; neen, die pijlen had * hij al zoo dikwerf op mij afgeschoten, dat zij ten eenemale stomp waren geworden. Te goed had de Heere mij de zinledigheid van het tegenwoordige Jodendom, alsmede de waarheid in Christus doen zien, om er ook nog maar een oogenblik aan te twijfelen, of de stap dien ik deed, op zich zelven wel goed was, al wilde ook het vlees de voorvaderlijken godsdienst, en de achting der familie nog niet zoo gemakkelijk prijs geven. Ik had echter hevige aanvallen op mijn staat. Veranderd was ik, ja dit was duidelijk genoeg; maar was ik wel in waarheid tot God bekeerd? Het was toch geen kleinigheid om alles te belijden, waartoe ik in dit heilig oogenblik geroepen werd.

Te belijden, dat ik geloofde in de Enigen en Drieenigen God; te belijden, dat ik in zonde ontvangen en geboren was; dat de Heere Jezus Christus de waarachtige Zone Gods en tevens waarachtig mens is; o ik kon het van ganser

harte doen; ook, dat ik al de artikelen der Christelijke religie toestem, en van harte voornemens was in de wegen des Heeren te wandelen, nademaal dit de keuze was mijner ziel, en het leven van mijn leven. Om echter te belijden, „dat ik door het geloof in Christus vergeving van zonde ontvangen heb, en dat ik een lid Jezu Christi en Zijner kerke door de kracht des Heiligen Geestes geworden ben," dit ging niet zonder hevigen strijd. Het ging mij toen, gelijk het nog zoo vele Christenen gaat: ik geloofde alleenlijk wanneer ik iets gevoelde; was dat gevoel weer weg, dan was ook het geloven verdwenen. Wanneer ik naging wie ik vroeger was geweest en wie ik thans door genade was geworden, ja dan moest ik wel tot het besluit komen, dat ik vergeving der zonden had ontvangen; ik had echter dit alles gaarne klaarder willen zien, en gaarne meer levendig willen gevoelen. De Heere wilde mij echter ook toen al leren, dat de rechtvaardige niet door het gevoel, maar door het geloof leven zal. En juist moest dat gewichtvolle oogenblik, waarvan ik mij buitengewoon veel gevoelig had voorgesteld, mij in deze verwachting teleurstellen; opdat ik door niets dan door het nuchteren en eenvoudige woord des Heeren mij zoude laten leiden. Had ik buitengewoon veel genoten, wie weet of Satan mij naderhand niet geplaagd had met de gedachte, dat ik te hartstochtelijk was geweest, en in dat hartstochtelijke oogenblik maar wat geantwoord had, zonder mij eens goed reenschap te hebben kunnen geven van de gewichtvolle taak die ik op mij had genomen. Zoo blijft er altijd wat te strijden, en altijd wat te lerera; te leren vooral dat die dingen waarvan wij de meeste verwachting hebben in de regel anders uitkomen dan wij ze ons hebben voorgesteld.

Was mijn geloof dus nog zwak, ik kende en wenste toch geen anderen weg te bewandelen, dan die mij in dat

Doopsformulier werd voorgesteld, en was het mij een onuitsprekelijk voorrecht, de Christus des Heeren te hebben gevonden, en Hem openlijk voor God en mensen te belijden.

En zoo zonk ik dan op mijne kniën neer, en werd ik met het water des Heiligen Doops besprengd. In de naam des Drieënigen Gods werd ik der Christelijke Kerke ingelijfd, en werd mij vergeving en reiniging van zonde door het bloed en de Geest van de Heere Jezus betekend en verzegeld. In de Naam van VADER, ZOON en HEILIGEN GEEST gedoopt, werd ik aan dien Getrouwen en Genadigen Bond-God gewijd; en bij vernieuwing heeft de Heere getoond, dat Hij het Verbond met Abraham Zijn vrind, getrouw bevestigt van kind tot kind.

Groot was de vreugde, die op dien 12den Maart in *Schonebeeks* gemeente werd gesmaakt; en werd iets verstaan van de profetie, dat de wederaanneming van Israël tot volk des Heeren zal wezen als een leven uit de dooden. Ook ik zelf genoot later op de dag meer leven aan mijne ziel dan in de voormiddagure, toen ik mij zoveel had beloofd. Vooral toen ik enige vrienden uit de *Emlenkamper* gemeente een weinig vergezelde, zag ik weër buitengewoon helder de grote genade die de Heere mij had bewezen; gevoelde ik innig medelijden met mijne Broederen naar de vlese, die in hunne blindheid nog voortleefden; zag ik met grote blijdschap neer op de grote genade, die mij in het morgenuur was te beurt gevallen, en is die dag voor mij geworden een dag van jubel en dank, van lof en aanbidding.

Neen, dien dagaal ik nimmer vergeten; immer wekt hij een liefelijke herinnering in mij op; terwijl ik hem menigmaal met bijzondere blijdschap heb mogen herdenken. -

En wanneer het straks 25 jaar zal geleden zijn, ¹⁾ dat ik,

1) Door onvoorziene omstandigheden is de uitgave van dit geschrift een weinig vertraagd, zodat het eerst na 12 Maart kon verschijnen.

verdoold schaap van de huize Israëls, heb mogen belijden, dat de Heere Jezus als de goede Herder mij heeft gezocht en gevonden, dan geve Abrahams God mij genade, om met huis en gemeente de weldaden Zijner genade dankbaar te erkennen, en Hem de eere te geven voor Zijne eeuwige en ondoorgrondelijke liefde, aan mij arm zondaar bewezen.

Een anderen naam heb ik bij mijn Doop niet ontvangen, hoewel Ds. MOOLHUIZEN het mij voorgesteld had, en reeds sprak van „MATTHEUS", UNATHANAEL," of een andere Nieuw-Testamentische naam; toen ik echter de reden opgaf, waarom ik dit liever niet wilde, kon ZEw. die volkomen billijken niet alleen, maar oordeelde hij, evenals ik, dat ik ook als Christen, en wel met nadruk als Christen ELIEZER moest blijven heeten. Die reden was als volgt :

Reeds tal van jaren vegir mijne geboorte had wijlen mijn geliefde Vader aan een borstkwaal geleden, die zijn gestel zeer had ondermijnd; kort echter voor dat ik verwacht werd, scheen er een zeer grote ommekeer te hebben plaats gevonden, waardoor de hoop werd gekoesterd, dat een volkomene herstelling nu weldra zou worden aanschouwd, Mijn Vader, een zeer vroom Israëliet zeide tegen Moeder : /Ingeval het kind, hetwelk wij verwachten, een zoontje is, dan wijd ik hem uit dankbaarheid voor de herstelling aan God; dan noem ik hem „E LiEzE en zeg ik met Mozes : K i e l o u h e i o w i b e g n é z r i w a j a t s i l e i n i m i j - c h e r e f P a r g n o u"; d. i. „Want de God mijns vaders is tot mijne hulpe geweest, en Hij heeft mij verlost van Farao's zwaard; Exod. 18 : 4. „1)e ziekte," zeide mijn Vader, „is voor mij een zwaard geweest, en daarom wijd ik het te verwachten kind aan God."

„Zie, zeide ik tegen Ds. MOOLHUIZEN, is dit woord van

Mozes nog niet veel sterkér in mij bevestigd dan in mijnen Vader ? Hij toch heeft zich blijkbaar in de gewaande herstelling vergist, want reeds drie weken na mijne geboorte is hij de weg gegaan van alle vlees, en bleef Moeder met een zevental kinderen achter. Daarenboven paste hij het gezegde van Amrams grote zoon enkel toe op lichamelijke verlossing; ik daarentegen heb bizonder stof om die spreuk tot de mijne te maken. Immers de God mijner vaderen, Abraham, Izaak en Jakob, is als de Bonds-God tot mijne hulpe geweest, en heeft mij gered van het zwaard van de helschen Faraë, die mij in het Egypte der zonde zeker zonde gehouden hebben, hadde de Meere mij er niet genadig uit verlost."

„Geen anderen naam," was nu het besluit van mijn vaderlijken vriend, „dan E LIEZER moet ge hebben," en zoo werd ik met dien naam dan ook gedoopt.

Waarom echter is die Doop mij toegediend in de Chr. Geref. Kerk; m. a. w. waarom heb ik mij (bar, en niet bij de Nederlandsche Hervormden aangesloten ? Omdat ik onder de leiding des Heeren daar ben gebracht, en ik tevens mij gedrongen gevoelde, om in de schoot dier kerk te worden opgenomen.

Natuurlijk wist ik als Israëliet van het idee „kerk" zoo goed als niets, gelijk ik mij daar ook niet het minste om bekommerde. Was 't echter niet opmerkelijk, dat een Afgescheiden man, een lid van de Oud Geref. kerk in *Emlenkamp* het middel was ter mijner ontdekking ? Daardoor kwam ik van zelf, gelijk uit de vorige bladzijden gebleken is, al dadelijk met leden van die kerk in aanraking, en kon ik bij verdere ontdekking met leden dier kerk o zoo gemakkelijk spreken „over hetzelfde leven en wat er wel was omgegaan."

Ja ook wel met enkelen uit de Staatskerk kon ik zeer, hartelijk spreken; toch was dit meer een uitzondering, gelijk dan ook velen wanneer ze waarachtig tot God bekeerd werden, de „Grote kerk" verlieten, en bij de „Kleine kerk" zich aansloten; precies zooals ik dat later meermalen ook in Nederland heb gezien.

Het spreekt, dat ik mij in die Afgescheidene kringen zeer op mijn gemak gevoelde, en hoegenaamd geen behoefte had om met anderen te spreken. Toch dacht ik op zekeren dag : kom, laat ik ook aan de twee andere Leeraars in *Emlenkamp* mijn toestand eens bloot leggen; de ontmoeting met deze dienaren des Evangelies was echter van dien aard, dat zij mij veel meer afstieten dan aantrokken. Vooral was dit met een hunner het geval, die het mij zeer kwalijk nam, dat ik, een jongeling van nog maar pas 20 jaar oud, mij reeds met geloofszaken bemoeide, en daardoor mijne familie tot een sterken aanstoot was; ik moest maar op mijne zaken passen, dat was vrijwat beter. Zoo sprak een dienaar van Christus, die nog al door velen voor o zoo rechtzinnig gehouden werd, tot een heilbegerigen Israëliet, die omtrent de Christus gaarne nader wilde onderwezen worden. De andere, zeer zacht en goedig van aard, was zichtbaar bevreesd mij als Israëliet te zullen beledigen, wanneer hij mij op Christus wees als op de enigen weg ter zaligheid. Zoo kwam ik van beiden ongetroost terug, en gevoelde ik mij des te sterker aan Ds. MOOLHUIZEN, aan diens gezellig en echt Christelijk gezin, en aan de leden van zijne gemeente aangetrokken. Die banden werden hoe langer hoe sterker, zodat ik mij in de kringen, waarin des Heeren wondervolle en alles bestierende Voorzienigheid mij gebracht had, zeer op mijn gemak gevoelde.

Toch zou ik op deze bloot gemoedelijke gronden mij niet

bij de Chr. Geref. Kerk hebben mogen aansluiten; maar dit behoefde ook niet. Door middel van de gesprekken, die ik vooral bij verdere ontdekking over „de kerk" hield, of bijwoonde, maar vooral door middel van het onderwijs uit HELLENBROEKS voorbeeld der goddelijke waarheden," werd mij het onderscheid tusschen „kerk" en „kerk" vrij duidelijk; en zag ik wel zoveel, dat in de „Oud-Gereformeerde Kerk" in *Bentheim*, en in de „Chr. Afgesch. Kerk" in *Nederland*, de waarheid niet alleen *mocht* gelijk in de Staatskerk. maar *moest* worden gepredikt; dat daar, en niet in laatstgenoemd genootschap, de Sacramenten bediend werden naar de instelling van Christus, en dat er, in tegenstelling van hetgeen men in de „Hervormde Kerk" aanschouwde, de discipline over degenen die ongeregeld wandelden, naar de Voorde Gods, werd uitgeoefend. Och neen, dit alles was nog niet zoo geworteld en gegrond, als dat is bij mensen, die de strijd der „Afgescheidenen" mee gestreden hebben; of die, lid eener misvormde Kerk zijnde, hun onhoudbaar standpunt inzien, en er bijzonder werk mede krijgen voor de Heere, alles van te voren naarstiglijk onderzoeken; of ook als bij hen, die van kindsbeen af in de waarheid onderwezen, zijn, en zoowel van Kerkgeschiedenis als Dogmatiek tamelijk goed rekenschap kunnen afleggen. Toch wist ik wel zóélveel, dat ik in de verste verte geen vrijmoedigheid gevoelde om mij „bij de Hervormde kerk te voegen. Werd ik dus onder de leiding van Gods Voorzienigheid in de kringen der Afgescheidenen gebracht, duidelijk heb ik het mogen inzien, dat ik om meer dan ééne reden mij bij hen ook moest aansluiten, wat ik dan ook met grote , vrijmoedigheid heb gedaan.

Niet weinig heb ik echter om dezen stap Moeten horen; neen, nu niet van mijne broederen naar de vlese; die

was het om het even of ik „cocksiansch" of „Gereformeerd" werd; maar van hen, die beleden evenals ik hunne zaligheid alleen in de Heere Jezus te zoeken. Men was o zoo blijde met mijne toebrengring, en hoe God mij geleid had wilde men o zoo gaarne, zelfs wel herhaalde malen van mij hooren; maar dat ik een „Knikkeriaan," — zoo heeft men letterlijk gezegd — was geworden, neen dat kon menige lieve Broeder en Zuster niet verdragen. Natuurlijk heb ik ook in dezen zeer liefelijke uitzonderingen leren kennen, en ook van Hervormde zijde, niet het minst tijdens mijne studie, welsprekende bewijzen van achting en toegenegenheid ontvangen. Meestal echter kon men het minder goed hebben, dat ik mij bij de Chr. Gereformeerden heb gevoegd, en heeft men meer dan eens zijn leedwezen te kennen gegeven, dat ik mij niet bij de Grote Kerk aangesloten heb. Vooral een Broeder uit Israël, die enige jaren eerder dan ik tot Christus was gebracht, kon het zich maar niet begrijpen „hoe een Jood afgescheiden kon worden;" dat onbegrijpelijke was zó6 sterk, dat toen hij mij, nadat wij tusschenbeiden elkander nog al eens hadden ontmoet, op zekeren tijd in de Hoofdstad tegemoet kwam, hij mij niet eens meer kende, ja zelfs zich nauwelijks mijn naam wist te herinneren.

Vreemd niet waar ? en dat van een geloovig Israëliet! Alsof niet juist Israël een afgescheiden volk is geweest, en dat nog wel zoo sterk mogelijk. Afgescheiden in zijn stamvader Abraham, die door God zelf werd afgescheiden van de afgodendienaars, toen Hij hem riep uit Ur der Chaldeën. Afgescheiden was Israël in zijn land, in zijne zeden en gewoonten; zó6 afgescheiden dat zelfs Bileam er van getuigen moest : „Zie, dat volk zal alleen wonen, en zal onder de Heidenen niet gerekend worden," Num. 23 : 9. Ja, zoo sterk was dit volk, het volk van God, afgescheiden, dat als

het zijne afgescheidenheid vergat, en met de zonen of dochteren der niet afgescheidenen zich vermengde, of aan derzelve goden rookte, de Heere dan zwaar op hem toornde, en hij dien toom in langdurige ballingschap moest dragen.

Hoe is het dan mogelijk, niet waar, dat zelfs een geloovig geworden Israëliet zich er aan stoot, dat een zijner broederen, wien God door genade de ogen heeft geopend, zich gedrongen gevoelt, om evenals het met zijne voorvaderen in hun bloeitijd geweest is, afgescheiden te wezen ? Moet het niet veleer verwondering wekken, dat iemand, die uit de Synagoge is getrokken, en van menselijke instellingen is vrijgemaakt, zich begeven kan tot een Kerk, waar de Christus even vrij mag worden gesmaad, als in de Synagoge, en waar men door reglement op reglement verhinderd wordt het heilige des Heeren te handhaven ? Moge daarom de Heere aan ieder Israëliet, die bekeerd wordt, genade geven om biddend uit te gaan op de voetstappen der schapen, en te zien waar de goede Herder Zijne kudde legt op de middag.

Behalve enkele aanvallen, die in de regel maar zeer kort hebben geduurd, heb ik op dezen stap dan ook immer volkomen vrede gesmaakt; heb ik de Heere menigmaal voor Zijne trouwe leiding gedankt; en erken ik gaarne, tot op dezen zelfden stond toe, met blijdschap terug te kunnen zien op de keuze ook in kerkelijk opzicht gedaan.

„En hij noemde zijn naam Eli é ze r“, moet ik ook in dezen weer zeggen; want kennelijk was de God mijner vaderen, zoowel in betrekking tot het kerkelijk leven als in het algemeen, tot mijne hulp. Zijn wil, ja Zijn eeuwig raadsbesluit, zoals we nu van achteren beschouwd, kunnen zeggen, was het, dat een lid der Vrije Kerk het middel zonde zijn ter mijner ontdekking; aan Zijne trouwe leiding, aan Zijne genadige ontferming heb ik het te danken, dat ik niet op de

doolpaden van het Staatskerkendom verdwaald geraakt ben,, en dat mijn oog voor zilveren en gouden strikken werd geopend.

Meer dan eens werd ik rechtstreeks of zijdelings aangespoord om toch tot de „Grote Kerk“ over te gaan; vooral toen mijne begeerte vervuld zoude worden, dat ik mij aan de studie zonde overgeven. Toen wilde men o zoo gaarne dat ik niet naar *Kampen* maar naar *Utrecht* zoude gaan; ik gevoelde er echter geen vrijmoedigheid toe, en sloeg elk voorstel dienaangaande direkt van de hand. Sterker was de verzoeking, toen ik reeds enige jaren gestudeerd had, en ik door wijlen Ds. PAULI te *Amsterdam* uitgenodigd werd om zijn opvolger als Zendeling onder Israël te worden. Om over dit doel te spreken liet hij mij ten zijnent overkomen, en stelde hij mij voor, dat ik vooraf enigen tijd onder ZEws. leiding zonde wezen, om dan in *Londen* eerst voor het Dia-konaat, en daarna voor het Leeraarsambt mij te bekwamen.

In dit voorstel lag zoowel geestelijk als stoffelijk zeer veel bekoorlijks; toch gevoelde ik, vooral na bespreking met mijne geachte Professoren, geen vrijmoedigheid lid te worden van de Episcopale Kerk van *Engeland*, en mij aan een kring te onttrekken, waarin ik kennelijk door de Heere zelf was geplaatst. Hoe goed dan ook de bedoeling van de door mij zeer hooggeschatte en nu zaligen Ds. PAULI moge geweest zijn, en hoe schoon de vooruitzichten voor mij ook waren, het heeft mij nimmer berouwd dien weg niet te zijn ingeslagen, al moest ik dan ook, als Zendeling der Episcopale Kerk van *Engeland* een jaarlijks inkomen van *f* 4800,—, er voor derven. de Heere zij dank, dat Hij mij op de ingeslagen weg staande heeft gehouden, en dat Hij mij in elk opzicht tbt de huldigen dag toe trouwelijk heeft geleid.

VIII.

EBEN HAËZER.

fschoon het volstrekt mijn doel niet is om breedvoerig te verhalen, wat ik al deze 25 jaren heb ondervonden, zoo kan ik toch niet nalaten om met een enkel woord te gewagen, van de hulpe des Heeren, die ik tot op dit oogenblik toe in zoo ruime mate heb mogen genieten.

Van de stonde af, dat ik mijn eigen toestand begon in te zien, gevoelde ik tevens diep medelijden met hen, die in de boeien der zonde nog gekluisterd lagen, en zoude ik niets liever gewild hebben, dan het al mijne medemenseri wel toe te roepen, dat zij tot God in geest en waarheid moeten worden bekeerd. Die begeerte bleef mij niet alleen bij, maar werd soms bizonder sterk in mij gevoeld; zóó sterk, dat ik niets liever wilde dan God in het Evangelie te dienen. Meermalen kwam dit dan ook ter sprake; niet alleen met dezen en genen Broeder of Zuster, maar ook wel meer bepaald met Ds. SCHOENMAKER, of als ik te *Emlenkamp* kwam — 't welk nog al gedurig voorviel — natuurlijk met Ds. MOOLHUIZEN evenzeer. — 199 —

Deze beide Evangeliedienaren waren echter zoo verstandig om mij op het harte te drukken, dat hetgeen in mij omging een eigenschap was van ieder die door God wordt bekeerd, nademaal de genade mededeelzaam is; wat God met mij voor had, zeiden zij, kon natuurlijk niemand zeggen; thans was het echter de aangewezen weg om in de betrekking, die de Heere mij thans gegeven had, ijverig en getrouw werkzaam te zijn.

Elken dag was ik dan ook bezig mijne koopwaar aan zijne dorpsgenoten aan te bieden, of ik was op reis om g t of manufacturen in te slaan. Meestal had ik dan // ERN FRANKEN" bij mij; waaruit ik met nog een jeugdig lid der gemeente, een zoon van Vader HINNEN, elke week ee i Hoofdstuk leerde, dat onder leiding van Ds. SCHOENMA- KEL¹. behandeld werd. Ik deed dit met buitengewoon veel gen⁴, al wist ik toen volstrekt nog niet waartoe het nog een zou moeten strekken; ook kan ik de Heere niet genoeg

danken, dat ik onder het bestuur Zijner Vaderlijke voorzienigheid, al dadelijk na mijn doop in de leer der waarheid meer en meer werd onderwezen en bevestigd.

Onderzoeken was mijn lust en mijn leven; vooral datgene wat betrekking had op de arbeid in het Koninkrijk Gods. Zoo las ik in dien tijd met grote belangstelling de berichten uit Spanje, waar MATAMOROS, ALHAMA, TRIGO en anderen toen zoo wreed werden vervolgd. Uit mijne aantekeningen uit die dagen blijkt mij, dat ik ernstig en hartelijk voor die vervolgte Broeders bad, en bij Ds. SCHOENMAKER er op aandrang, dat ZEw. de gemeente mocht opwekken, om voor Spanjes Christenen te bidden, en hunne lasten mede te helpen dragen.

Ook sprak ik met ZEw. en met andere Christenen over de wenselijkheid om een Jongelingsvereniging op te richten, waarvan tot mijn spijt echter niet is gekomen.

• De begeerte om God in het Evangelie te dienen werd echter niet uitgebluscht, al leefde zij de eenen tijd ook meer in mijn hart dan de anderen, en al was ook het gebed dienaangaande altijd lang niet even sterk. Eens was ik zoo stout om aan Ds. SCHOENMAKER te vragen, wat hem er van dacht of ik geen Zending zou kunnen worden, waarop ik zeer juist ten antwoord ontving, dat dit nu althans in de verste verte er nog niet naar geleek, alsook dat daar o zoo veel bezwaren aan verbonden waren. In dat antwoord kon ik maar zoo matig berusten, want mijn harte brandde te verlangen om in Gods Koninkrijk te mogen arbeiden. Dit verlangen werd sterker naar mate ik langer te *Schoneb* toefde, waaruit de bede geboren werd, dat indien het Heere behaagde, Hij mij dan eenen anderen werkkring mocht aanwijzen. Gedurig heb ik in dezen het aangezicht des Heeren ernstiglijk gezocht, overtuigd als ik was, dat allee in Zijn weg Zijn zegen wordt genoten.

En Hij heeft mij genadiglijk verhoord.

Gans onverwacht ontving ik een uitnodiging van zekeren Mijnheer EERELMAN te *Stadskanaal*, die mij uitnodigde om bij hem in betrekking te komen, teneinde Intekenaren te verzamelen op Christelijke boekwerken.

Deze betrekking lachte mij bijzonder aan, en gaf mij veel werk voor de Heere, wien ik gedurig ernstig bad, dat Hij ook in dezen mij in de waarheid mocht leiden. Mijne vrienden te *Schonebeek* en *Emlenkamp* meenden evenzeer, dat het een wenk van de Heere was, dien ik niet mocht afwijzen, en ook Ds. SCHOENMAKER ried mij sterk aan om de aan mij gerichte uitnodiging op te volgen. Ik gevoelde dan ook geene vrijmoedigheid haar af te slaan, tengevolge waarvan ik in het begin van October naar *Stads-Kanaal* vertrok, en weldra op een geheel ander gebied, dan tot dusver mij bewoog.

Met groot genot en tevens met rijken zegen ben ik in deze betrekking twee jaren werkzaam geweest; want niet alleen heeft zij, bijgedragen om mij de wereld van onderscheidene zijden beter te doen kennen, maar tevens heb ik langs dezen weg beslist christelijke boeken bij honderden in steden en dorpen mogen verspreiden. Daarenboven heb ik tal van lieve Broeders en Zusters leren kennen, die mij in hunne kringen vriendelijk opnamen, en mij niet zelden met een warmte des harten hebben behandeld, waaraan ik niet anders dan met grote blijdschap en dankbaarheid kan denken. Dagen en niet zelden weken aaneen was ik soms bij Broeders gehuisvest, die mij met de meeste voorkomendheid hebben bejegend, en die zich grotelijks hebben verblijd, dat de Heere Zijne genade aan een zone Abrahams had verheerlijkt. Toch stond de zon niet altijd even hoog aan de hemel, en was ik somtijds diep moedeloos. Vooral wanneer ik Christenen hunnen weg hoorde vertellen, waarin zaken voorkwamen die mij gans en al vreemd waren, veroordeelde ik menigmaal mijn staat voor de eeuwigheid.

Omdat ik toen nog niet begreep, dat de Heere Zijne gunstgenoten langs onderscheidene wegen leidt tot hetzelfde doel; nog niet begreep, dat alles wat door de vromen als bevinding verhaald wordt, niet altijd de toets der waarheid doorstaan kan, werd ik in die dagen menigmaal geslingerd, en heb soms in zeer erge mate getwijfeld of mijne hoop voor

• de eeuwigheid wel op goede gronden was gebouwd. Natuurlijk dreef mij dit uit in het gebed tot de Heere, wien ik ernstig smeekte, om toch nog genade mij te schenken, indien ik nog geen genade bezat. En wat was de uitkomst? dat de Heere mij na tobben en worstelen duidelijk liet zien, dat Hij de hand Zijner eeuwige ontferming aan mij ten koste had gelegd; dat de eigenschappen van het genadeleven zeer

duidelijk in mij werden gevonden, en dat iemand, die als een arm en verloren zondaar zich heeft leren kennen, en enkel op het zoenbloed des kruises pleit, niet verloren gaan *kan*. Deze overtuiging werd door middel vān het onderzoek van Gods Woord hoe langer hoe vaster, al is het waar dat Satan nimmer zal ophouden, om de geloovige te doen wankelen aan Zijn God. Gelukkig echter weten wij, dat de Heere zoo getrouw is als sterk, en dat Hij de voorwerpen Zijner liefde in Zijne beide handpalmen heeft gegraveerd. Daarom kunnen wij goeden moed houden en het de Apostel Paulus nastamelen : dat niemand ons van de liefde van Christus zal scheiden.

Vele, zeer vele werkzaamheden heb ik ook in dat tweejarig tijdvak gehad met dé begeerte om als dienaar des Heeren werkzaam te zijn. Soms gevoelde ik hiertoe een brandend verlangen, en kon ik eerlijk voor God betuigen, liever ais Evangeliedienaar een schamel stuksken brood te willen eten, dan in een andere betrekking een ruim bestaan te hebben. Maar dan kwamen 'er ook weer tijden waarin ik alles zoo ver mogelijk van mij wierp; niet omdat de begeerte was gebluscht, maar omdat het mij ten eenemale onmogelijk scheen immer mijn verlangen bevredigd te zullen zien.

Voreerst had ik veel te doen met de Inwendige roeping tot de dienst van het Evangelie; want het stond bij mij vast, dat ik van God en niet enkel door een mens tot dat heilig werk geroepen moest zijn; terwijl ook bezwaren van anderen aard mij drukten. Dat alles bracht mij veel voor de Heere, wien ik vurig bad, dat Hij mij toch ook in dezen in Zijne wegen mocht leiden; hetwelk Hij ook trouw heeft gedaan.

Door middel van Vader BRAKEL ontving ik licht over de —

inwendige roeping, waarvoor ik wel haast een stem uit de hemel had willen ontvangen; waartegen genoemde Godgeleerde echter zeer sterk waarschuwt, terwijl hij zóó over de inwendige roeping tot het Leeraarsambt schrijft, dat ik niet weinig moed vatte toen ik tot mijne verwondering zag, dat BIZARRE er precies zoo over schreef als ik het had leren kennen, en dagelijks het aangezicht des Heeren er in zocht.

Ik kan natuurlijk over deze zaken niet uitweiden, wijl het hoofddoel van dit - geschrift is om mede te deden hoe de Heere mij uit de duisternis van het Jodendom tot het licht der waarheid heeft gebracht, en niet om geheel mijne levensgeschiedenis in het bizonder te verhalen. Verzwijgen mag ik echter niet, dat ik o zoo bevreesd was lichtvaardig in zulk een heilige zaak te handelen, en dat ik niet eer besloten heb om mij aan de studie te wijden, dan nadat ik er veel mee geworsteld heb voce Gods troon, onder die worsteling veel troost gesmaakt heb uit Gods Woord, en ik mij aan God heb overgegeven, omdat ik vreesde te handelen tegen Zijn wil. Want hoe gaarne ik Hem ook in het Evangelie wilde dienen, werd ik toch door duizend zorgen en duizend nooden gekweld toen het er op aan kwam om te besluiten. Ik heb het echter gedaan met biddend opzien tot de Heere, en met de innige begeerte des harten om zielen voor Zijn Koninkrijk te winnen, en zoo tot Zijne eer werkzaam te zijn.

En die God, tot wien ik heb gezucht en gebeden, heeft kennelijk mij verhoord en wonderlijk mij geholpen.

Nog lang voor dat ik besluiten durfde om mij aan de studie te wijden, werd ik van onderscheidene zijden hiertoe aangespoord, en werd de belofte van hulp mij gegeven; en toen ik te *Kampen* was, vloeiden de middelen van alle zijden zoo ruim toe, dat ik immer onbekrompen heb kunnen studeren,

en ik aan het einde der studie ook op finantiëel gebied zonder bezwaar *Kampen* heb kunnen verlaten.

Toen ik pas bij Ds. W. DIEMER te *Alphen* was, die de goedheid had mij, eer ik naar *Kampen* ging, in het Nederlandsch en Latijn onderricht te geven, en die steeds een vaderlijk vriend voor mij is geweest, waarvoor ik bij dezen ZEW. nogmaals mijn hartelijken en innigen dank toebreng, kwam het water een ogenblik haast tot de lippen; de Heere gaf echter spoedig uitkomst, zodat ik ook tijdens mijne studie ervaren heb, dat de Heere zoo getrouw is als sterk.

Dit heb ik ervaren in letterlijk elk opzicht.

Behalve dat ik mij om de handelingen van de leeftocht niet heb behoeven te bekommeren, gaf de Heere mij het voor recht, dat ik over het algemeen zeer gemakkelijk heb kunnen studeren. Tegen de Examens zag ik nochtans schrikkelijk op, ten volle overtuigd, dat als de Heere mij niet bijstond, aan doorkomen niet te denken viel. Maar ook in dezen heeft de Heere de vreeze beschaamd en mijne stamelende gebeden genadiglijk verhoord, zodat ik, na steeds een volkomene gezondheid te hebben genoten, in Juli van het jaar 1870 in de wijngaard des Heeren kon worden uitgestoten, en met de beminde mijner ziel, die met mij gewacht, maar ook met mij gebeden had, door de band des huwelijks kon worden verenigd. Van de vier beroepen die ik toen heb ontvangen, heb ik dat naar *Veldhuizen* aangenomen; o. a. omdat ik tot het land en het volk mijner tweede geboorte mij bijzonder aangetrokken gevoelde. Meer dan drie jaar heb ik onder dat eenvoudige, maar zeer degelijke volk, wel niet zonder strijd, echter ook niet zonder genot en zegen gearbeid; waarop ik, na voor drie roepingen te hebben bedankt, mij gedrongen gevoelde om de roepstem van de Gemeente *Koudum* op te volgen, waar wij met ons geliefd kind, dat toen ruim 2 jaren oud was, in Januari '74 aankwamen.

Ook daar heeft de Heere mij gedurende mijn bijna zesjarigen Evangelie-arbeid buitengewoon gezegend. Het verstrooide werd weer vergaderd, en het afgedwaalde terecht gebracht; vele zondaars werden bekeerd en Gods volk werd gebouwd, terwijl aan de zending onder Israël en de volkeren met lust werd gearbeid.

Innige banden zijn ook daar gelegd, en aan geheel de Gemeente kan ik, en kan mijne geliefde gade en dochter, niet anders dan met grote blijdschap denken. Niets dreef mij dan ook van haar weg, en gaarne zoude ik aan de een zijde, evenals twee keer vroeger, ook voor de roeping naar *Minerlsga* hebben bedankt. Ik gevoelde hiertoe echter geen vrijmoedigheid, want God bond mij die Gemeente zó op het hart, dat ik, hoe raadselachtig dit velen ook scheen, mij gedrongen gevoelde het arbeidsveld aldaar te aanvaarden.

En al wederom heeft de Heere mijne keuze met Zijne heilige goedkeuring bekroond, en boven bidden en denken mij gezegend.

De 6 jaren en 10 maanden, die wij daar hebben mogen doorbrengen, behoren inderdaad tot de gelukkigsten van ons leven. Op meer dan ééne wijze heeft de Heere daar mijn arbeid zichtbaar gezegend, hetwelk vooral duidelijk werd in een tweetal gebedsverhooringen, in het belang van een paar zusters der gemeente, die in hevige benauwdheid verkeerden, de een naar het lichaam, de andere naar de ziel.

Die gemeente, in vroegere jaren zoo menigmaal beproefd, heeft de Heere door mijn geringen arbeid willen bouwen en sterken, zodat zij in meer dan één opzicht is vooruitgegaan, en zij haren Leeraar kon huisvesten in een woning, die, gelijk algemeen, betuigd wordt, de fraaiste en fraaist gelegene van het dorp is.

Neen, wat de Heere ook daar voor de Gemeente en daar-

om ook voor ons geweest is, zal ik, noch zal mijne gade en dochter, nimmer vergeten. Ook cnár zijn banden gelegd, die nimmer zullen worden verbroken, terwijl vooral de Catechisanten bizonder aan de Leeraar en de zijnen zich verbonden gevoelden. Niemand dacht er dan ook aan, dat, toen ik voor zes beroepen, waaronder zeer aanzienlijke, had bedankt, en ik een prachtige woning met sierlijken bloementuin, wel voorzienen boomgaard, en zeer groten moestuin ter mijner beschikking had, ik *Minnertsga* voor *Albasserclam* zou verwisselen.

Maar ook hier kreeg ik weêr veel mee te worstelen in het gebed, en bad mijne geliefde echtgenote, evenals vroeger met mij, dat de Heere mij toch Zijn wil duidelijk mocht doen zien, en genade geven om dien wil kinderlijk te volgen. Al was het dan ook met een tollenaarsharte, toch wensten wij niet onzen eigenen weg, maar de weg des Heeren te gaan. Soms wist ik niet wat ik moest doen; toen ik echter hoe langer hoe klaarder inzag, dat ik naar de mens gesproken veel nodiger een gemeentetje moest helpen, hetwelk meer dan 6 jaren herderloos was geweest, en veel troebelen had beleefd, dan een gemeente, waar ik nu alrede bijna 7 jaar gearbeid had, en die naar ons inzien gemakkelijk een Leeraar terug kon bekomen, toen zeg ik, had ik geen vrijmoedigheid meer om de roeping af te wijzen, maar nam haar onder biddend opzien tot de Heere aan.

Veel moest worden losgemaakt; veel strijd moest worden gestreden en menige aanval moest worden afgeslagen; maar ook hierin heeft de Heere weêr wonderlijk geholpen, en heb ik gedurende dezen tijd veel troost uit Zijn Woord mogen genieten. Het bewustzijn, dat ik in Gods weg was, gaf vrede aan mijn gemoed, en maakte bergen vlak en zeeën droog.

Dus ook in dezen was het alweer Israëls God, die krachten

gaf, en die tot op dit oogenblik toe veel kracht heeft gegeven, en die zijne kracht in zwakheid heeft volbracht.

Wel ben ik nog maar een halfjaar hier, maar toch heb ik al in ruime mate ondervonden, dat de Heere met ons is.

Mensen, die vroeger van God en Zijn dienst niet hebben willen horen, komen geregeld onder de Evangelie-prediking op; ja er zijn er die hunne zonden beginnen te beweenen, en om vergeving derzelve vragen. Gods volk gevoelt zich nauwer aan elkander verbonden, en geheel de Gemeente begint te herleven. Er heerschen liefde en vrede, terwijl uit alles blijkt, dat de Gemeente het bezit van een Leeraar weet te waarderen, en dat de blaam, die zoo lang op dit hutje in de komkommerhof heeft gerust, waarlijk niet is verdiend. Nog immer zie ik met welgevallen op de gedane keuze terug, en word ik schier dagelijks bevestigd in de overtuiging, dat ik een keuze heb gedaan, waarop de goedkeuring des Heeren zal rusten, ¹⁾

Dus de Heere heeft alles welgemaakt; welgemaakt tot op dezen dag, en daarom : „EBEN HAEZER : Tot hiertoe heeft, de Heere mij geholpen."

Wat ik ben dat ben ik door Zijne genade, die mij, arm verdwaald schaap, heeft gezocht en gevonden, en in duizenderlei opzichten Zijne goedertierenheid en trouw heeft betoond. Toen ik als een ongebreideld paard op de weg der zonde voortholde, heeft Zijne almachtige en onweerstaanbare hand mij staande gehouden; Hij was het, die mij mijn verloren toestand deed nzien, en onder Zijne trouwe leiding tot Zijn volk bracht, om mij in het woord der waarheid nader te onder-

¹⁾ Thans, nu ik drie maanden later de drukproeven nazie, ben ik in die overtuiging niet weinig versterkt, nademaal de arbeid bij de voortgang rijkelijk wordt gezegend, en de banden der liefde hoe langer hoe sterker worden gevoeld.

wijzen. Aan Zijne eeuwige erbarming heb ik het te danken dat ik naar de Messias leerde vragen, en Jezus Christus als de enige en als de ware Zaligmaker heb leren kennen.

Gemakkelijk ging het niet om voor dien Christus te knielen, maar Hij die een goed werk in mij had begonnen, en die zoo getrouw als sterk is, maakte mij gedwee en gewillig, om aan de voeten van de Heere Jezus neer te vallen, en Hem te erkennen als mijn heil en mijn eer, als mijn Redder en Koning, als de waarachtige God en het eeuwig leven. -

Vijf en twintig jaren zijn sinds vervlogen, maar nog nimmer heb ik een ogenblik berouw gehad, dien Christus te hebben gevonden, en aan Zijnen dienst mij te gewennen. Wel het tegendeel; wel heeft het mij gesmart, en smart het mij diep, zoolang buiten Hem te hebben geleefd; zoolang Zijne weldaden te hebben miskend; zoolang voor Zijne roepstemmen mijn oor te hebben gesloten.

Indien ik gewild had, ik heb tijd gehad om terug te keeren; maar Gode zij dank, die ook zelfs voor de begeerte daartoe mij immer genadiglijk heeft bewaard. Hoe donker het er van buiten of van binnen soms ook uitzag, hoe hevig ik ook werd bestreden met de vrees, dat mijn werk geen waarheid zoude wezen, aan terugkeer tot het Jodendom heb ik door de genade des Heeren nimmer gedacht. Neen, te goed was en ben ik er van overtuigd, dat het thans nog 'veel meer van Israël geldt, dan in de dagen van Jesaja : Dat volk nadert tot mij met de lippen, maar zijn hart is verre van mij." In Christus Jezus, en in Hem alleen is zaligheid te vinden voor het hart; Hij is de enige Naaiel die onder de mensen tot redding gegeven is. Wie tot Hem niet komt, is en blijft verloren; maar wie ook bij Hem behoudenis zoekt, *wordt* behouden, want een iegelijk die de Naam

des Heeren zal aanroepen *zal* zalig worden. In Zijne wonden wens ik dan ook bij de voortgang te schuilen, aan Zijne voeten al de dagen mijns levens ootmoedig te knielen, op Zijne genade kinderlijk te pleiten. In voor- en tegenspoed wens ik aan Hem, die de Rots der eeuwen is, mij vast te klemmen, en in leven en sterven op Zijne kruisverdienste te hopen en te bouwen. Ja,

„Jezus! Uw verzoenend sterven
Blijft het rustpunt van ons hart,
Als wij alles, alles derven
Blijft Uw liefd' ons bij in smart.
Och ! wanneer mijn oog eens breekt,
't Angstig doodzweet van mij leekt,
Dat Uw bloed mijn hoop dan wekke.
En mijn schuld voor God bedekke 1"

Dit is de enige grond mijner hoop, en mijn enige en waarachtige troost beiden in leven en in sterven.

O, mochten daarom velen van mijne Broederen naar de vlese dien enigen troost leren kennen; en verstaan, dat niet ons onvolkomen doen, maar alleen 't geloof in Gods genade, de vrede brengen, de zoen sluiten kan. Welk een vreugde en welk een stof tot ootmoedigen dank zoude het geven indien de Heere onder mijne geliefde bloedverwanten, en verder onder de huize Israëls krachtadig werkte.

O, onderzoekt daarom, gij allen uit Abraham gesproten, die deze bladzijden leest, toch eens met allen ernst het Profetische woord; dat moogt ge toch wel doen; dat kan zelfs geen Rabbijn u verbieden, want het zijn de geschriften uwer Vaders, wier Zonen gij zoo gaarne u noemt, en die in de Naam van Israëls God hebben gesproken.

Zal het niet ontzettend wezen, op de afkomst uit Abraham

te hebben geroemd, maar geen geesteskind van Abraham te zijn, de God van Abraham niet te hebben leren kennen?

Weet ge dan niet, dat reeds Jeremia, kap. 9 : 26, geklaagd heeft : „Alle de Heidenen hebben de voorhuid, maar het ganse huis Israëls heeft de voorhuid des harten," en zoude uw zedelijke toestand thans beter wezen, dan in de dagen van de man uit Anathoth ? Is het dan der moeite niet waard over deze dingen eens ernstig na te denken, en u als in de tegenwoordigheid van een alziend God af te vragen : hoe het komt, dat gij sinds meer dan 18 eeuwen geen tempel en priester meer hebt, en als ballingen over geheel de aarde zijt verstrooid. Als ge deze ballingschap vergelijkt met de vroegere, moet het u dan niet tot nadenken stemmen, en de vraag bij u doen oprijzen, waaraan het toch wel te wijten zoude zijn, dat onze vaders om de zonde van afgoderij maar 70 jaren in Babel zijn geweest, terwijl toen nog een Ezechiël en Daniël, als trouwe boodschappers des Heeren de hoop op herstel levendig hielden; maar dat thans reeds eeuwen over de ballingschap zijn heengegaan, en elke profetie en elk gezicht wordt gemist, zoals gij zelf in menig gebed zeer terecht klaagt. Op al die vragen geeft het Getuigenis des Heeren een beslist en duidelijk antwoord, en wel dit : „omdat wij de Messias verworpen, aan het kruis Hem genageld, en ten overvloede Zijn bloed over ons en onze kinderen hebben ingeroepen." Dat was een ontzettende kreet, een kreet die niet te vergeefs is geslaakt, nademaal dat bloed nu al bijna twee duizend jaren over ons en over onze kinderen komt.

O, in de Naam van Israëls God bidden wij u, dat gij dit bloed toch niet langer verwerpt, maar innig verlangt, dat het over u en uwe kinderen kome, ter verzoening uwer zonden. Dat bloed, geliefde broeders uit Israël 1 is het

enige: Kor b a n, en de enige K a p o r a h, waardoor uwe zielen kunnen worden gereinigd, en waardoor gij kunt 'gerechtvaardigd worden voor. God. Dat bloed is het bloed des Verbonds, waarop al de offerhanden en wassingen zagen, die immer op Zions berg hebben plaats gevonden. Dat bloed brengt ons de waren J o m K i p p o e r, de enigen Verzoendag, geeft de waren vrede en zal eens de hemel voor ons ontsluiten.

Wanneer we door dat bloed gewassen en gereinigd zijn, zijn we eerst rechte kinderen van Abraham; want dan is het geloof van Abraham ons geschonken, en is Abrahams God onze God eeuwig en altoos.

Vlucht daarom, Israël vlucht ! tot de God uwer vaders; tot Hem die naar het woord Zijner trouw nog geen vol-eindiging met u heeft gemaakt, en bidt, gelijk eens David heeft gebeden : „Ontdek mijne ogen, opdat ik aanschouwe de wonderen Uwer wet !"

Als dit gebeurt, dan zult gij, mijn waarde Vriend en Broeder JAKOBS, die het middel in Gods hand ter mijner redding zijt geweest, u grotelijks verblijden, niet waar ?

Dat uw harte warm voor Israël klopt, is gebleken toen gij mij de noodzakelijkheid der bekering voorsteldet, en mijne dwaze tegenwerpingen met Christelijke lankmoedigheid hebt' verdragen. Nu, God de Heere heeft n loon op. uw arbeid gegeven, doordien uw woord voor mijn hart is gezegend, en ik nu na vijf en twintig jaren, nog immer met grote blijdschap terug denk aan dien avond, toen wij elkander voor het eerst bij REININK hebben ontmoet. Wat menigwerf heb ik dien avond niet genoemd, wanneer ik in de kringen der vromen verzocht werd om iets te vertellen van hetgene God aan mijne ziele had gedaan; en wat werd het harte •

der vromen dan warm, als zij vernamen, hoe de Heere door middel van uw woord, in eenvoudigheid gesproken, Zijne genade aan mij had verheerlijkt. Laat het u tot blijdschap wezen, mijn Broeder, dat dat eenvoudige woord niet ijdel is geweest in de Heere, en dat door middel van mijne mededelingen ook weer anderen zijn getrokken. Liefelijke en bemoedigende ervaringen heb ik ten dezen mogen opdoen, die ons met dankbaarheid en blijdschap kunnen vervullen, en ons een prikkel kunnen wezen, om aan alle wateren te zaaien.

God de Heere, Geliefde Broeder 1 doe u groeien en bloeien in Zijne genade; stelle Hij u voor Israël en naam-christen ten rijken zegen; schenke Hij u en de uwen in ruime mate alles wat gij voor tijd en eeuwigheid behoeft; en brenge Hij ons gedurig aan de voet van het kruis, waardoor de middelmuur des afscheidsels is weggenomen, en waarin Jood en Heiden samen kunnen roemen.

En dat ik dit door genade heb leren doen, hoeveel hebt gij, onvergetelijke Vriend en Vader MOOLHUIZEN, daartoe niet bijgedragen.

Was broeder JAKOBS de Paulus die geplant heeft, gij waart de Apollos, die hebt natgemaakt, waarop God de Heere zoo rijkelijk Zijn wasdom heeft gegeven.

Neen, nimmer kan ik vergeten wat Gij voor mij zijt, wat Uwe reeds sinds jaren zalige Echtgenote, wat ook Uwe trouwe en vrome dienstmaagd GEZIENA, die ook alrede met de verlostten jubelt, voor mij is geweest. Altijd stond Uw huis en hart voor mij open; nimmer kwam ik U te veel; nimmer werd gij over mijhe vele en ongerijmde vragen en tegenwerpingen verdrietig. Als een Vader hebt gij mij ge* raden, als een Vader mij, waar het nodig was, beschermd,

en — laat ik vooral niet vergeten — als een Vader mij op mijne feilen gewezen, en in de middelijken weg, mij, onbezonnen jongeling als ik was, voor menig dwazen stap liefderijk bewaard.

Hartelijk dank, waarde Broeder voor alles wat gij naar lichaam en ziel aan mij hebt gedaan, voor al de bemoeienissen, die gij met mij hebt gemaakt. Israëls God, tot Wien Gij zoo menigmaal voor mij hebt gebeden, op Wien Gij mij in het Catechetisch onderwijs zoo trouw hebt gewezen, en aan Wien Gij mij, toen ik in de Heiligen Doop aan Hem werd gewijd, zoo vurig hebt opgedragen, zij U bij het klimmen Uwer jaren steeds ten goede nabij. Spare Hij U nog lang voor Uwen geliefden JAN JURRIEN en CORNELIS, die gij tot Uwe en ook tot mijne grote blijdschap in de wegen des Heeren ziet wandelen. Stelle Hij Uwe bediening voor velen uit Israël en de volkeren ten rijken zegen, opdat door Uw woord en wandel, naar de innige begeerte van Uw hart, nog menig een voor onzen trouwen God en Zaligmaker mag worden gewonnen. En is dan eens de avond van Uw leven genaderd, dan geve Israëls grote God en Koning U een ruimen ingang in het Koninkrijk der hemelen, om U als een Zijner trouwe dienstknechten te doen blinken als de glans des uitspansels; en om uwe zaligheid te verhogen door de liefelijke gedachte, dat Gij een zoon, uit Abraham gesproten, tot Abrahams God, dat is : tot Jezus hebt geleid.

Kan ik mijn waarden Leermeester en Leidsman, mijn evenzeer onvergetelijken tweeden Leeraar Ds. SCHOENMAKER mijn dank niet meer toebrengen, omdat hij reeds sinds vele jaren zelf zijn kroon heeft neergelegd aan de voeten van het Lam, en met de verlostten jubelt, ontvang gij dan, Geliefde Zuster in de Heere, die in *Schonebeeks* Pastorie met Hem, die Uwe eerste levensgezel was, Uwen God in het Evan-

gelie hebt gediend, de betuiging mijner erkentelijkheid voor alles wat Gij met Uwe trouwe wederhelft voor mij zijt geweest.

Ook Uw hart tintelde van vreugde, niet waar, toen gij er getuige van waart, dat Uw voormalig Echtgenoot, het water des Heiligen Doops op mijn voorhoofd sprenkelde; toen welde een traan ook uit Uw oog, en hebt ge met geheel, de Gemeente God hartelijk gedankt voor de genade, die Hij mij had bewezen.

Zijt ge thans, Geliefde Zuster, in een gans anderen weg geplaatst, de Heere, doe ook nu Zijn vriendelijk aangezicht over U en Uwen Echtgenoot in ruime mate lichten, en vergelde U in dubbele mate de liefde en hartelijkheid, die gij mij immer zoo ondubbelzinnig hebt bewezen.

O, hoe gaarne zou ik in dit ogenblik allen willen gedenken, met wie ik in de eerste tijden mijner verandering zoo aangenaam in kennis ben gekomen, en die een hand en voet op de weg voor mij zijn geweest. Hoe gaarne zoude ik al de dorpen en buurtschappen van *Emlenkamps* Gemeente nog eens weêr willen doorwandelen, en al die Vaders en Moeders, al die Broeders en Zusters in de Heere mij nog eens weêr voor de geest brengen. Maar neen! dit kan, dit mag ik niet; dit zou te ver van mijn doel mij afleiden, te veel naar schepselvergoding gelijken. Zijt derhalve gegroet, gij, mijne Geliefden in de Heere, die U mijner herinnert; gegroet gij allen, die mij achter DENNEBOOVIS toonbank als een dartel jongeling hebt gekend; maar er ook getuige van waart, hoe die jongeling zijn zonde heeft leren beschreien, en zich grotelijks heeft verheugd in de kringen der vromen zich te mogen bevinden.

Zijt gegroet gij Beminden in de Heere te *Emlenkany* en *Echte'er*; te *Volsel* en *Voorwald*, in 't *Laar* en te *Ringe*; op

Bathoorn en de *Hoogstede*; op de. *Bene* en de *Kalle*; gegroet geheel de Kerk in het Graafschap *Bentheim*, en niet het minst, gij geliefde Gemeente van *Veldhuizen*, waar ik voor het eerst van mijn leven de Herderstaf heb mogen opnemen. Nog menig Israëliet, met vele Filistijnen en Tyriërs worden er in uw midden geboren, en make God de Heere, die zoo getrouw is als sterk, U voor *Bentheim* en *Oostfriesland*, ja mocht het zijn, voor geheel *Duitschland*, hoe langer hoe meer tot een getrouwe getuige; krone Hij al Uwen arbeid met Zijnen onmisbare zegen, en doe Hij U bij de voortgang pal staan voor de waarheid gelijk gij al een halve eeuw pal gestaan hebt. Zonder „Oberkirchenrath" en zonder „Kaiserliche Genehmigung," zij Zions Koning steeds Uw eengen roem, en God de Heere zal met U zijn.

Die God zij ook met mij ! Wonderlijk en trouw heeft Hij mij ,geleid, en niets dan weldaden heeft Hij tot op dit ogenblik mij bewezen; maar verder heb ik nog evenzeer Hem nodig, als ik Hem tot hiertoe niet heb kunnen ontberen. Schrage Hij mijne wankelende knieën, en leide Hij mij in het spoor der gerechtigheid om Zijns Naams wil; brenge Hij mij veel aan de voet van het kruis, en doe Hij in ruime mate mij ervaren, welk een heil en zaligheid er in Zijn' dienst wordt gevonden. Gebruike Hij mijne geringe pogingen in de dienst des Evangelies, ter redding van velen, en make Hij ook deze bladzijden dienstbaar tot verheerlijking van Zijnen Naam.

O, welk een stof van blijdschap zoude het wezen niet alleen voor mij, maar voor geheel de Commissie, die mij om de uitgave dezer bladzijden heeft verzocht, indien velen van Abrahams nakroost of van hen die Christenen zich noemen, maar, nogtans de Heere' Christus door het geloof nog niet

hebben leren kennen, door middel van hetgeen ik hier heb medegedeeld voor Israëls Messias leerden knielen. Worde dan tevens Gods volk er door bemoedigd, en er door• versterkt in het geloof, dat de Heere, het Verbond met Abraham Zijn vriend van kind tot kind bevestigt, dan zal mijne blijdschap des te groter wezen.

Nu, God de Heere is machtig om overvloedig te schenken boven bidden en begeren, op Hem zij dan biddend ons oog gevestigd; van Hem de zegen ook over dit geschrevene voor Israël en de volkeren afgebeden; en Hij, die Zijne genade verheerlijkt heeft aan mij, is machtig en gewillig om ze ook te verheerlijken aan anderen. De volheid der Heidenen *zal* ingaan, en gans Israël *zal* zalig worden; daarom. ¹¹, kunnen wij moed houden; standvastig, onbewegelijk, altijd overvloedig zijnde in het werk des Heeren, als die weten dat onze arbeid niet ijdel zal zijn in de Heere.

Hoort hoe de Dichter zingt :

Oe koninkrijken en de Machten,
Zijn voor altoos aan de Geslachten,
Wien heel het schepselendom aanbidt.
De laatste hoogten zijn gevallen;
En met zijn duizend — duizendtallen,
Neemt Hij de wereld in bezit."

Alles wat adem heeft looft dan de Heere; door Millioenen en Myriaden zal dan God worden groot gemaakt • en aller leus en aller leven zal dan niets anders zijn allen,

SOLI DEO GLORIA!
Gode alleen de eer.